

Muqeddes Kitab

Injil 4-qisim

«Yuhanna»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Injil 4-qisim

«Yuhanna»

(«Yuhanna bayan qilghan xush xewer»)

Kirish söz

Rosul Yuhannaning Eysaning terjimihalini teswirligen mezkur bayani toghruluq Injildiki «töt bayan»gha bolghan kirish sözimizni awwal körüng. Mushu yerde biz peqet oqurmenlarning ésige salimizki, Yuhanna Rebbimizning on ikki rosulidin biri idi. Halbuki, uning bu yazghan bayanida özini ismi bilen körsetmeydu, peqet özini «Eysa söygen muxlis» dep chaqiridu. Buningdin, bu uning Mesihning uninggha alahide amraq ikenlikini, yaki melum jehettin uni bashqa muxlislardan ewzel köridighanliqini körsitidu, dep oylap qalsaq bolmaydu (chünki Xuda héchqandaq ademge yan basmaydu). Belki uning Eysa teripidin söyülgenliki uninggha shunche möjizilik we tilsimat bolghanki, bu ish uning pütün wujudigha üzlüksiz tolghanidi. Hetta atmish yildin kéyin, bu «bayan»ni yazghan waqtidimu, bu ish uningda yenila chongqur teejjüplinerlik iz qaldurulghanidi.

Oqurmenler üçün Injildiki «kirish söz»imizdin mushu yerde yene söz keltürimiz: —

«Yuhannaning bayanidiki birinchi ayetni oqughanda, uning yézish nuqtienezirining bashqa bayanchilarningki bilen pütünley oxshimaydighanliqini bilip yétimiz. Markus bayanini chümüldürgüchi Yehyaning «Tarix sehnisige tuyuqsiz chiqish»i bilen bashlaydu («Mar.» 1:1-18). Matta bayanini Ibrahimning we Dawutning Eysaning ejdadliri ikenliki bilen bashlaydu («Mat.» 1:1-17). Luqa bayanini Eysaning heqiqiy insan ikenlikini tekitlep, Eysaning nesebnamisini Adem'atimiz bilen bashlaydu («Luqa» 3:23-38). Yuhanna bolsa bayanini bular bilen emes, belki «deslipide» yeni «hemmidin burun» bolghan ishlar bilen bashlaydu: — «Hemmidin burun «Kalam» (söz) mewjut idi. U Xuda bilen bille idi hem Özi Xuda idi» («Yuh.» 1:1). Roshenki, u öz bayanida kitabxanlirim alliqachan Matta, Markus yaki luqaning bayanlirini hetta bashqilarningkini oqup özleshtürgenliki turghan gep dep oylaydu. Ushbu bayanda u Mesihning toluqraq bir terjimihalini yézishni meqset qilghan emes; belki u özi bizge uqturghandek, Mesihning birnechche alahide süpetlirini ayan qilidighan, özi zor ehmiyetke ige dep qarighan melum weqeler («**alamat belgiler**», «**möjizilik alametler**» yaki «**karamet belgiler**»))ni we wez-telimlerni talliwélip, ularni biz üçün xatirileydu. Mana uning bayanidiki eng axirdin élinghan bir jümle: — «**Eysa muxlisirining aldida bu kitabta xatirilenmigen bashqa nurghun möjizilik alametlernimu körsetti. Lékin mushular silerni Eysaning Mesih, shundaqla Xudaning Oghli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq Uninggha étiqad qilip, Uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi**» (20:30-31). Shuning bilen uning bayanini muqeddes yazmilar ichide asasen téxi étiqad qilmighanlar üçün yézilghan birdinbir qisim, dégili bolidu.

Shunga bu bayan uning Xuda aldida uzun istiqamet qilip, tolimu estayidilliq we éhtiyat bilen (shundaqla ishinimizki, Muqeddes Rohning körsetmisi bilenmu) Mesihning ichki hayati we telimining jewhirini ayan qilidighan weqeler we bayanlar toghruluq chongqur oylinip tallishining netijisidir.

«Yuhanna»

2-babta, Mesih suni sharabqa aylandurghan möjizini yaritidu. Alte chong idish su bilen toldurulghan bolup, ichidiki su usulup méhmanlarga toshulghanda, sharabqa aylandi. Sharab muqeddes yazmilarda mol, xushal hayatning simwolidur («Zeb.» 104:15): —

«U (Xuda) **ademning kõnglini xush qilidighan sharabni, Insan yüzini parqiritidighan mayni chiqiridu; Insanning yürikige nan bilen quwwet béridu**».

Yuhannaning bayanida, Mesih bilen uchrashqanliqi arqiliq hayati pütünley özgertilgen alte shexs alahiten teswirlinidu. Köp Mesihiy alimlar Yuhannani «su sharabqa aylandurulghan alte idish»ni shu alte shexske oxshitidu, dep qaraydu. Derweqe shu alte shexsning «su»dek temsiz hayati Eysa bilen uchrishish bilen «sharab»dek hayatqa aylanghan.

U alte shexs bolsa: —

- (1) Perisiy Nikodémus (3:1-21)
- (2) Samariyelik ayal (4:4-42)
- (3) Beyt-Esdadiki palech adem (5:1-16)
- (4) Zina üstide tutulghan ayal (8:1-11)
- (5) Yérusalémdiki kor adem (9:1-41)
- (6) Lazarus (ölümdin tirilgen) (11:1-57)

Yuhanna peqet Mesihning ulughluqi yaki emilining melum teripini alahide körsetken yette karametni («möjizilik alamet»ni) tallap xatirileydu: —

- (1) Toy ziyapitide suni sharabqa aylandurush (2:1-11) (Mesih xushalliq keltürgüchidur)
- (2) Hökümdarning oghlini saqaytish (4:46-54) (Mesih yiraq yerlerningmu igisidur)
- (3) Beyt-Esdadiki palechni saqaytish (5:1-16) (Mesih shipaning igisidur — palech 38 yil mangalmighan idi)
- (4) Besh ming ademni toydurush (6:1-14) (Mesih Özi biz üçün «Hayatliq Nan»dur).
- (5) Muxlislar kémide olturghanda ularning yénigha su üstide méngip bérish (6:15-21) (Mesih alemning shey'ilirining igisidur)
- (6) Yérusalémdiki kor ademni saqaytish (9:1-41) (Mesih «Dunyaning Nuri»dur)
- (7) Lazarni ölümdin tirildürüş (11:1-57) (Mesih «Tirilish we Hayat»tur)
Bu möjizilerning hemmisining hayatimizgha menggü rohiy ehmiyiti bardur
Yuhannaning meqsiti bizni bu ishlar toghruluq oylandurush, elwette!
Bu möjizilerning hemmisige eng chongini qoshush kérek:
- (8) Mesihning tirilishi!

«Mis.» 3:15-16de Perwerdigarning nami «Men Özümdürmen» dep ayan qilinidu. «Yuhanna»da Mesihning bu nam bilen Özini ayan qilishtiki yette muhim bayani xatirilengen: —

- (1) «Men Hayatliq Nandurmen» (6:35)
- (2) «Men Dunyaning Nuridurmen» (8:12, 9:5)
- (3) «Men Ishikdurmen» (10:7, 9)
- (4) «Men Yaxshi Baqquchidurmen» (10:11)

«Yuhanna»

- (5) «Men Tirilish we Hayatturmen» (11:25)
- (6) «Men Yol, Heqiqet we Hayatturmen» (14:6)
- (7) «Men Heqiqiy Üzüm Télidurmen» (15:1)

Bu qisqa tonushturush sözi ichide yene shuni körsitish bek muhimki, Yuhanna bizning Eysaning hem yüz pirsent insan hem yüz pirsent Xudaning tebiitide bolghanliqini chüshinishimizni xalaydu. Bu, Eysaning insan tebiitide bolghanliqini ayding qilip körsetken ayetlerdin (mesilen 1:14) hemde Uning charchap ketkenlikini, ussap ketkenlikini körsetken ayetlerdinmu körünüdu (4:6-7, 19:28).

Yuhanna bu bayanini qachan yazghan? Türlük tarixiy ispatlardin qarighanda, bu bayanini birinchi esirning axirida, belkim miladiye 90-95-yillar ariliqida yazghan. Démek, u bu weqelerni yüz béríp atmishche yildin kéyin, qérighan waqtida yazghan. Shunga bezi étiqadsiz ademler mesxire qilip: «Bu qéri adem bu weqelerning hemmisini qandaq ésige keltüreleydu» dep gumanini bildüridu. Terjimanlardin biri bir qétim seksen yashqa kirgen bir proféssorning «Yuhanna» toghruluq léksiye oqughanliqini, shundaqla del shu mesilini tilgha alghanliqini esleydu. U proféssor 80 yashqa kirgen bolup, ottura mektepning birinchi yilliktiki sawaqdashlirining isimlikini yoqlimidiki tertip boyiche hemmisini yadlap bergen andin: — «Men 80 yashqa kirgen bolsammu, shundaq ushshaq-chüshshek ishlarni ésimdin chiqarmighan yerde, rosul Yuhannaning öz hayatini mutleq özgertken, özini Xudaning padishahliqigha élip barghan mushundaq küchlük weqelerni éside tutushini ejeblinerlik ish hésablighili bolamdu? Uning üstige, Yuhanna özi biz üçün Mesihning **«Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge hemmini ögitidu hem Méning éytqan hemme sözlirimni ésinglarcha keltüridu»** dégen wedisini xatirileydu» — dédi.

Mezmun: —

1. Eysa Mesih — Xudaning Kalamidur (1:1-18)
2. Yehya peyghemberning Eysagha guwahliq bérishi (1:19-34)
3. Eysaning deslepki muxlisliri (1:35-51)
4. Eysaning «yette möjizilik alamet»i (2-11-bablar)
5. Eysaning bu dunyadiki hayatining axirqi heptisi. Axirqi axshamdiki söhbet (12-17-bablar)
6. Eysaning tutulushi, soraqqa tartilishi, ölüshi, depne qilinishi (18-19-bablar)
7. Eysaning tirilishi we muxlislirigha körünüshi (20-21-bablar)

.....

Yuhanna

«Yuhanna bayan qilgan xush xewer»

Eysa Mesihning eyni salohiyiti — «Xudaning Kalami»dur

1¹ Muqaddemde «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi..² U muqaddemde Xuda bilen bille idi..³ U arqliq barliq mewjudatlar yaritildi we barliq yaritilganlarning héchbiri uningsiz yaritilgan emes..⁴ Uningda hayatliq bar idi we shu hayatliq insanalarga nur élip keldi..⁵ We nur qarangghuluqta parlaydu we qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes..

⁶ Bir adem Xudadin keldi. Uning ismi Yehya idi..⁷ U guwahliq bérish üçün, yeni hemme insan özi arqliq ishendurulsun, dep nurg'a guwahchi bolushqa kelgenidi..⁸ Yehyaning özi shu nur emes, belki peqet shu nurg'a guwahliq bérishke kelgenidi.

⁹ Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyag'a kéliwatqanidi..¹⁰ U dunyada bolghan we dunya u arqliq barliqqa keltürülgen bolsimu, lékin dunya uni tonumidi..¹¹ U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi..¹² Shundaqtimu, u özini qobul qilghanlar, yeni öz namig'a étiqad qilghanlarning hemmisige Xudaning perzenti bolush hoquqini ata qildi..¹³ Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu..

1:1 «Muqaddemde» — bashqa bir ipadilinishi «hemmidin burun» («alem yaritilishtin burunla») Kalam (alliqachan) bar idi.. «Kalam» — «söz», shundaqla «Xudaning sözi» dégen menide bolup, Eysaning bir namidur; körsitidighan menisi intayin chongqurdur. «qoshumche söz»imizni körüng. «**Kalam Xuda bilen bille idi...**» — Mushu yerdiki «bilen bille» dégen grék tilida yene «intayin yéqin munasiwette», «(Xudag'a) qarap uni söyidighan» dégen meninimu puritidu. «**hem Kalam Xuda idi**» — bu muhim bayan kalamning Xudaliq tebiitini körsitidu.

1:1 Pend. 8:22; Kol. 1:17; 1Yuha. 1:1, 2.

1:2 Yuh. 17:5.

1:3 «U arqliq barliq mewjudatlar yaritildi we barliq yaritilganlarning héchbiri uningsiz yaritilgan emes» — bu yerde közde tutulghini Kalam özi héch yaritilghan emes, belki ezeldin Xuda bilen bille mewjut ikenlikidir. «Yaritilghan» grék tilida, mushu yerde «barliqqa keltürülgen» «wujudqa keltürülgen» dégen söz bilen ipadiliniidu. Shuningdek bashqa xil ipadilinishi: — «Hemme nerse uning wasitisi bilen boldi we bolghan nersilerdin héch biri uningsiz bolmidi».

1:3 Yar. 1:3; Zeb. 33:6; Ef. 3:9; Kol. 1:16; 1br. 1:2.

1:4 «shu hayatliq insanalarga nur élip keldi» — yaki «shu hayatliq insannlarning nuri idi».

1:4 Yuh. 5:26; 8:12; 9:5; 12:46; 1Yuha. 1:5; 2:8-11; 5:11.

1:5 «qarangghuluq bolsa nurni héch bésip chüsheligen emes» — mushu söz ikki bisliq söz bolup, yeni «qarangghuluq bolsa nurni héch chüshengen emes» yaki «qarangghuluq bolsa nurni qobul qilghan emes» dégenimu bildüridu.

1:5 Yuh. 3:19.

1:6 «Bir adem Xudadin keldi» — grék tilida «Bir adem Xudadin ewetildi». «**Uning ismi Yehya idi**» — Yehya peyg'hembern körsitidu. «Yehya» dégen isim grék tilida hem ibraniy tilida «Yuhanna» — «Perwerdigarning méhirshep'qiti» dégen menini bildüridu.

1:6 Mal. 3:1; Mat. 3:1; Mar. 1:2, 4; Luqa 3:3; 7:27; Yuh. 1:33.

1:9 «Heqiqiy nur, yeni pütkül insanni yorutquchi nur dunyag'a kéliwatqanidi» — «kéliwatqanidi» dégeni qanday yol bilen chüshengili bolidu? Bizningche, bu bir jeryanni körsitidu — yeni belkim awwal Meryemning baliyatqusigha peyda bolup, tughulup andin Yehya peyg'hemberning özige bolghan guwahliq bilen özining xizmitike kirish jeryani arqliq «kéliwatqidi». Bashqa birxil terjimisi «Bu bolsa dunyag'a kélidighan herbir insanni yorutidighan heqiqiy nurdur».

1:9 Yuh. 8:12; 9:5; 12:46.

1:10 1br. 1:2; 11:3.

1:11 «U öziningkilerge kelgen bolsimu, biraq uni öz xelqi qobul qilmidi» — «öziningkiler» dégenlik alem we uningda bar bolghan nersilerning hemmisini körsitidu. Hemmisi Mesihningkidur, chünki Xuda alemning hemmisini u arqliq yaratqanidi, shundaqla uning bashqurushig'a tapshurghanidi. «**öz xelqi**» — Israil xelqi, yeni Yehudiy xelqi, grék tilida «özidikiler» bilen ipadiliniidu.

1:12 Yesh. 56:5; Rim. 8:15; Gal. 3:26; 2Pét. 1:4; 1Yuha. 3:1.

1:13 «Uni qobul qilghan mushular ya qandin, ya etlerdin, ya insan iradisidin emes, belki Xudadin törelgen bolidu» — (1) «qandin... törelgen emes» (grék tilida «qanlardan emes») — démek, melum bir millettin bolghanliqidin emes. Mesilen, bezi ademler: «Men Xuda alahide tallighan xelq bolghan Yehudiylardin (yaki «kahin ailisi» qatarliqlardin) bolghachqa

¹⁴ Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti we biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepquet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane Oghliningkidur. ¹⁵ (Yehya uninggha guwahliq bérip: — Mana, men silerge: «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi») déginim del mushu kishidur! — dep jar qildi. ¹⁶ Chünki hemmimiz uningdiki tolup tashqanlardin iltipat üstige iltipat alduq.

¹⁷ Chünki Tewrat qanuni Musa peyghember arqiliq yetküzülgenidi; lékin méhir-shepquet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi. ¹⁸ Xudani héchkim körüp baqqan emes; biraq Atining quchigida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi.

Yehya peyghemberning guwahliqi

Mat. 3:1-12; Mar. 1:2-8; Luqa 3:15-17

¹⁹ Yérusalémdiki Yehudiylar Yehyadin «Sen kimsen?» dep sürüshte qilishqa kahinlar bilen Lawiy-larni uning yénigha ewetkende, uning ulargha jawaben bergen guwahliqi mundaq idi:..

²⁰ U étirap qilip, héch ikkilenmey: — «Men Mesih emesmen» — dep éniq étirap qildi..

²¹ Ular uningdin:

— Undaqta özüng kim bolisen? Ilyas peyghembermusen? — dep soridi.

Xudaning perzentimen» dep xata oylaydu («Ros.» 17:26ni körüng).

–(2) «etlerdin ... törelgen emes» — bizningche bu ibare insaning öz tirishish-tirmishishlirini körsitidu. Mesilen köp ademler: «Men Xudaning Musa peyghemberge chüshürgen qanunigha emel qilishqa tiriship, Xudaning perzenti bolimen» dep xata oylaydu. «rimliqlargha»diki «kirish söz»imizdiki «etler» toghruluq izahatimizni körüng.

–(3) «insanning (grék tilida «erkek insan»ning) xahishidin ... törelgen emes» — démek, herqandaq bir insan (meyli peyghember, meyli kahin meyli jamaettiki birer erbab bolushidin qet'iynezer), bashqa bir insanni Xudaning perzenti qilalmaydu. Uningdin bashqa, héchkim «öz iradisi bilen» özi Xudaning perzenti qilalmaydu.

–(4) «Xudadin törilish», yeni «qayta tughulush» toghruluq 3:1-22-ayetni körüng.

1:14 «Kalam insan boldi» — «insan» mushu yerde «et igisi» yaki «ten» bilen ipadiliniyu. «Kalam insan boldi hem arimizda makanlashti» — grék tilida «Kalam ten (et) boldi we arimizda chédir tikti». «Chédir» dégen söz mushu yerde shühhisizki, Eysaning insanlarning arisida hazir bolushi Musa peyghemberning dewride Xuda Özining «muqeddes chédir»sida turup, Öz xelqi arisida hazir bolghinigha oxshash ikenlikini körsitidu. «biz uning shan-sheripige qariduq; u shan-sherep bolsa, Atining yénidin kelgen, méhir-shepquet we heqiqetke tolghan birdinbir yégane oghliningkidur» — «Ata» mushu yerde XudaAtini körsitidu, elwette.

1:14 Yesh. 7:14; Mat. 1:16; 17:2; Luqa 1:31; 2:7; Kol. 1:19; 2:9; 2Pét. 1:17.

1:15 «Mendin kéyin kelgüchi mendin üstündür, chünki u men dunyagha kélishtin burunla bolghanidi» — démisekmü, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni körüng); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan».

1:15 Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:26,30.

1:16 «hemmimiz uningdiki tolup tashqanliridin iltipat üstige iltipat alduq» — menisi belkim «uningdiki tolup tashqan méhir-shepquet we heqiqettni iltipat üstige iltipat alduq» dégenliktur. 17-ayetni körüng. «Iltipat üstige iltipat» dégen ibare Musaning «Mis.» 33:3de éytqan sözidin élinghan.

1:16 Kol. 2:10.

1:17 «méhir-shepquet we heqiqet Eysa Mesih arqiliq yetküzüldi» — «Mesih» bolsa peyghemberlarning aldin éytishiche, Xuda teripidin ewetilgen, hamam bir küni kélip menggü hökümranlıq qilidighan Padishahni we Qutquzghuchi-Nijatkarini körsitidu. «Tebirler»ni körünglar.

1:17 Mis. 20:1.

1:18 «Atining quchigida turghuchi, yeni birdinbir Oghul Uni ayan qildi» — bezi kona köchürmilerde «Atining quchigida turghuchi, yeni Özi birdinbir Xuda bolghuchi Uni ayan qildi» déyilidu. Bu ikki wariyanning emeliyette chong perqi yoq (1:1-4ni körüng. «Xudaning Oghl»da némla bolmisan xudaliq tebiiti bardur.

1:18 Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 11:27; Yuh. 6:46; 1Tim. 6:16; 1Yuha. 4:12.

1:19 «Yérusalémdiki Yehudiylar» — belkim Yehudiylarning aqsqaqalliri we mötiwerliri körsitidu. «Sen kimsen?» — bu soalning «Sen özüng toghruluq néme deysen? Peyghembermusen yaki Xuda ewetidighan Mesih-qutquzghuchimusen» dégendek ichki menisi bar idi. Lékin ular uning bergen jawabigha ishinishke teyyar emes idi. Mesilen, «Mat.» 21:25-27ni körüng. «kahinlar bilen Lawiylar» — «kahinlar» ibadetxanida qurbanliq xizmitini qilghuchilar idi; «Lawiylar» («Lawiy» qebilisidin bolghanlar) kahinlarga Yardemchi rolda idi. «Tebirler»ni körüng.

1:19 Yuh. 5:33.

1:20 «U étirap qilip, héch ikkilenmey... dep éniq étirap qildi» — «héch ikkilenmey» grék tilida «inkar qilmay» dégen söz bilen ipadiliniyu.

1:20 Yuh. 3:28; Ros. 13:25.

«Yuhanna»

— Yaq, men u emesmen, — dédi u.

— Emise, sen héliqi peyghembermusen? — dep soridi ular.

U yene: — Yaq! — dédi.

²² Shunga ular uningdin:

— Undaqta, sen zadi kim bolisen? Bizni ewetkenlerge jawab bérishimiz üçhün, bizge éytqin, özüng toghruluq néme deysen? — dep soridi.

²³ Yehya mundaq jawab berdi:

— Yeshaya peyghember burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!.

²⁴⁻²⁵ Emdi Yérusalémdin ewetilgenler Perisiylerdin idi. Ular yene Yehyadin:

— Sen ya Mesih, ya Ilyas yaki héliqi peyghember bolmisang, néme dep kishilerni sugha chömlüdürsen? — dep soridi.

²⁶ Yehya ulargha mundaq dep jawab berdi:

— Men kishilerni sughila chömlüdürimen, lékin aranglarda turghuchi siler tonumighan birsi bar; ²⁷ u mendin kéyin kelgüchi bolup, men hetta uning keshining boghquchini yéshishkimu layiq emesmen!

²⁸ Bu ishlar Iordan deryasining sherqiy qétidiki Beyt-Aniya yézisida, yeni Yehya peyghember kishilerni sugha chömlüdürowatqan yerde yüz bergenidi.

Xudaning qozisi

²⁹ Etisi, Yehya Eysaning özige qarap kéliwatqanliqini körüp mundaq dédi:

— Mana, pütkül dunyaning gunahlarini élip tashlaydighan Xudaning qozisi! ³⁰ Mana, men silerge: «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» déginim del mushu kishidur! ³¹ Men burun uni bilmisemmu, lékin uni Israilgha ayan bolsun dep, kishilerni sugha chömlüdürgili keldim.

³² Yehya yene guwahliq béríp mundaq dédi:

1:21 «sen héliqi peyghembermusen?» — bu soal Musa peyghember aldin'ala éytqan, özining ornini basidighan, shundaqla özidin yuqiri turghan peyghemberni körsitidu («Qan.» 18:15-22). Emeliyette bolsa, Musaning «shu peyghember» toghruluq béshariti Mesihning özide emelge ashuruldi.

1:23 «Yeshaya peyghember burun éytqandek, chölde «Rebning yolini tüz qilinglar» dep towlaydighan awazdurmen!» — Yeshaya öz kitabidiki 40:3-ayette bayan qilghan «Perwerdigarning yoli» yaki «Rebning yoli» bolsa, Qutquzghuchi-Mesihning yolini körsitidu. Démek, Yehyaning xizmiti Reb Eysa üçhün towa qilidighan xelqni teyyarlashtin ibaret idi. U hetta kemterlik bilen özi toghruluq «Men peyghember» démeydu, «Men nahayiti bir awazmen, xalas» deydu.

1:23 Yesh. 40:3; Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luqa 3:4.

1:24-25 «Yérusalémdin ewetilgenler Perisiylerdin idi» — «Perisiylar» Yehudiy dinigha tewe bolghan, Tewrat tüzümlirige qattiq riaye qilishqa tirishidighan mezheptiki kishiler. «néme dep kishilerni sugha chömlüdürsen?» — Yehudiy xelqining arisidiki «Rabbilar» (ustazlar) xéli burun mundaq bir adet békitkenki, eger bashqa milletler («yat eller»)din bolghanlar «Tewrat-Zébur étiqadi»ni qobul qilay dése, awwal xetne qilinishi, andin birxil «sugha chömlüdürush» qobul qilishi kérek idi. Lékin hazir «sugha chömlüdürush» qobul qilishi kérek bolghanlar butperes «yat eller» emes, belki özliri qobul qilishi kérek!

—Yehya peyghember yürgüzgen «sugha chömlüdürush» kishilerning öz gunahlarigha bolghan iqrar-towisini, shundaqla Qutquzghuchi-Mesihning kelishige bolghan étiqadini ipadilesh yoli idi (mesilen, «Mat.» 3:2-12ni köring).

1:24-25 Qan. 18:18.

1:26 Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Ros. 1:5; 11:16; 19:4.

1:29 «pütkül dunyaning gunahlarini élip tashlaydighan...» — grék tilida «pütkül dunyaning gunahini élip tashlaydighan ...».

«pütkül dunyaning gunahlarini élip tashlaydighan Xudaning qozisi!» — Tewrattiki qurbanliqlar Mesih bilen axirlishidu, chünki u eng axirqi «qurbanliq qoza»dur. Bu toghruluq «Yar.» 22:7-8, «Mis.» 12:1-3, «Yesh.» 53:7 we Tewrattiki bashqa yerlerde bésharet bérilgen.

1:29 Yesh. 53:5, 7; Yuh. 1:36.

1:30 «Mendin kéyin kelgüchi birsi bar, u mendin üstündür, chünki u men dunyada bolushtin burunla bolghanidi» — demisekmü, Yehya peyghember Eysa Mesihdin alte ay burun tughulghan («Luqa» 1:26-45ni köring); lékin Mesih «uning bolghinidin ilgiri bolghan».

— Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qonghanliqini kördüm..³³ Men eslide uni bilmigenidim; lékin méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi manga: «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qonghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» dégenidi..³⁴ Men derweqe shu ishni kördüm, shunga uning heqiqeten Xudaning Oghli ikenlikige guwahliq berdim!.

Eysaning deslepki muxlisliri

³⁵ Etisi, Yehya ikki muxlisi bilen yene shu yerde turatti. ³⁶ U u yerdin méngip kéliwatqan Eysani körüp:

— Qaranglar! Xudaning qozisi! — dédi..³⁷ Uning bu sözini anglighan ikki muxlis Eysaning keynidin méngishti. ³⁸ Eysa keynige burulup, ularning egiship kéliwatqinini körüp ulardin:

— Néme izdeysiler? — dep soridi.

Ular:

— Rabbi (bu ibraniyche söz bolup, «ustaz» dégen menide), qeyerde turisen? — dédi.

³⁹ — Béríp körünglar, — dédi u. Shuning bilen, ular béríp uning qeyerde turidighanliqini kördi we u küni uning bilen bille turdi (bu waqit shu künning oninchi saiti idi)..

⁴⁰ Yehya peyghemberning yuqiriqi sözini anglap, Eysaning keynidin mangghan ikkiyenning biri Simon Pétrusning inisi Andriyas idi. ⁴¹ Andriyas awwal öz akisi Simonni tépíp, uninggha:

— Biz «Mesih»ni taptuq! — dédi («Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Xristos» dep terjime qilinidu).⁴² we akisini Eysaning aldigha élip bardı. Eysa uninggha qarap:

Sen Yunusning oghli Simon; buningdin kéyin «Kifas» dep atilisen, — dédi (menisi «tash»tur)..

Filip we Nataniyelning chaqirtilishi

⁴³ Etisi, Eysa Galiliye ölkisige yol almaqchi idi. U Filipni tépíp, uninggha:

— Manga egiship mang! — dédi ⁴⁴ (Filip Beyt-Saidaliq bolup, Andriyas bilen Pétrusning yurt-dishi idi).⁴⁵ Filip Nataniyelni tépíp, uninggha:

— Musa peyghember Tewratta we bashqa peyghemberlermu yazmilirida bésharet qilip yazghan zatni taptuq. U bolsa Yüsüpning oghli Nasaretlik Eysa iken! — dédi..

1:32 «Men Rohning paxtek halitide asmandin chüshüp, uning üstige qonghanliqini kördüm» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi.

1:32 Mat. 3:16; Mar. 1:10; Luqa 3:22.

1:33 méni kishilerni sugha chömüldürüşke Ewetküchi — «Yehyani sugha chömüldürüşke Ewetküchi» — Xudatur. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qonghanliqini körseng,...» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. «Sen Rohning chüshüp, kimning üstige qonghanliqini körseng, u kishilerni Muqeddes Rohqa chömüldürgüchi bolidu!» — Yehyaning mushu guwahliqi Mesihni körstidu; chünki Mesih Muqeddes Rohini töküshi bilen nijat élip kélidighan «yéngi ehde»ni tüzgüchidur («Yer.» 31:31-34, «Ez.» 36:25-27, «Yesh.» 32:15-20 we bashqilar).

1:34 «Xudaning Oghli» — bu nam hergizmu Xuda bilen Eysa otturisdiki jismaniyy jehettiki ata-baliliq munasiwetni emes, belki rohiy jehettiki munasiwetni bildüridu. «Tebirler»nimu körüng.

— «Xudaning Oghli» bezi kona köchürülmilerde «Xudaning tallighini» déyilidu.

1:36 Yesh. 53:7; Yuh. 1:29; Ros. 8:32

1:39 «oninchi saet» — Yuhanna bayanida «Rim waqti»ni ishlitidu (buninggha ispat bar). Shunga bu waqit etigen saet on bolsa kérek.

1:41 ««Mesih» ibraniyche söz bolup, grék tilida «xristos» dep terjime qilinidu» — «Xristos» derweqe grék tilida «mesih qilinghan», «may sürülgen» dégen menide. Kéyin, dunyawı étiqadchi jamaetning bezliri Eysani «Eysa Mesih», bashqa beziliri (grék tilidiki telepuuzgha egiship) «Yeyus Xristos» deydu. Yehudiy étiqadichlar: «Yeshua Méshiyah» deydu.

1:42 «Sen Yunusning oghli Simon» — «Yunus» grék tilida «Yonah». Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» sheklide körüldü. «kéyin «Kifas» dep atilisen» — «Kifas» ibraniyche söz bolup, grék tilida «Pétrus» dep terjime qilinidu; lékin «Kifas» ibraniy tilida her türlü kishini bildüridu, «Pétrus» grék tilida herxıl kichik kishini bildüridu.

1:42 Mat. 16:18.

1:44 Yuh. 12:21.

1:45 «Filip Nataniyelni tépíp,...» — «Nataniyel» Injildiki bashqa bayanlarda «Bartolomay» (Tolmayning oghli) dep élinidu.

1:45 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 49:10; Qan. 18:18; 2Sam. 7:12; Yesh. 4:2; 7:14; 9:5; 40:10, 11; 53:1-12; Yer. 23:5; 33:14; Ez. 34:23; Dan. 9:24; Zek. 6:12; 9:9.

⁴⁶ Biraq Nataniyel:

— Nasaret dégen jaydin yaxshi birnéme chiqamdu?! — dédi.

Kélip körüp baq! — dédi Filip.

⁴⁷ Eysa Nataniyelning ózining aldigha kéliwatqanliqini körüp, u toghruluq:

— Mana, ichide qilche hiyle-mikrisi yoq heqiqiy bir Israilliq! — dédi.

⁴⁸ Nataniyel: — Méni qeyérimdin bilding? — dep soridi.

Eysa uninggha jawab béríp: — Filip séni chaqirishtin awwal, séning enjür derixining tüwide olturghanliqningni körgenidim, — dédi.

⁴⁹ Nataniyel jawaben: — Ustaz, sen Xudaning Oghli, Israilning Padishahisen! — dédi.

⁵⁰ Eysa uninggha jawaben:

— Séni enjür derixining tüwide körgenlikimni éytqanliqim üçhün ishiniwatamsen? Buningdinmu chong ishlarni körisen! — dédi ⁵¹ we yene:

— Berheq, berheq silerge éytip qoyayki, siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler! — dédi.

Kana yézisidiki toy ziyapiti

2¹ Üchinchi küni, Galiliyediki Kana yézisida bir toy boldi. Eysaning anisi Meryem u yerde **2**² id² hem Eysa we uning muxlisirimu toygha tekliq qilinghanidi.

³ Toyda sharab tügep qalghanda, Eysaning anisi uninggha:

— Ularning sharabliiri tügep qaptu, — dédi.

⁴ Eysa uninggha: — Xanim, méning sen bilen néme karim? Méning waqti-saitim téxi kelmidi, — dédi.

⁵ Anisi chakarlargha:

— U silerge néme qil dése, shuni qilinglar, — dédi.

⁶ Emdi shu yerde Yehudiylarning taharet aditi boyiche ishlitilidighan, herbirige ikki-üch tungdin su sighidighan alte tash küp qoyulghanidi.

1:49 «Ustaz» — grék tilida «rabbi».

1:51 «Insan'oghli» — Muqeddes yazmilarda (Tewrat) «Insan'oghli» dégen ibare aldin éytilghan, dunyani qutquzqa kélidighan «Mesih»ni körsetkenidi (mesilen, «Dan.» 7:13-14). Tewrat-Zebur boyiche, bu Ewetilgüchining Xudaning küch-qudriti we shan-sheripi bilen ershtin chüshüp, pütkül insanlarni menggü bashquridighanliqi aldin éytilghan. Uningdin muhimi, bizningche, Eysa Mesihning bu namni özi heqqide köp ishlitishi ózining toluq insan ikenlikini, insaniyet bilen bir ikenlikini tekitlesh üçhün idi. Chünki ersh teripidin éytqanda ajayib ish shuki, gerche u ezeldin «Xudaning Oghli» bolghan bolsimu, u hazir yene «insanning oghli»mu idi. «Tebirler»ni körüng. «siler asmanlar échilip, Xudaning perishtilirining Insan'oghlining üstidin chiqip-chüshüp yüridighanliqini körisiler!» — mushu yerde bizningche Mesih «Yar.» 28:12ni közde tutidu. Hezriti Yaqup alametlik bir chüshni körgen. Chüshte u yer üstide turup asmangha yétidighan bir pelempeyni körgen, perishtiler uning üstidin «chiqip-chüshüp turatti». Démek, Eysa Mesih özi del shu «asmangha yétidighan pelempey»dur.

1:51 Yar. 28:12.

2:3 «Ularning sharabliiri tügep qaptu» — mushundaq ish toy igisini chongqur xijaletke qoyupla qalmay, gahi ehwallarda qiz tereptikiler yigit tereptikilerning üstidin dewa qilishi mumkin idi.

2:4 «Xanim, méning sen bilen néme karim?» — Mesihning bu sözi bizni heyran qaldurushi mumkin. Némishqa Eysa öz anisigha shundaq gep qilidu?

— Meryem öz oghlining Mesih ikenlikini biletti. Lékin u belkim: «Bu méning oghlum, men uning anisi, choqum méning telipimni orunlishi kerek» dep oylishi mumkin idi. Lékin Xudaning padishahliqi ichide bizning Xudaning melum adimi bilen bolghan birer «jismaniy munasiwet»ning héchqandaq inawiti yoqtur; peqet Xudaning Mesihde bolghan méhri-sheppitige iman-ishench baghlisaq, andin uningdin birer nerse telep qilishqa bolidu. Meryemning xapa bolmasliqi we 5-ayettiki imanliq sözlerni éytishi uning bu muhim nuqtini obdan chüshinip yetkenlikini ispatlaydu. «Méning waqti-saitim téxi kelmidi» — «méning waqti-saitim» dégen ibare adette Mesihning ölümi, tirilishi we asmangha kötürülüşini körstitidu. Közde tutulghini Eysaning bu ishlar arqiliq «ulughlandurulushi»dur — 12:23, 27, 28, 31ni körüng. Shunga mushu yerde belkim «men ashkare qilindighan waqit téxi kelmidi» dégendek menide bolushi mumkin. «Yuh.» 4:21, 23, 5:25, 28, 29, 7:30, 8:20, 12:23, 27, 28, 31, 13:31, 16:26, 17:1ni körüng.

2:6 «ikki-üch tung» — grék tilida «ikki-üch «métrét»». Herbir küpke 80-100 litr su sighidu, jemiy 480-720 litr su bar idi.

⁷ Eysa chakarlarga:

— Küplerge su toldurunglar, — dédi.

Ular küplerni aghzighiche toldurushti.⁸ Andin u ulargha yene:

— Emdi buningdin usup toy bashqurghuchigha béringlar, — dédi.

Ular uni apirip berdi.

⁹ Toy bashqurghuchi sharabqa aylandurulghan sudin tétip körgende (u uning qeyerdin keltürülgenlikini bilmidi, emma buni su toshughan chakarlار biletti) toy bashqurghuchi toyi boluwatqan yigitni chaqirip,¹⁰ uninggha:

— Herbir toy qilghuchi yaxshi sharabni toyning béshida quyidu, andin méhmanlar qanghuche ichkendin kéyin, nachirini quyidu. Ejeba, sen yaxshi sharabni mushu chaghqiche saqlapsen! — dédi.

¹¹ Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlerning deslepki bolup, Galiliyening Kana yézisida körsitilgenidi. Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri uninggha étiqad qildi.¹² Bu ishtin kéyin u, anisi, iniliri we muxlisleri bilen Kepernahum shehirige chüshüp, u yerde birnechke kün turdi.

Soda-sétiq qilghuchilarning ibadetxanidin qoghlinishi

Mat. 21:12-13; Mar. 11:15-17; Luqa 19:45-46

¹³ Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha yéqin qalghanda, Eysa Yérusalémgha bardi.¹⁴ U ibadetxana hoyllirida kala, qoy we kepter-paxtek satquchilarni hem u yerde olturghan pul tégishküchilerni kördi.¹⁵ U tanidin qamcha yasap, ularning hemmisini qoy-kaliliri bilen qoshup ibadetxanidin heydep chiqardi. Pul tégishküchilarning pullirini chéchip, shirelirini örüwetti¹⁶ we paxtek-kepter satquchilargha:

— Bu nersilerni bu yerdin élip kétish! Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma! — dédi.

¹⁷ Buni körgen muxlisleri Zeburda mundaq pütülgini ésiqe élishiti:

«Séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!»..

¹⁸ Shuning bilen Yehudiylar u ishlargha inkas bildürüp uningdin:

— Bundaq ishlarni qilghanikensen, qéni, bizge néme möjizilik alametni körsitip bérisen?! — dep soridi..

¹⁹ Eysa ulargha jawab béríp:

2:11 «Bu bolsa, Eysa körsetken möjizilik alametlerning deslepki bolup,...» — «Yuhanna»da alahide xatirilengen «møjizilik alamet» yaki «møjizilik belge»ler jemi yette bolup, herbiri Eysa Mesihning heqiqiy salahiyitidin bir teripini körsitidighan möjizidir. «Buning bilen u özining shan-sheripini ayan qildi, we uning muxlisleri uninggha étiqad qildi» — «uning muxlisleri uninggha étiqad qildi» déyilgini bilen, kéyinki nurghun ishlar muxlislarning bu étiqadining muqim emes, belki intayin nazuk ikenlikini ispatlaydu, elwette.

2:13 «ötüp kétish héyti» — («pasxa» héyti) — bu Yehudiylarning Musa peyghemberning yéteklihi arqiliq özlirining Misirdiki qulluq hayatidin qutulghan künini xatirilesh héyti bolup, eyni waqitta Yehudiy erlarning hemmisi Yérusalémgha béríp, ibadetxanida qurbanliqlirini soyup, héytini shu yerde ötküzüshi kérek idi. «Mis.» 12-babni körüng.

2:14 «ibadetxana» — peqet Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanini körsitidu. Bu ibadetxanini Sulayman padishah birinchi bolup miladiyedin ilgiriki 950-yili qurghanidi; andin Yehudiylar Pars impériyesi teripidin sürgün bolushidin qaytip kelgende, yeni miladiyedin ilgiriki 520-yili qayta qurghanidi. Bu ibadetxanini Hérod padishah burunqidinmu heywetlik qilip qurup chiqqanidi. Xudaning emri boyiche, peqet Yérusalémdiki bu ibadetxanidila qurbanliq qilishqa bolatti. «kala, qoy we kepter-paxtek» — bularni qurbanliqlar üçün satatti.

2:14 Mat. 21:12; Mar. 11:15; Luqa 19:45.

2:16 «Atamning öyini soda-sétiq öyi qilishiwalma!» — «Zek.» 14:20-21ni körüng.

2:17 «séning muqeddes öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwaldi!» — «Zeb.» 69:9ni körüng.

2:17 Zeb. 69:9

2:18 Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; Yuh. 6:30.

«Yuhanna»

— Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men uch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen, — dédi..

²⁰ Shuning bilen bu Yehudiylar yene uninggha:

— Bu ibadetxanini yasawatqili hazirghiche qiriq alte yil bolghan tursa, sen uni qandaqsige uch kündila qurup chiqalaysen?! — dédi. ²¹ Halbuki, uning «ibadetxana» déginini uning öz ténini körsetkenidi. ²² Shunga, u ölümdin tirilgendin kéyin, muxlisiliri uning bu déginini ésige aldi we shundaqla muqeddes yazmilardiki bu heqtiki bésharetke hemde Eysaning éytqan sözige ishendi..

²³ Ötüp kétish héytida, nurghun kishiler uning Yérusalémda körsetken möjizilik alametlerni körgen bolup, uning namigha étiqad qilishti. ²⁴ Lékin Eysa pütkül insanlarning qelbining qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti. ²⁵ Insan toghruluq héchkimning uninggha guwahliq bérishining hajiti yoq idi; chünki u insanlarning qelbide néme bar ikenlikini özi biletti.

Qaytidin törilish

3 ¹ Yehudiylar kéneshmisining Perisiylardin bolghan Nikodim isimlik bir yolbashchisi bar idi. ² Bu adem bir kéchisi Eysaning aldigha kélip:

— Ustaz, séning Xudadin kelgen telim bergüchi ikenlikingni bilimiz. Chünki Xuda uning bilen bille bolmisa, héchkimning sen körsetken bu möjizilik alametlerni körsitishi qet'iy mumkin emes, — dédi..

³ Eysa uninggha jawaben:

— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes! — dédi.

⁴ Nikodim:

— Adem qérighinida qandaqmu qaytidin tughulsun? Anisining qorsiqigha qayta kirip tughulushi mumkinmu?! — dep soridi.

⁵ Eysa mundaq jawab berdi:

— Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughulmighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes! ⁶ Ettin tughulghan bolsa ettur; rohtin tughulghan bolsa rohtur. ⁷ Sanga: «Yuqiridin tughulushunglar kérek» déginimge heyran qalma. ⁸ Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge bari-dighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur.

2:19 «Ushbu ibadetxanini chuwuwetsenglar, men uch kün ichide uni yéngiwashtin qurup chiqimen» — Eysa éytqan bu alamet u kéyin éytqan «Yunus peyghemberde körülgen alamet-karamet»ke oxshash bolup, özining ölümi we tirilishini körsitidu (mesilen, «Mat.» 12:39ni köring).

2:19 Mat. 26:61; 27:40; Mar. 14:58; 15:29.

2:22 Luqa 24:8.

2:24 «Lékin Eysa pütkül insanlarning qelbining qandaq ikenlikini bilgechke, özini ulargha tapshurmaytti» — bu bayandin «xush xewer»diki axirqi meqsetni körgili bolidu. Eysa Mesih insanlargha bext-beriket emes, belki özini ata qilishni yaki «tapshurush»ni xalaydu. Lékin insan özi tüptin özgertilmise, téxi kona gunahiy tebiette bolsa, «özini tapshurush» qet'iy mumkin bolmaytti. Herbir insan rohta «qayta tughulushi» kérek — bu 3-babning chong témisidur.

2:25 1Sam. 16:7; 1Tar. 28:9; Zeb. 7:9; 103:14; Yer. 11:20; 17:10; 20:12; Yuh. 6:64.

3:2 «Ustaz» — Ibraniy tilida «Rabbi», «ustaz» dégen menide.

3:2 Yuh. 7:50; 9:16, 33; 19:39; Ros. 10:38.

3:3 «héchkim yuqiridin tughulmighiche, Xudaning padishahliqini körelmes!» — «yuqiridin» dégen söz grék tilida yene «qaytidin» dégenimu bildüridu we shübhisizki, mushu yerde bu ikki menini öz ichige alidu.

3:5 Tit. 3:5.

3:6 Rim. 8:5.

3:8 «Shamal xalighan terepke soqidu, sen uning awazini anglaysen, lékin qeyerdin kélip, qeyerge baridighinini bilmeysen. Rohtin tughulghan herbirimu shundaqtur» — grék tilida «shamal» we «roh» birla söz bilen ipadiliniidu.

—Eysaning bu ayettiki küchlük sözlirini «qoshumche söz»imizde bir-birlep sherhleyimiz.

⁹ Nikodim yene jawaben Eysagha:

— Bu ishlar qandaqmu mumkin bolar? — dédi.

¹⁰ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— «Sen Israilning ölimasi turup, bunimu bilmemsen? ¹¹ Berheq, berheq, men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. ¹² Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinisiler? ¹³ Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni In-san'oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi. ¹⁴ Musa chölde tuch yilanni kötürgendek, In-san'oghlidu oxshashla shundaq éyiz kötürülüşü kérek. ¹⁵ Shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu».

¹⁶ Chünki Xuda dunyadiki insanlarni shu qeder söyüduki, Özining birdinbir yégane Oghlini pida bolushqa berdi. Meqsiti, uninggha étiqad qilghan herbirining halak bolmay, menggülik hayatqa érishishi üçündür. ¹⁷ Xuda Oghlini dunyadiki insanlarni gunahqa békitish üçün emes, belki ularning u arqiliq qutquzulushi üçün dunyagha ewetti. ¹⁸ Kimki uninggha étiqad qilghuchi bolsa, gunahqa békitilmeydu; lékin étiqad qilmighuchi bolsa al-liqachan gunahqa békitilgendur; chünki u Xudaning yekke-yégane Oghlining namigha étiqad qilmighan. ¹⁹ We gunahqa békitish sewebi mana shuki, nur dunyagha kelgen bolsimu, insanlar nurni emes, belki qarangghuluqni yaxshi kördi; chünki ularning emelliri rezil idi.

²⁰ Chünki rezillik qilghuchi herbiri nurni yaman körüp we özining qilghan-etkenlirining ashkara qilinmasliqi üçün nurgha kelmeydu; ²¹ lékin heqiqetni yürgüzgüchi bolsa, emel-lirini Xudagha tayinip qilghanliqi ayan bolsun dep, nurgha kélidu....

Yehya peyghember yene guwahliq béridu

²² Bu ishlardin kéyin, Eysa muxlisiliri bilen Yehudiye zéminigha bardı; u u yerde ular bilen bille turup, kishilerni chömlüdüdi. ²³ Shu chaghda Yehya peyghembermu Salim yézisining yéni-

3:10 «Sen Israilning ölimasi» — bu söz belkim Nikodimning Israil ichide sewiyisi eng yuqiri Tewrat ustazi ikenlikini körsitishi mumkin.

3:11 «biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler» — némişqa Eysa Nikodimgha shunche éghir tenbih béridu? Uning bu bayanidin ikki muhim soal chiqidu: «biz» kim?, «siler» kim? Bular toghrisida «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

3:11 Yuh. 3:32; 7:16; 8:28; 12:49; 14:24.

3:13 «Özi ershte bolup, ershtin chüshküchidin, yeni In-san'oghlidin bashqa héchkim ershke chiqmidi» — bezi kona köchürmilerde «özi ershte bolup» dégen söz tépilmaydu.

3:13 Yuh. 6:62; Ef. 4:9.

3:14 «Musa chölde tuch yilanni kötürgendek, In-san'oghlidu oxshashla shundaq éyiz kötürülüşü kérek» — oqurmenler tilgha élinghan bu weqening tepsilatirlirini «Chöl.» 21:4-9de tapalaydu. Israilar gunah sadir qilghanda, Xuda ulargha terbiye bérish üçün arisigha yilanlarni ewetken. Yılanlar nurghun ademlerni chaqqan, Musa Xudaning yolyoruqi bilen tuchtin bir yılan yasap, uni hasigha békitip, hasini éyiz kötürüp Israilning bargahini aylinip mangghan. Yılanlarning zehiridin öley dep qalghanlar eger iman bilen shu tuch yilangha qarisa saqayghan.

—Bu weqe Eysaning kréste kötürülüşige béshareet bolidu. Gunahidin öley dégenler Eysagha iman bilen qarisa (Eysa biz üçün gunahning özi qilinghan, 2Kor.5:21) gunahtin saqaytilidu — démek, menggülik hayatqa érishidu.

3:14 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 8:28; 12:32.

3:15 «shundaq bolghanda, uninggha étiqad qilghanlarning hemmisi halak bolmay, menggülik hayatqa érisheleydu» — Bu kimning sözi? Mesihning sözliri belkim 15-ayette toxtaydu. 16-21-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türtké-yolyoruiq bilen yazghan, dep ishinimiz.

3:15 Yuh. 3:15.

3:16 «shu qeder söyüduki,...» — grék tilida yene «shu yol bilen söyüduki,...» dégen meninimu bildüridu.

3:16 Yuh. 3:36; Luqa 19:10; Rim. 5:8; 8:31; 1Yuha. 4:9; 5:10.

3:17 Luqa 9:56; Yuh. 9:39; 12:47; 1Yuha. 4:14.

3:18 Yuh. 5:24; 6:40,47; 20:31.

3:19 Yuh. 1:5.

3:21 «Xudagha tayinip qilghanliqi» — grék tilida «Xudada qilghanliqi» dégen söz bilen ipadiliniidu.

3:21 Ef. 5:8,13.

3:22 Yuh. 4:1.

diki Aynon dégen yerde kishilarni chömlüdüwatatti. Chünki u yerning süyi mol idi. Kishiler uning aldigha kélishop, chömlüdürushni qobul qilishatti.²⁴ (chünki shu chaghda Yehya téxi zindangha tashlanmighanidi)..

²⁵ shu waqitlarda Yehyaning muxlisleri bir Yehudiy kishi bilen taharet qaidiliri toghrisida besmunazire qiliship qaldi. ²⁶ Andin muxlislar Yehyaning yénigha kélip:

— Ustaz, Iordan deryasining u qétida sen bilen birge bolghan, özüng teriplep guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilarni chömlüdüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiawatidu, — dédi..

²⁷ Yehya mundaq jawab berdi:

— Eger uninggha ershtin ata qilinmighan bolsa, insan héchnersige ige bolalmaydu. ²⁸ Méning silerge: «Men Mesih emes, peqet uning aldida ewetilgenmen» déginimge özünglar guwahchisiler.. ²⁹ Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu..³⁰ Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur..

³¹ Üstündin kelgüchi hemmidin üstündür. Zémindin kelgüchi zémingha tewe bolup zémindiki ishlarni sözleydu. Ershtin kelgüchi hemmidin üstündür; ³² özining ershte körge we anglighanliri bolsa, u bular toghruluq guwahliq béridu; biraq héchkim uning guwahliqini qobul qilmaydu..³³ Halbuki, kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu. ³⁴ Chünki Xuda ewetkini Xudaning sözlirini sözleydu; chünki Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes..³⁵ Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur..³⁶ Oghulgha étiqad qilghuchi menggülik hayatqa igidur. Lékin

3:23 Mat. 3:6; Mar. 1:5; Luqa 3:7.

3:24 Mat. 14:3.

3:26 «Ustaz» — Grék tilida «rabbi». «... özüng teriplep guwahliq bergen héliqi kishi mana hazir özi kishilarni chömlüdüwatidu, we hemme adem uning yénigha kétishiawatidu» — némishqa Yehyaning muxlisleri shu Yehudiy kishi bilen besmunazire qilip (25-ayet) bu soalni tughdurghan? Yehya bolsa Tewrat dewridiki eng axirqi, shundaqla eng ulugh peyghember hésablinidu. Yehya shu salahiyitide Tewrat («kona ehde») tiki taharet ishlirini téxiche saqlap kelgenidi. Lékin Mesih «ichki tazilighi»ni tekitleyighan telimi bilen «yéngi ehde»ni tonushturutanqanidi. Shuning bilen shu besmunaziride Yehyaning telimliri we Eysaning telimliri otturisidiki perqler tügishi mumkin idi. Yehyaning muxlislerining «xelq» Sendin waz kéchip, bu «yéngi adem»ning qéshigha baridu; déyishning meqsiti Yehyaning inawet-abruyini qoghdash idi, elwette. Lékin Yehyaning (27-31-ayettiki) jawabi «Bundaq oylop kétishning hajiti yoq, eksiche xushal bolushimiz lazim» idi.

3:26 Mat. 3:11; Mar. 1:7; Luqa 3:16; Yuh. 1:15, 26, 34.

3:28 Mal. 3:1; Mat. 11:10; Mar. 1:2; Luqa 1:17; 7:27; Yuh. 1:20, 21, 23.

3:29 «Kélinchekni emrige alghuchi yigittur; qoldishi yigitning awazini kütidu; qoldash uning awazini anglap, qelbide tolimu xursen bolidu. Shuninggha oxshash, mendimu xursenlik tolup tashidu» — mushu sözler bilen Yehya pöyghember Eysa Mesihni toy yigitige oxshitidu we: Özüm bolsam peqet toy yigitning qoldishimen, xalas, deydu.

3:30 «Uning yüksilishi, méning ajizlishishim muqerrerdur» — Yehyaning sözliri mushu yerde tügeydu, 31-36-ayetlerni rosul Yuhanna Muqeddes Rohning türke-yolyoruqi bilen yazghan, dégen pikirge mayilmiz. Bezi alimlar 32-34- yaki 32-36-ayetlernimu Yehya peyghemberning sözliri, dep qaraydu.

3:31 Yuh. 8:23.

3:32 Yuh. 5:30; 8:26; 12:49; 14:10; 1Yuha. 5:10.

3:33 «Kimki uning guwahliqini qobul qilghan bolsa, Xudaning heq ikenlikigimu möhürini basqan bolidu» — «Xuda heq» dégen sözde közde tutulghini néme? Shühbisizki, Xudaning eslide Qutquzguchi-Mesih ewetimen, dep bergen nurghun wediliri hazir Eysada tolup emelge ashurulghan, dégenlik bolidu.

— «Möhürini basqan» — birinchidin, bashqilargha «Xuda heqtur» dep éniq guwahliq béridighan we ikkinchidin, Xudaning guwahliqini qobul qilghuchi öz hayatida shu guwahliqni testilaydighan Xudaning Rohining ispatini köridu, shunga «Xuda heq» dep téximu küchlük guwahchi bolidu.

3:33 Rim. 3:4.

3:34 «...chünki Xuda Rohni uninggha ölchem bilen kemlep bermes» — «Roh» — Xudaning Muqeddes Rohi. Démek, Xuda peyghemberlirige Öz Rohidin «ölchem bilen kemlep» ata qilghini bilen, Mesihge bolsa ölchimey bermekte.

— Bashqa birxil terjimisi: «Xuda Rohni ölchem bilen kemlep bermes» — démek, Injil dewride Xuda Mesih arqiliq Muqeddes Rohini hemme étiqadchigha ölchimey ata qilidu.

3:34 Ef. 4:7.

3:35 «Ata Oghulni söyidu we hemme ishlarni uning qoligha tapshurghandur» — «Ata» mushu yerde Xudani körsitidu; «Oghul» bolsa — Xudaning Öz Oghli, elwette. «Yuhanna»da «Oghul» köp ishlitilidu; chünki Xudaning Oghli birdinbirdur.

3:35 Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 5:22; 17:2; Ibr. 2:8.

Oghulgha itaet qilmighuchi hayatni héch körmeydu, belki Xudaning ghezipi shundaqlarning üstide turidu.

Eysa bilen Samariyelik ayal

4¹ Emdi Perisiylarning «Eysaning muxlis qilip chömüldürgenliri Yehyaningkidin köp iken» dégen xewerni anglighinini Reb uqqandın kėyin.² (emeliyette Eysa özi emes, muxlisliri chömüldüretti)³ u Yehudiye ölkisidin chiqip yene Galiliyege ketti.⁴ Emdi u yol üstide Samariye ölkisidin ötüşhi kérek idi.⁵ Shuning bilen u Yaqup öz oghli Yüsüpke bergen yerge yéqin bolghan Samariyening Sixar dégen bir shehirige keldi.⁶ Shu yerde «Yaqupning quduqi» bar idi. Eysa sepiride charchighinidin quduqning qéshigha kėlip olturdi. Bu texminen altinchi saet idi.⁷⁻⁸ Eysaning muxlisliri yémeklik sétiwélisish üçhün sheherge kirip ketkenidi. Shu chaghda, Samariyelik bir ayal su alghili keldi. Eysa uninggha:

— Manga ichkili su bergin, — dédi.

⁹ Ayal uningdin:

— Özingiz Yehudiy tursingiz, mendek Samariyelik bir ayaldin qandaqlarche ichkili su telep qilip qaldingiz? — dep soridi (chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardi-keldi qilmaytti).

¹⁰ Eysa uninggha jawaben:

— Eger sen Xudaning sowghitining némiliki we sendin su sorighuchining kim ikenlikini bilsengidi, undaqta sen uningdin tileytting we u sanga hayatliq süyini bérretti.

¹¹ Ayal uningdin:

— Teqsir, su tartqudek héchnersingiz bolmisa, uning üstige quduq chongqur tursa, hayatliq süyini nedin alisiz?¹² Ejeba, bu quduqni bizge miras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken — dédi.

¹³ Eysa uninggha jawaben:

— Bu suni ichken herkim yene ussaydu.¹⁴ Emma men béridighan suni ichküchi herkim mengüge ussimaydighan bolidu we belki men uninggha béridighan su uning ichide uni menggülük hayatliqqa élip baridighan, urghup chiqidighan bir bulaq bolidu, — dédi.

¹⁵ Ayal: — Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay! — dédi.

3:36 Yuh. 3:36; 6:47; 1Yuha. 5:10.

4:1 Yuh. 3:26.

4:4 «u yol üstide Samariye ölkisidin ötüşhi kérek idi» — Yehudiylar Samariyeliklerge öch bolghachqa, ular Yehudiyedin Galiliyege mangghanda, Samariyedin emes, daim Iordan deryasini boylap mangatti. Shunga «Samariye ölkisidin ötüşhi kérek» dégen söz mushu yerde Eysaning bu yol bilen méngishi Xudaning iradisi ikenlikini bilgenlikini ayan qilidu.

4:5 Yar. 33:19; 48:22; Ye. 24:32.

4:6 «Yaqupning quduqi» — grék tilida «Yaqupning buliqi». U yer astidiki bulaq bolghachqa, «quduq» idi. «Bu texminen altinchi saet idi» — yaki etigende saet altide yaki chüshstin kėyin altinchi saette (5:4diki izahatni körüng).

4:9 «...chünki Yehudiylar Samariyelikler bilen héchqandaq bardi-keldi qilmaytti» — Yehudiylar Samariyeliklerni kapir dep, hetta ularning chine-qachilirimu ishletmeytti. Yehudiy xelqi en'eniliri boyichimu «Shu kapirlargha qerzdar bolushqa qet'iy bolmaydu» dep Samariyeliklerdin héchnéme sorimatti. Uning üstige Yehudiy erkekler sirtlarda bolghanda héchqachan natonush bir ayal bilen (hetta bezide tonush ayallar bilenmu) sözleshmeytti. 27-ayetni körüng.

4:9 Luqa 9:52, 53; Yuh. 8:48.

4:11 Yer. 2:13.

4:12 «Ejeba, bu quduqni bizge miras qaldurghan atimiz Yaquptin ulughmusiz? Bu quduqtin özi, oghulliri we mal-waranlirimu su ichken» — ayalning bu sözining ichki menisi belkim «Quduq kolap su tépish asan emes. Peqet nahayiti bilimlik ademler shundaq qilalaydu. Uning üstige hetta ulugh Yaqup özimu mushu sudin ichken, uningdin yaxshı su tapalmighan. Siz uningdin ulughsiz, Yaqup ichken sudin ewzel süyüng barmu?!» dégenlik bolsa kérek.

4:14 Yuh. 3:16; 6:27, 35, 54; 7:38.

4:15 «Teqsir, manga bu sudin bergeysizki, men yene ussimaydighan we mushu yerge su tartqili ikkinchi kelgüchi bolmaydighan bolay!» — Ayalning teleppuzi belkim kinayilikrek yaki gumanliqraq bolsa kérek. Bizningche peqet Eysa

¹⁶ Eysa:

— Bérip éringni bu yerge chaqirip kelgin, — dédi.

¹⁷ — Érim yoq, — dep jawab berdi ayal.

— Érim yoq dep, rast éyting. ¹⁸ Chunki besh erge tegding we hazir sende bolghini séning éring emes. Buni toghra éyting! — dédi Eysa.

¹⁹ Ayal uninggha: — Teqsir, emdi kördümki, siz eslide peyghember ikensiz! ²⁰ Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen, lékin siler Yehudiylar «Ibadetni Yérusalémde qilish kérek!» dewalisilerghu? — dédi.

²¹ Eysa uninggha mundaq dédi:

— Xanim, manga ishengin, shundaq bir waqti-saiti kéliduki, silerning Atigha ibadet qilishinglar üçün ne bu taghda yaki ne Yérusalémde bolushunglarning hajiti qalmaydu. ²² Siler ibadet qilghininglarni bilmeysilér; biraq biz kimge ibadet qilghinimizni bilimiz. Chunki nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu. ²³ Lékin shundaq bir waqit kélidu — we shundaqla hazir keldiki, heqiqiy ibadet qilghuchilar Atigha roh we heqiqet bilen ibadet qilidu. Ata Özige ene shundaq heqiqiy ibadet qilghuchilarni izdimekte. ²⁴ Xuda rohtur we uninggha ibadet qilghuchilar roh we heqiqet bilen Uninggha ibadet qilishi kérektur.

²⁵ Ayal uninggha:

— Mesihning, yeni «Xristos» dégenning kélidighanliqini bilimen. U kelgende, bizge hemme ishlarni éytip béridu — dédi.

²⁶ Eysa uninggha: — Sen bilen sözlshiwatquchi men del shudurmen! — dédi.

²⁷ Shu chaghda uning muxlisleri qaytip keldi. Ular uning bir ayal bilen sözlshiwatqanliqigha hang-tang qélishiti; lékin héchqaysisi uningdin: «Uningdin néme izdeysen?» yaki «Némishqa uning bilen sözlshisen?» depmu sorimidi.

²⁸ Shuning bilen ayal kozisini tashlap qoyup, sheherge qaytip béríp, kishilerge:

²⁹ — Yürünglar, hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip bergen bir kishini körüp kélinglar. Ejeba, Mesih shumidu? — dédi.

³⁰ Buning bilen xalayıq sheherdin chiqip, Eysaning aldigha kélishti.

³¹ Shu ariliqta muxlisleri uninggha:

— Ustaz, bir nerse yewalsangchu? — dep ötünüshti.

³² Lékin u ulargha:

— Méning siler bilmeydighan bir yémeklikim bar, — dédi.

³³ Muxlislar bir-birige:

— Ejeba, birsi uninggha yégili bir nerse ekélip bergenmidu? — déyishti.

³⁴ Eysa ulargha mundaq dédi: — Méning yémeklikim — méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush we uning manga tapshurghan xizmitini tamamlashtur.

ayalning öz erliri toghruluq bésharetlik söz qilghanda (18-ayet), andin ayal uning heqiqiy Mesih ikenlikini bilip yétidu.

4:19 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 6:14.

4:20 «Ata-bowilirimiz bu taghda ibadet qilip kelgen» — «bu tagh» Gerizim téghidur. Samariyelikler shu yerde öz ibadetxanasini qurghandi. «lékin siler Yehudiylar «Ibadetni Yérusalémde qilish kérek!» dewalisilerghu?» — démisekmu, ayalning bu sözi emeliy bir soaldur, yeni: — Némishqa shundaq? Bu toghrimu? — dégendek.

4:20 Qan. 12:5,11; 1Pad. 9:3; 2Tar. 7:12.

4:22 «nijat-qutquzulush Yehudiylar arqiliq bolidu» — chunki (1) Xuda heqiqiy söz-kalamini eslide Yehudiy xelqige alahide tapshurghan; (2) hemmidin muhimi, Xudaning wedilirige asasen Mesih Yehudiylardin chiqidu.

4:22 Yar. 12:3; 18:18; 22:18; 26:4; 2Pad. 17:29; Ibr. 7:14.

4:23 «...roh we heqiqet bilen ibadet qilidu» — démek, (1) Xudaning Muqeddes Rohi arqiliq; (2) herbir ibadet qilghuchi insan özining pütkül rohi bilen; (3) Xuda insanlarga tapshurghan heqiqet (Öz söz-kalami) boyiche; (4) herqandaq yalghanchiliqni tashlighan halda ibadet qilishtur.

4:24 2Kor. 3:17.

4:25 «Mesihning, yeni «Xristos» dégen...» — «Xristos» grék tilidiki söz bolup, «Mesih», yeni «Mesih qilinghan (zat)» dégenni bildiridu.

4:26 Yuh. 9:37.

³⁵ — Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi!...³⁶ We ormichi ish heqqini alidu we menggülik hayatqa toplanghan hosulni yighidu, shuning bilen tériqhuchi bilen ormichi teng shadlinidu...³⁷ Chünki bu ishta «biri tériydu, yene biri yighidu» dégen söz emelge ashurulidu.³⁸ Men silerni özünglar emgek singdürmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar...

³⁹ Shu sheherdiki nurghun Samariyelikler héliqi ayalning: «U hayatimda qilghanlirimning hemmisini manga éytip berdi» dégen guwahliq sözini anglap, Eysagha étiqad qildi.⁴⁰ Shunga, ular uning aldigha kélip, uning özliri bilen bille turushini ötüñshkili turdi; shuning bilen u u yerde ikki kün turdi.

⁴¹ Uning söz-kalamı arqiliq téximu köp adem uninggha étiqad qildi.⁴² Ular ayalgha: — Bizning étiqad qilishimiz emdi séning sözliring sewebidin emes, chünki özimiz uni angliduq we bilduqki, dunyaning Qutquzhuchisi del shu kishidur! — déyishti.

Bir emeldarning oghlining saqaytilishi

Mat. 8:5-13; Luqa 7:1-10

⁴³ Bu ikki künden kéyin u shu yerdin chiqip Galiliyege qarap mangdi⁴⁴ (chünki Eysa özi: «Hécbir peyghemberning öz yurtida izziti yoqtur» dep guwahliq bergenidi)...⁴⁵ Shuning bilen u Galiliyege kelginide, Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke, uni qarshi élishti (chünki ularmu héytqa chiqqanidi)...⁴⁶ Emdi Eysa bu qétim Galiliyediki Kana yézisigha yene bardi (u del shu yerde suni sharabqa aylاندurghanidi). Shu künlerde, Kepernahum shehiride oghli késel bolup yatqan bir orda emeldari bar idi...⁴⁷ U Eysaning Yehudiye din Galiliyege kelgenlikini anglap, uning aldigha bardi we:

— Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergey! — dep toxtimay iltija qildi...

⁴⁸ Shuning bilen, Eysa uninggha:

— Siler Galiliyelikler möjizilik alametler we karametlerni körmigüche, hécb étiqad qilmaysiler! — dédi...

4:35 «Siler: «hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler?» — shu waqit belkim oninchi yaki onbirinchi ay idi. «Mana, silerge éytayki, béshinglarni kötürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi» — shübbhisizki, Eysa mushu yerde teswirlegen «hosul» hazir sheherdin chiqip özining yénigha kéliwatqanlarni, shundaqla özi étiqad qilmaqchi bolghanlarni közde tutidu — «xuddi ziraetler sarghiyip orushqa teyyar bolghandek, bu kishilermu étiqad qilishqa teyyar boldi» dégendek.

4:35 Mat. 9:37; Luqa 10:2.

4:36 «ormichi ish heqqini alidu we menggülik hayatqa toplanghan hosulni yighidu» — «ormichi»lar Xudaning kishilerni öz xush xewerige ishendürüshitki axirqi wasitisi bolghanlarni körsitidu. Xush xewerni qobul qilghanlar menggülik hayatqa érishidu. Mushalar bolsa del Xuda Öz Kalamı bolghan Eysa Mesihning qurbanliqidin kütken hosuldu (mesilen, «Rim.» 8:29-30, «1Kor.» 3:5-9, «Ibr.» 2:10ni köring). «shuning bilen tériqhuchi bilen ormichi teng shadlinidu» — «tériqhuchi» Xudaning söz-kalamini kishilerge birinchi bolup yetküzüchi bolidu.

4:38 «bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip boldunglar» — kim «emgek qilip» térighan? Bizningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlerning bésharetlerini etiwarlap ularni Israilarlgha (shundaqla Samariyeliklerge) ögetken, Xudagha sadiq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisiri. Bu üç türküim kishiler xelqge Xudaning söz-kalamini qaldurup, ularni Mesihning kélishege, shundaqla uninggha étiqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Mesihning özi «térighan». «Qoshumche söz»imizde yene buning üstide toxtilimiz.

4:44 Mat. 13:57; Mar. 6:4; Luqa 4:24.

4:45 «Galiliyelikler uning ötüp kétish héytida Yérusalémda qilghan emellirining hemmisini körgechke,...» — 2:23ni köring. «Galiliyelikler...uni qarshi élishti» — mushu sözler -44-ayet bilen körünüshte sel zitrek bolghini bilen, 48-ayette Galiliyedikilerning emeliy ehwalı körsitilidu. Ular emeliyette axir bérip (6-babta) uning sözlirini ret qilip uningdin ayrilip kétidu. Shunga ular uning heqiqiy hörmitini qilmidi.

4:46 Yuh. 2:1,11.

4:47 «...Öyümge chüshüp, sekratta yatqan oghlumni saqaytip bergey!» — Kepernahumdin Kanagha baridighan yolning 33 kilométri dawangha chiqidighan yol.

4:48 1Kor. 1:22.

⁴⁹ Orda emeldari Eysagha:

— Teqsir, balam ölmeste chüshkeyla! — dédi.

⁵⁰ Eysa uninggha: — Barghin, oghlung hayat qaldi! — dédi.

Héliqi adem Eysaning éytqan sözige ishinip, öyige qarap mangdi. ⁵¹ Yolda kétip barghinida, uning qulliri aldigha chiqip, baliliri hayat, dep uqturdi.

⁵² Emeldar ulardin oghlining qaysi saettin bashlap yaxshilinishqa yüzlengenlikini soriwidi, ular:

— Tünügün yettinchi saette qizitmisi yandi, — déyishti.

⁵³ Balining atisi buning del Eysaning özi: «Oghlung hayat qaldi!» dégen saet ikenlikini bilip yetti. Shuning bilen özi pütkül ailisidikiler bilen bille étiqad qilishti. ⁵⁴ Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi..

Kölçek boyidiki palechning saqaytilishi

⁵ Bu ishlardin kéyin, Yehudiylarning bir héyti yétip keldi we Eysa Yérusalémgha chiqti..² Yérusalémdiki «Qoy derwazisi»ning yénida ibraniy tilida «Beyt-Esda» dep atilidighan bir kölçek bolup, uning etrapida besh péshaywan bar idi.³ Bu péshaywanlar astida bir top bimarlar, yeni qarighu, tokur we palechler yétishatti. Ular u yerde yétip kölçekning süyining chayqilishini kütetti..⁴ Chünki bir perishte melum waqitlarda kölçekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölçekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken..⁵ Emdi u yerde ottuz sekkiz yildin béri aghriq azabi tartqan bir bimar bar idi.⁶ Eysa bu ademning shu yerde yatqinini kördi we uning uzundin shu halette ikenlikini bilip, uningdin:

— Saqiyishni xalamsen? — dep soridi.

⁷ Bimar uninggha jawaben:

— Teqsir, su chayqalghanda méni sugha chüshüridighan adimim yoq. Men chüshey dégüche, bashqilar méning aldimda chüshüwalidu, — dédi.

⁸ Eysa uninggha:

— Ornungdin tur, orun-körpengni yighishturup mangghin! — dédi..

⁹ Héliqi adem shuan saqiyip, orun-körpisini yighishturup kötürüp mangdi. Shu küni shabat küni idi..¹⁰ Shunga bezi Yehudiylar saqayghan kishige:

— Bügün shabat küni tursa, orun-körpengni kötürüş Tewratta sanga men'i qilinghan! — dédi..

¹¹ Lékin u ulargha jawaben:

— Méni saqaytqan kishi özi manga: «Orun-körpengni yighishturup mangghin» dégenidi! — dédi.

^{4:54} «Bu Eysaning Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki körsetken ikkinchi möjizilik alamiti idi» — oqurmenler shuni köreleyduki, bu Eysaning «yaratqan ikkinchi möjizisi» emes, belki peqet uning «Yehudiyedin Galiliyege kelgendin kéyinki» yaratqan alamitiidi. «Alamet» bolsa, Mesihning salahiyitining bir teripini éniq we alahide halda körsetken bir möjizidur.

^{5:1} Law. 23:2; Qan. 16:1.

^{5:3} «palechler» — yaki «yigligenler».

^{5:4} «chünki bir perishte melum waqitlarda kölçekke chüshüp suni urghutidiken; su urghughanda kölçekke birinchi bolup chüshken kishi özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» — 3-ayettiki «ular yétip... 4-ayettiki «...özini basqan herqandaq késeldin saqiyidiken» dégen sözlergiche bezi kóna köchürmilerde tépilmaydu. Emma bizningche, bu sözler 7-ayettiki sözlerni chüshendürgenlikü üçün bu sözlerni choqum eslidiki tékistning bir qismi dep qaraymiz.

^{5:8} Mat. 9:6; Mar. 2:11; Luqa 5:24.

^{5:9} «shabat küni» — Yehudiylarning ibadet qilidighan, dem alidighan muqeddes küni körsitidu. U küni ishlesh qet'iy men'i qilinghan. «Tebirler»nimu körtüng.

^{5:9} Yuh. 9:14.

^{5:10} Mis. 20:10; Qan. 5:13; Yer. 17:21; Mat. 12:2; Mar. 2:24; Luqa 6:2.

¹² Ular uningdin: — Emdi sanga: «Orun-körpengni yigishturup mangghin» dégen kishi kim iken? — dep sorashti.

¹³ Biraq saqayghan adem uning kim ikenlikini bilmeytti. Chunki u yerde adem köp bolghanliqtin, Eysa özini daldigha élip, astighina kétip qaldi. ¹⁴ Bu ishlardin kéyin Eysa héliqi ademni ibadexanida tép uninggha:

— Mana, saqayding. Emdi qayta gunah sadir qilma, béshinggha téximu éghir külpét chüshüp qalmisun! — dédi..

¹⁵ Héliqi adem Yehudiylarning qéshigha béríp, özini saqaytqan Eysa ikenlikini uqturdi. ¹⁶ Eysa bu ishlarni shabat küni qilghanliqi üçün, Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi..

¹⁷ Lékin Eysa ulargha:

— Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen! — dédi..

¹⁸ Shu sewebtin Yehudiylar uni óltürüşke téximu urunatti; chunki u shabat küningin qaidisini buzupla qalmastin, yene Xudani «Atam» dep chaqirip, özini Xudagha barawer qilghanidi..

Eysaning hoquqi

¹⁹ Shunga Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Oghul özlükidin héchnéme qilalmaydu, belki peqet Atining néme qiliwatqanliqini körüp, andin shu ishni qilidu. Ata néme ish qilsa, Oghulmu shu ishni oxshashla qilidu. ²⁰ Chunki Ata Oghulni söyidu we Özining qilidighan barliq ishlirini uninggha ayan qilidu hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu. ²¹ Chunki ölgenlerni Ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilidu..

²² Shuningdek, Ata Özi héchkimning üstidin höküm chiqarmaydu, belki barliq höküm ishlirini Oghulgha tapshurghan. ²³ Buningdin meqset, — insanlarning hemmisi Atigha hörmét qilghandek, Oghulghimu oxshashla hörmét qilishi üçündür. Kimki Oghulni hörmétlimise, uni ewetküchi Atinimu hörmétlimigenlerdin bolidu. ²⁴ — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, sözümnü anglap, méni Ewetküchige ishengen herkim menggülik hayatqa érishken

5:14 Mat. 12:45; Yuh. 8:11.

5:16 «Yehudiylar uninggha ziyankeshlik qilishqa bashlidi» — «Yehudiylar» mushu yerde belkim Yehudiy chonglar, hökümdarlarni körsitishi mumkin.

— Bezi kona köchürmilerde «we uni óltürüşni qestleshke bashlidi» dep qoshulidu.

5:17 «Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!» — yaki «Atam ta hazirghiche toxtimastin ish qilip kelmekte, menmu ishleymen!» — «Atam» — Xuda, elwette. Eysa Yehudiy hökümdarlarning «Néme üçün shabat küni ish qilsen» dégen soaligha bergen jawab qisqa bolghini bilen bu Yehudiy ölimalirigha töwendikidek menini bildüridu: — «Xuda Özi herdaim, jümlidin shabat künide ishlimemdu? U daim Öz qanuniyetliri boyiche pütkül alemni öz-özige tutashturup, hemme mewjudatlarni bir-birige baghlاندurup turmamdu? U shabat künidimu bezi insanlarning jénini élip, bezilirini saqaytip, bezilirige hayat bermemdu? U méning Atam bolghaniken, men uninggha hemkarlashmisam bolmaydu!». Yehudiylar uning bu jawabidin uning Xuda bilen ata-oghulluq zich munasiwette déginini toghra chüshengini bilen, lékin bu sözini «kupurluq» dep qaridi (18-ayet).

5:17 Yuh. 14:10.

5:18 Yuh. 7:19.

5:19 Yesh. 54:5; Yuh. 3:30; 8:38; 9:4; 10:30; 14:9; 17:5.

5:20 «...hem silerni heyran qaldurushqa bulardin téximu zor we ulugh ishlarni uninggha ayan qilidu» — shübhisizki, «téximu zor we ulugh ishlarni» Oghulgha ayan qilinidu we shundaqla uning arqiliq bashqilarghimu ayan qilinidu. Bu «ulugh we zor (grék tilida birla söz bilen ipadiliniidu) ishlarni» 21-22-ayetlerde bayan qilinidu; u Oghul süpitide bolghachqa, xalisa bu ishlarni (Xuda Özi qilidighandek) shabat künidimu qilish hoquqi bar.

5:20 Yuh. 1:2; 3:35; 7:16; 8:28; 14:24.

5:21 «Chunki ölgenlerni ata qandaq tirildürüp, ulargha hayatliq ata qilghan bolsa, Oghulmu shuninggha oxshash özi xalighan kishilerge hayatliq ata qilidu» — shübhisizki, bu sözler hem jismani hem rohiy menide éytildi.

5:22 Mat. 11:27; Yuh. 3:35.

5:23 Yuh. 2:23.

bolidu; u adem soraqqa tartilmaydu, belki ölümdin hayatliqqa ötken bolidu..

²⁵ — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglihanlar hayatliqqa ige bolidu..²⁶ Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi..²⁷ we yene uninggha soraq qilish hoquqinimu berdi, chünki u Insan'oghlihudur..²⁸ Buninggha teejjüp qilmanglar; chünki barliq görde yatqanlar uning awazini anglaydighan waqit kélidu..²⁹ we ular shuan yerlikliridin chiqishidu, yaxshiliq qilghanlar hayatqa tirilidu, yamanliq qilghanlar soraqqa tartilishqa tirilidu..³⁰ Men özlükümdin héchnéme qilamaymen, peqet Atamdin anglighinim boyiche höküm qilimen; we méning hökümüm heqqaniydu, chünki méning izdiginim özümning iradisi emes, belki méni ewetküchining iradisini emelge ashurushtur..

Eysaning Xuda ewetkini bolghinigha töt guwahliq

³¹ — Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu..³² Lékin men üçün guwahliq bérédighan bashqa birsi bar. Uning manga bérédighan guwahliqining rastliqini bilimen..³³ Siler Yehyagha elchi ewetkinglarda, u heqiqetke guwahliq bergen..³⁴ (emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq; méning Yehya toghruluq shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündur)..³⁵ Yehya bolsa köyüp nur chéchip turghan bir chiragh idi we siler uning yoruqida bir mezgil shadlinishqa razi boldunglar..³⁶ Lékin Yehyaning men üçün bergen guwahliqidinmu ulugh bir guwahliq bar. U bolsimu, ata manga ada qilishqa tapshurghan emeller, yeni men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu..³⁷ We méni ewetken Ata Özimu men üçün guwahliq bergendur. Siler héchqachan uning awazini anglimidinglar, qiya-pitini körmidinglar..³⁸ we uning söz-kalami silerning ichinglardin orun almidi; chünki Uning ewetkini bolsa, uninggha ishenmeysiler.

³⁹ Muqeddes yazmilarni qétirqénip oqup olturisiler; chünki ulardin menggülük hayatqa ige bol-

5:24 Luqa 23:43; Yuh. 3:18; 6:40, 47; 8:51.

5:25 «... ölüklerning Xudaning Oghlining awazini anglaydighan waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki, anglihanlar hayatliqqa ige bolidu» — bu sözler, shühhisiki, bolupmu rohiy jehettiki ölüklerni körsitidu («waqit-saiti yétip kelmekte, shundaqla hazir keldiki,...»). Chünki 28-ayette jismaniý ölükler ayrim körsitilidu.

5:25 Ef. 2:1, 5; 1Tim. 5:6.

5:26 «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqqa ige bolsa, Oghulghimu özide shundaq hayatliqqa ige bolushni ata qildi» — bashqa birxil yaxshi terjimisi «Chünki Ata Özide qandaq hayatliqq menbesi bolsa, Oghulnimu shundaq hayatliqq menbesi qildi...».

5:28 1Tés. 4:16.

5:29 Dan. 12:2; Mat. 25:34,46.

5:30 Yuh. 6:38.

5:31 «Eger özüm üçün özüm guwahliq bersem guwahliqim heqiqet hésablanmaydu» — «heqiqet hésablanmaydu» grék tilida «heqiqet emes».

5:31 Yuh. 8:14.

5:32 «Lékin men üçün guwahliq bérédighan bashqa birsi bar. Uning manga bérédighan guwahliqining rastliqini bilimen» — Eysa éytqan bu muhim «guwahliq bérédighan bashqa birsi» Yehya peyghember emes, belki XudaAtisi Özidur. 34-ayetni körüng («manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq»).

5:32 Yesh. 42:1; Mat. 3:17; 17:5.

5:33 Yuh. 1:15, 19, 27.

5:34 «emeliyette, manga insanning guwahliqini qobul qilishimning kériki yoq» — Grék tilida «özüm toghruluq insanlarning guwaqligini qobul qilmaymen» «méning Yehya toghruluq shundaq éytiwaqinim peqetla silerning qutquzulushunglar üçündur» — démek, siler Periysiler Yehya peyghemberning özüm toghruluq («mana Mesih-Qutquzguchul!» dégen) guwahliqini qobul qilsanglar, nijat tapalaysiler.

5:36 «men qiliwatqan emeller, bular méning toghramda Atining méni ewetkinige guwahliq béridu» — «men qiliwatqan emeller» — Eysa yaritiwatqan köp möjizilerdin ibaret.

5:36 Yuh. 10:25; 1Yuha. 5:9.

5:37 Mis. 33:20; Qan. 4:12; Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 6:27; 8:18; 1Tim. 6:16; 2Pét. 1:17; 1Yuha. 4:12.

duq, dep qaraysiler. Del bu yazmilar men üçhün guwahliq bergüchidur..⁴⁰ Shundaqtimu siler yenila hayatliqqa érishish üçhün méning yénimgha kélishni xalimaysiler.

⁴¹ Men insanlarning maxtishini qobul qilmaymen; ⁴² lékin men silerni bilimenki, ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq..⁴³ Men Atamning nami bilen kelgenmen, emma siler méni qobul qilmaysiler. Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler..⁴⁴ Siler bir-biringlardin izzet-shöhret qobul qilisiler-yu, yégane Xudadin kelgen izzet-shöhretke intilmisengler, undaqa siler qandaqmu étiqad qilalaysiler?!

⁴⁵ Biraq méni üstimzidin Atigha shikayet qilidu, dep oylimanglar. Üstünglardin shikayet qilghuchi men emes, belki siler ümid baghligghan Musa peyghemberdur. ⁴⁶ Chünki eger siler rasttin Musa peyghemberge ishengen bolsanglar, mangimu ishengen bolattinglar. Chünki u muqeddes yazmilarda men toghruluq pütkendur..⁴⁷ Lékin uning pütkenlirige ishenmisenglar, méning sözlirime qandaqmu ishinisiler?!

Besh ming ademning toydurulushi

Mat. 14:13-21; Mar. 6:30-44; Luqa 9:10-17

6¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliye déngizi (Tibériyas déngizi depmu atilidu)ning u qétigha ötti..² Zor bir top xalayiqlik u késellerni saqaytqan möjizilik alametlirini kördi we uning keynidin egiship mangdi..³ Eysa taghqa chiqip, u yerde muxlisiliri bilen bille olturdi..⁴ U chaghda Yehudiylarning héyti, yeni «ötüp kétish héyti»gha az qalghan waqit idi..⁵ Eysa beshini kötürüp, zor bir top xalayiqlikning özining aldigha kéliwatqanliqini körüp, Filiptin:

— Bulargha yeydighangha nanni nedin alimiz? — dep soridi. ⁶ (lékin u bu sözni Filipni sinash üçhün éytqanidi. Chünki u özining néme qilidighanliqini biletti).

⁷ Filip jawaben:

— Ikki yüz dinargha nan alsaqmu, herbirige kichikkine bir chishlemdin yéyishkimu yetmeydu!.

⁸ Muxlislardin biri, yeni Simon Pétrusning inisi Andriyas Eysagha:⁹ — Bu yerde kichik bir oghul bala bar, uningda besh arpa nan bilen ikki kichik béliq bar. Lékin shunche köp xelqqa bu néme bolidu?! — dédi.

¹⁰ Eysa: — Köpchilikni olturghuzunglar, — dédi (u yerde ot-chöp mol öskenidi). Shuning bilen er kishiler olturdi; ularning sani besh mingche bar idi. ¹¹ Eysa nanlarni qoligha élip, Xudagha teshekkür éytqandin kéyin, olturghanlarga üleshtürüp berdi. Béliqlaranimu shundaq qildi; köpchilik xalighanche yédi..¹² Hemmeylen yep toyunghanda, u muxlisiliriga:

— Ashqan parchilarni yighinglar, héch nerse zaye bolmisun, — dédi.

¹³ Shuning bilen ular besh arpa nénidin yep ashqan parchilirini on ikki séwetke toldurup yighiwalidi..¹⁴ Emdir xalayiqlik Eysaning körsetken bu möjizilik alametini körüp: «Dunyagha

5:39 Qan. 18:18; Yesh. 34:16; Luqa 16:29; 24:27; Yuh. 1:46; Ros. 17:11.

5:42 «ichinglarda Xudaning muhebbiti yoq» — yaki «Xudagha bolghan muhebbitinglar yoq».

5:43 «Halbuki, bashqa birsi öz nami bilen kelse, siler uni qobul qilisiler» — «bashqa birsi» — shühbisizki, bu söz köp «saxta Mesih»lerni, bolupmu axirqi zamanda peyda bolghan dejjalni körsitidu. Buningdin bir misal, miladiye 135-yili özi «Mesih bolimen» dégen, «Bar-Qoqba» isimlik dejjaldek bir shexs Pelestinde peyda bolghan we nurghun Yehudiy xelqi uning teripidin aldanghan. Ular uninggha egiship, Rim impériyesi bilen qarshilishishqa chiqip, axir bérip Rimning qoshunliri teripidin yoqitilghan.

5:44 Yuh. 12:43.

5:46 Yar. 3:15; 22:18; 26:4; 28:14; Qan. 18:18.

6:1 «Galiliye déngizi» — Israiliye shimal teripidiki chong bir köl. Xeritilerni körüng.

6:4 Mis. 12:18; Law. 23:5, 7; Chöl. 28:16; Qan. 16:1.

6:5 Mat. 14:14; Mar. 6:34; Luqa 9:13.

6:7 «Ikki yüz dinargha nan alsaqmu...» — bir dinar yaki «dinarus» bolsa adette bir ishchining bir künlük heqqige toghra kéletti. 200 dinar bolsa, addiy ishchining yérin yillik kirimidin artuqraq bolidu.

6:11 1Sam. 9:13.

6:13 «séwet» — grék tilida «qol séwet», belkim ikki qolap kötüridighan séwetni körsitidu.

«Yuhanna»

kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» déyishti.¹⁵ Shuning bilen Eysa ularning kélip özini padishah bolushqa zorlimaqchi bolghanligini bilip, ulardin ayrilip, qaytidin taghqa yalghuz chiqip ketti.

Eysaning su üstide méngishi

Mat. 14:22-27; Mar. 6:45-52

¹⁶ Kechqurun, Eysaning muxlisleri déngiz boyigha chüshüshti.¹⁷ Ular bir kémige olturup, déngizning u qétidiki Kepernahum shehirige qarap yol élishti (qarangghu chüshüp ketkenidi we Eysa téxiche ularning yénigha kelmigenidi).¹⁸ Qattiq boran chiqip, déngiz dolqunlap kütürülüwatatti.¹⁹ Muxlislar palaq urup on-on bir chaqirimche mangghanda, Eysaning déngizning üstide méngip kémige yéqinlashiwatqanligini körüp, qorqushup ketti.²⁰ Lékin u ulargha:

— Bu men, qorqmanglar! — dédi.

²¹ Shuni anglap ular uni kémige chiqiriwalghusi keldi; u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı.

Eysa — heqiqiy rohiy ozuqtur

²² Etisi déngizning u teripide qalghan xalayıq aldinqi küni u yerde Eysaning muxlisleri chiqqan kémidin bashqa kəmining yoqluqini, Eysaning muxlisleri shu kémige chiqqanda, Eysaning ular bille chiqmighanligini, belki muxlislerining özlirila ketkenlikini körgenidi.²³ Halbuki, birnechche kéme-qolwaq Tibériyas shehiridin Reb teshekkür éytqandin kéyin xelq nan yégen yerge yéqin kélip toxtidi.²⁴ Shuning bilen xalayıq Eysaning we muxlislerining u yerde yoqluqini körüpla, kémilerge olturup, Eysani izdigili Kepernahum shehirige mangdi.²⁵ Ular uni déngizning u teripide tépip uninggha:

— Ustaz, bu yerge qachan kelding? — dep sorashti.

²⁶ Eysa ulargha jawaben:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler méni möjizilik alametlerni körgenlikinglar üçün emes, belki nanlardin yep toyunghininglar üçün izdeysiler.²⁷ Buzulup kətidighan panyı ozuqluqqa emes, belki menggü hayatliqqa baqiy qalidighan ozuqluqqa intilip ishlenglar; buni Insan'oghli silerge béridu; chünki uni Ata, yeni Xuda Özi möhürlep tes-tiqlighan, — dédi.

²⁸ Shuning bilen ular uningdin:

— Némige intilip ishlisek andin Xudaning ish-xizmitide ishligen bolimiz? — dep sorashti.

²⁹ Eysa ulargha jawab bérıp: — Xudaning ish-xizmiti del shuki, U ewetkinige étiqad qilishinglardur, — dédi.

³⁰ Shuning bilen ular yene:

— Undaq bolsa sen bizni körüp özüngge ishendürgüdek qandaq möjizilik alamet yaritisen?

6:14 «Dunyagha kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldin éytqan béshariti «Chöl.» 18:15de tépilidu.

6:14 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19.

6:16 Mat. 14:23; Mar. 6:47.

6:19 «on-on bir chaqirimche mangghanda...» — grék tilida «yigirme besh yaki ottuz «stadiyon»che mangghanda...». Bir stadiyon 185 métr, shunga ular qirghaqtin 6-5 kilométr mangghanidi (bir chaqirim 500 métr etrapidu). Déngizning uzunluqi 20 kilométr, kengliki 12 kilométr bolup, ular déngiz otturisigha yetken bolsa kérek.

6:21 «u kémige chiqipla, kéme derhal ular baridighan yerge yétip bardı» — «Zeb.» 107:23-31ni körüng.

6:21 Zeb. 107:29-30

6:25 «Ustaz» — grék tilida «rabbi».

6:27 Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 3:16; 4:14; 5:37; 6:40, 54; 8:18; 2Pét. 1:17.

6:29 1Yuha. 3:23.

Zadi néme ish qilip bérisen? ³¹ Ata-bowilirimiz chölde yürgende, Zeburda: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti...

³² Eysa ulargha mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, silerge asmandin chüshken nanni bergüchi Musa emes, belki méning Atamdur; U hazirmu silerge asmandin chüshken heqiqiy nanni bériwatidu. ³³ Chünki Xudaning néni bolsa pütkül dunyagha hayatliq ata qilidighan, ershtin chüshküchidur.

³⁴ — Teqsir, hemishe bizge shu nanni bérıp turghaysen! — déyishti ular.

³⁵ Eysa ulargha mundaq dédi:

— Hayatliq néni özümdurmen! Méning yénimgha kelgen herkim héchqachan ach qalmaydu, manga étiaq qilghan herkim héchqachan ussimaydu. ³⁶ Lékin silerge éytqinimdek, siler méni körgen bolsanglarmu, étiaq qilmaywatisiler.

³⁷ Ata manga tapshurghanlarning herbiri yénimgha kélidu we méning yénimgha kelgenlerdin héchqaysisini hergiz tashliwetmeymen. ³⁸ Chünki öz irademni emes, belki méni Ewetküchining iradisini emelge ashurush üçün ershtin chüshütüm. ³⁹ Méni Ewetküchining iradisi bolsa del shuki, uning manga tapshurghanliridin héchbirini yittürmey, belki axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret. ⁴⁰ Chünki méning Atamning iradisi shuki, Oghulgha köz tikip qarap, uninggha étiaq qilghanlarning herbirini menggülik hayatqa érishtürüshdur; we men axirqi küni ularni tirildürimen.

⁴¹ Emdi Yehudiylar Eysaning: «Ershtin chüshken nan özümdurmen!» dégini üçün uninggha narazi bolup ghotuldishishqa bashlidi: ⁴² — «Bu Yüsüpping oghli Eysa emesmu? Atisinimu, anisinimu tonuydighan tursaq, yene qandaqlarche: — «Ershtin chüshütüm!» désun?» — déyishetti ular.

⁴³ Eysa jawaben ulargha mundaq dédi: — Méning toghramda özara ghotuldashmanglar. ⁴⁴ Méni ewetken Ata Özi kishilarning qelbini tartquzmisa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu; méning yénimgha kelgen herbirini axirqi küni tirildürimen. ⁴⁵ Peyghemberlarning yazmili-rida: «Ularining hemmisige Xuda teripidin ögitilidu» dep pütülgendur. Shunga, Atining sözini tingshigghan we uningdin ögengen herbiri méning yénimgha kélidu. ⁴⁶ Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur.

⁴⁷ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga étiaq qilghuchi menggülik ha-

6:30 Mat. 12:38; 16:1; Mar. 8:11; Luqa 11:29; 1Kor. 1:22.

6:31 «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» — «Zeb.» 78:24. «Ata-bowilirimiz chölde yürgende, Zeburda: «U ulargha ershtin chüshürülgen nan teqdim qildi» dep pütülgendek, «manna»ni yégen — déyishti» — Ularining buni Eysagha déginide közde tutqini: «Sen Musa peyghemberge oxshash «Dunyagha kélishi muqerr bolghan» shu peyghember yaki Mesih bolsang, emdi Musagha oxshash asmandin nan («manna») chüshürüşüngge toghra kelmemdü?» dégendek mene idi. Eysa ulargha «Bu nan bergüchi Musa emes, Xudadur» dep xataliqni tüzetkendin kéyin (32-ayet) özining «asmandin chüshken heqiqiy nan» ikenlikini chüshendüridu.

6:31 Mis. 16:4, 14; Chöl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24, 25; 1Kor. 10:3.

6:35 Yesh. 55:1; Yuh. 4:14; 7:37.

6:38 Mat. 26:39; Mar. 14:36; Luqa 22:42; Yuh. 5:30.

6:39 «Méni Ewetküchining iradisi... axirqi küni ularning hemmisini tirildürüşümdin ibaret» — «axirqi küni» qiyamet küni.

6:39 Yuh. 10:28; 17:12; 18:9.

6:40 Yuh. 3:16; 4:14; 6:27, 54.

6:42 Mat. 13:55; Mar. 6:3.

6:44 Küy. 1:4; Yuh. 6:65.

6:45 Yesh. 54:13; Yer. 31:33; Ibr. 8:10; 10:16.

6:46 «Biraq bu birerkim Atini körgen dégenlik emes; peqet Xudaning yénidin kelgüchi bolsa, u Atini körgendur» — bezi alimlar bu aytettiki sözlerni Eysa emes, belki rosul Yuhanna chüshendürüş yolida qoshup yazghan, dep qaraydu. Biz uning üçün anche ispat körmigeçke, yenila Eysaning öz sözi, dep oylaymiz.

6:46 Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 1:18; 7:29; 8:19.

yatqa igidur..⁴⁸ Hayatliq néni özümdurmen. ⁴⁹ Ata-bowiliringlar chöllerde «manna» yégini bilen yenila öldi..⁵⁰ Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsini uningdin yégen bolsa ölmeydu..⁵¹ Ershtin chüshken hayatliq néni özümdurmen; kimdekim bu nandin yése, ebedil'e-bedgiche yashaydu. Men bérédighan shu nan bolsa méning et-ténimdur, pütkül dunyadikiler hayatqa ige bolsun dep, men uni atimaqchimen..

⁵² Bu söz bilen Yehudiylar ózara talash-tartish qilishiqqa bashlap:

— Bu adem bizning yéyishimizge ózining et-ténini qandaq bérelisun?! — déyishetti..

⁵³ Shunga Eysa ulargha mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler Insan'oghlining et-ténini yémigüche we qénini ichmigüche, silerde hayatliq bolmaydu. ⁵⁴ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi menggülik hayatqa érishken bolidu we men uni axirqi küni tirildürimen..⁵⁵ Chünki et-ténim heqiqiy ozuqluq, qénim bolsa heqiqiy ichimliktur. ⁵⁶ Et-ténimni yégüchi we qénimni ichküchi mende yashaydu we menmu uningda yashaymen..⁵⁷ Hayat Ata méni ewetken we men Atining bolghanliqidin yashawatqinimdek, méni yégüchi kishi hem méning wasitem bilen yashaydu. ⁵⁸ Mana bu ershtin chüshken nandur. Bu nan ata-bowiliringlar yégen «manna»dek emes; chünki ular «manna»ni yéyishi bilen öldi; biraq bu nanni istémal qilghuchi bolsa menggü yashaydu!.

⁵⁹ Bu sözlerni u Kepernahumdiki sinagogda telim berginide éytqanidi. ⁶⁰ Shuning bilen uning muxlisiridin nurghunliri buni anglighanda:

— Bu telim bek éghir iken! Buni kim anglap kötürelisun? — déyishti.

⁶¹ Biraq öz ichide muxlisirining bu toghrisida ghotuldashqinini bilgen Eysa ulargha:

— Bu sözüm silerni taydurdimu? ⁶² Emdi mubada Insan'oghlining esli kelgen jaygha kötürülüwatqinini körsenglar, qandaq bolar?! ⁶³ Insangha hayatliq bergüchi — Rohtur. Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu. Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hem hayatliqtur..⁶⁴ Lékin aranglardin étiqad qilmighan beziler bar, — dédi (chünki Eysa étiqad qilmighanlarning we özige satqunluq qilidighanning kim ikenlikini bashtila biletti)..

⁶⁵ Shuning bilen u mundaq dédi: — Men shu sewebtin silerge shuni éyttimki, Atamdin ata qilin-misa, héchkim méning yénimgha kélelmeydu!.

⁶⁶ Shu waqittin tartip muxlisiridin xéli köpi chékinip chiqip, uning bilen yene mangmaydighan boldi. ⁶⁷ Shunga Eysa on ikkiylendin:

— Silermu, hem mendin kétishni xalamsiler? — dep soridi.

⁶⁸ Simon Pétrus uninggha jawab qilip:

6:47 Yuh. 3:16,36.

6:49 Mis. 16:4; Chöl. 11:7; Zeb. 78:24

6:50 «Lékin mana, ershtin chüshken nan del shundaqki, birsini uningdin yégen bolsa ölmeydu» — yaki «lékin mana, birsini uningdin yégen bolsa ölmeydighan, ershtin chüshken nan mushu yerdidur».

6:51 Yuh. 11:26; Ibr. 10:5, 10.

6:52 Yuh. 3:9.

6:54 «et-ténimni yégüchi» — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi».

6:54 Yuh. 3:16; 4:14; 6:27,40.

6:56 «et-ténimni yégüchi» — yaki «et-ténimni istémal qilghuchi».

6:58 Yuh. 3:13.

6:62 Mar. 16:19; Luqa 24:50; Yuh. 3:13; Ros. 1:9; Ef. 4:8.

6:63 «Insangha hayatliq bergüchi — Rohtur» — mushu yerde «Roh», shübhisizki, Xudaning Rohini körsitidu. «Insanning etliri bolsa héchqandaq payda bermeydu» — «insanning etliri» — Xudagha tayanmaydighan insanlarni körsitidu. «Rimliqlargha»diki kirish sözimizde «et/etler» toghruluq bolghan izahatimizni körüng. «Men silerge éytqan sözlirim bolsa hem rohtur we hayatliqtur» — démek, rohiy menide, adenning rohigha hayat kirgüzidighan, menggülik hayat yetküzidighan.

6:63 2Kor. 3:6.

6:64 Yuh. 2:25; 13:11.

6:65 Yuh. 6:44.

— I Reb, biz kimning yénigha kététtuq? Menggü hayatliq sözliri sendilidur!⁶⁹ We shuningha ishenduq we shuni bilip yettuqki, sen Xudaning Muqeddes Bolghuchisidursen! — dédi..

⁷⁰ Eysa ulargha jawaben:

— Men siler on ikkinglarni tallidim emesmu, biraq aranglarda birsi Iblistur! — dédi..⁷¹ (uning bu déginu Ishqariyotluq Simonning oghli Yehudani körsetkenidi, chünki Yehuda on ikkiyenning biri bolghini bilen, kéyin öziye satqunluq qilidu)..

Eysaning inilirining uninggha qarshi turushi

7¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Galiliyede aylinip yürdi. U Yehudiyede aylinip yürüşni xalimaytti, chünki shu yerdiki Yehudiylar uninggha qest qilmaqchi idi.² Bu chaghda, Yehudiylarning «kepiler héyti»gha az qalghanidi..³ Shunga Eysaning iniliri uninggha:

— Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu karamet emelliringni köreleydu!⁴ Chünki özini xelq-alemge tonutmaqchi bolghan héchkim yoshurun jayda ish qilmaydu. Bu emellerni qiliwatqanikensen, özüngni dunyagha körset! — déyishti.⁵ Chünki uning inilirimu uninggha étiqad qilmighanidi..

⁶ Shunga Eysa ulargha:

— Méning waqit-saitim téxi kelmidi. Lékin silerge nisbeten herwaqit munasiptur..⁷ Bu dunyadiki kishiler silerge hergiz öch bolmaydu; lékin méni öch köridu. Chünki men ularning qilmishlirini rezil dep guwahliq bériwatimen..⁸ Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen, chünki méning waqit-saitim téxi yétip kelmidi, — dédi..

⁹ Eysa bu sözlerni qilip, Galiliyede qaldi.

Kepler héytida

¹⁰ Eysaning iniliri héytqa chiqqandin kéyin, u özimu uninggha bardi. Emma ashkara emes, yoshurun bardi. ¹¹ Héytta Yehudiylar uni izdep: «U qeyerdidur?» dep sorawatatti..

¹² Kishiler arisida uning toghrisida köp ghulghula boldi. Beziler uni: «Yaxshi adem!» dese,

6:68 Ros. 5:20.

6:69 Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 11:27.

6:70 «biraq aranglarda birsi Iblistur!» — yaki «biraq aranglarda birsi düshmendur!». «Iblis» dégen sözning öz menisi «dushman, yaw».

6:70 Luqa 6:13.

6:71 «Ishqariyotluq Simonning oghli Yehuda...» — yaki «Simonning oghli Yehuda Ishqariyotni...».

7:2 Law. 23:34.

7:3 «Mushu yerdin ayrilip Yehudiyege barghin, shuning bilen muxlisliringmu karamet emelliringni köreleydu!» — Eysaning inilirining bu sözining ichki menisi belkim: «Muhim mötiwer kishilerning köpi Galiliye dégen mushu namrat, pinhan jaydin emes, belki paytext Yérusalémdidur; sen shu yerde özüngni körütishning kérek; shuning bilen heqiqiy nam-inawiting we heywiting bolidu» dégendek bolsa kérek. Sel ghelithe ish shuki, ular uninggha ishenmigini bilen (5-ayetni körüng); «Israilning padishahi bolay déseng, karamet emelliringni ochuq meydanida körütishning kérek» dégen gumaniiy nesihetni bergen (4-ayetni körüng).

7:5 Mar. 3:21.

7:6 «silerge nisbeten herwaqit munasiptur» — bu sözning ichki menisi belkim intayin addiidur. Xudaning iradisige köngül bölidighan adem Xudaning yétékchilikini we bashpanahliqini izdep yürüdu; lékin peqet öz iradisige qaraydighan kishi Xudaning yétékchilikining we bashpanahliqining kériki yoq dep yürüdu we shundaqla, bu dunyadikilerdin héchqandaq qarshiliqqa yaki öchmenlikke uchrimaydu, xalighan yerge bériwéridu. Lékin Xudaning iradisini izdigden kishi tebiy halda bu dunyadikilerning qilmishlirini ashkare qilghachqa, ularning nepritige uchraydu (7-ayetni körüng).

7:7 Yuh. 3:19; 14:17; 15:18.

7:8 «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa barmaymen» — köp kona köchürmilerde «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa téxi barmaymen» yaki «Siler bu héytqa bériwéringlar. Men bu héytqa hazirche barmaymen» déyilidu. «Téxi» yaki «hazirche» sözler eslide bolsun, bolmisun, beribir ayetning menisi asasen oxshashtur; chünki Eysa iniliri héytqa chiqqandin kéyin astirtin bardi (10-ayet). Beziler «hazirche» dégeni chüshendürüsh yolida kirgüzidu.

7:8 Yuh. 8:20.

7:11 Yuh. 11:56.

yene beziler: «Yaq, u xalayıqni azduruwatidu!» déyishti..¹³ Biraq Yehudiy chongliridin qorqup, héchkim ochuq-ashkare uning gépini qilmaytti..

¹⁴ Héytning yérimi ötkende, Eysa ibadetxana hoylilirigha kirip xelqge telim bérishke bashlidi..

¹⁵ Yehudiylar:

— Bu adem héchqandaq telim almighan turuqluq, uning qandaqmu munché köp bilimi bolsun? — dep hang-tang qélishti..

¹⁶ Eysa ulargha:

— Bu telimler méning emes, belki méni Ewetküchiningkidur..¹⁷ Uning iradisige emel qilishqa öz iradisini baghligghan herkim bu telim toghruluq — uning Xudadin kelgenlikini yaki özlükümdin éytiwatqanliqimni bilidu. ¹⁸ Öz aldigha sözligen kishi öz shan-sheripini izdeydu, lékin özini ewetküchining shan-sheripini izdeydighan kishi heq-sadiqtur, uningda heqqaniysizliq yoqtur.

¹⁹ Musa peyghember silerge Tewrat qanunini tapshurghan emesmu? Lékin héchqaysinglar bu qanungha emel qilmaywatisiler! Némishqa méni öltürmekchi bolisiler? — dédi..

²⁰ Köpchilik:

— Sanga jin chaplishiptu! Séni öltürmekchi bolghan kim iken? — déyishti..

²¹ Eysa ulargha mundaq jawab berdi: — Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar..²² — Emdi Musa peyghember silerge xetne qilish toghruluq emr qaldurghan (emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan), shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler..²³ Emdi Tewrat qanunigha xilapliq qilinmisun dep shabat künide adem xetne qilinghan yerde, men shabat künide bir ademni sellimaza saqaytsam, siler néme dep manga achchiqlinisiler? ²⁴ Sirtqi qiyapetke qarap höküm qilmanglar, belki heqqaniy höküm qilinglar!.

Eysa Qutquzghuchi-Mesihmidu?

²⁵ U waqitta Yérusalémiqlarning beziliri:

— Chonglar öltürmekchi bolghan kishi bu emesmidi? ²⁶ Ashkara sözlewatsimu, uninggha qarshi héch nerse démidighu! Derweqe, aqsaqallarning uning Mesih ikenlikini bilip yetkenmu?

²⁷ Halbuki, bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz. Lékin Mesih kelgende, uning

7:12 Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14; 9:16; 10:19.

7:13 «Yehudiy chongliridin qorqup...» — grék tilida «Yehudiylardin qorqup» déyilidu. Mushu yerde «Yehudiylar» choqum ularning chonglirini körsitidu.

7:13 Yuh. 9:22; 12:42; 19:38.

7:14 «...kirip» — grék tilida «...chiqip»

7:15 «Yehudiylar» — belkim Yehudiy chonglar.

7:16 Yuh. 3:11; 8:28; 12:49; 14:10, 24.

7:19 «némishqa méni öltürmekchi bolisiler?» — yaki «némishqa méni öltürgili izdeysiler?».

7:19 Mis. 20:1; 24:3; Mat. 12:14; Mar. 3:6; Yuh. 5:18; 10:39; 11:53; Ros. 7:53.

7:20 «Séni öltürmekchi bolghan kim iken?» — yaki «Séni öltürgili izdeydighan kim?».

7:20 Yuh. 8:48,52; 10:20.

7:21 «Men bir karametni yaritishim bilen hemminglar hang-tang qélishtinglar» — bu «bir karamet», shühbisizki, u aldinqi qétim Yérusalémda bolghanda shabat künide palech ademni saqaytqanliqini körsitidu (23-ayet we 5-babni köring). Eysaning sözige qarighanda, gerche bu möjize birnechche ay ilgiri körsitilgen bolsimu, ularning éside téxiche bar idi. Shu wejdin ular Eysani öltürüwetmekchi bolidu. 22-24-ayetlerde Eysa «shabat künide ademni saqaytish Tewrat qanunigha xilap», dégen xiyalgha qattiq reddiye béridu. Bizningche u eslide ularni bu mesile toghruluq oylandurush üçün bu möjizini qesten shabat künide yaratqanidi.

7:22 «emeliyette bolsa xetne qilish Musa peyghemberdin emes, ata-bowilardin qalghan» — «xetne qilish»ni Xuda eslide Ibrahim peyghemberge (Musa peyghemberdin ilgiri, elwette) Özining Ibrahim we ewladliri bilen bolghan ehdingin simwoli bolsun dep tapshurghanidi («Yar.» 17-bab). «shunga siler shabat künige toghra kélip qalsimu shu künide ademning xetnisini qiliwérisiler» — emr bolsa «Bala tughulup sekkizinchi küni xetnisini qilish kérek» («Yar.» 17:13). Shuning bilen «sekkizinchi kün» shabat künige toghra kélip qalsimu (we shabat küni «ishlesh»ke bolmaydu) balini sünet qiliwérish kérek. Bolmisa Tewrat qanunigha xilapliq bolidu.

7:22 Law. 12:3; Yar. 17:10.

7:24 Qan. 1:16,17; Pend. 24:23; Yaq. 2:1.

qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti..

²⁸ Shunga Eysa ibadetxana hoylisida telim bériwétip, yuqiri awaz bilen mundaq dédi:
— Siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler... ²⁹ Men Uni tonuymen. Chünki men Uning yénidin keldim, méni U ewetti..

³⁰ Shunga ular uni tutush yolini izdeytti, lékin héchkim uninggha qol salmidi; chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi... ³¹ Lékin xalayıq arisidiki nurghun kishiler uninggha étiqad qildi. Ular: «Mesih kelgende bu kishi körsetken möjizilik alametlerdin artuq möjize yari-talarmu?!» déyishti..

Eysani tutush üçün qarawullarning ewetilishi

³² Perisiyler xalayıqning u toghruluq ghulghula boluwatqan bu gep-sözlirini anglidi; shuning bilen Perisiyler bilen bash kahnlar uni tutush üçün birnechche qarawullarni ewetti.. ³³ Shuning bilen Eysa:

— Yene bir'az waqit siler bilen bille bolimen, andin méni Ewetküchining yénigha kétimen..

³⁴ Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler, — dédi..

³⁵ Buning bilen, Yehudiylar bir-birige:

— U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu? ³⁶ «Méni izdeysiler, lékin tapalmaysiler. Men baridighan yerge baralmaysiler» déginini némisidu? — déyishti.

Hayatliq süyi

³⁷ Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: —

Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!.. ³⁸ Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu! —

7:27 «bu ademning qeyerdin kelgenlikini biz éniq bilimiz» — ular uni Galiliyelik dep biletti. Emeliyette u Beyt-Lehemde tughulghan, elwette. «Lékin Mesih kelgende, uning qeyerdin kelgenlikini héchkim bilmestighu, — déyishti.» — xalayıqning bu sözliri anche toghra emes idi; bu kishiler peyghemberlarning Mesih toghruluq besharetlik yazmilirini toluq bilmigen bolsa kérek. Belkim ularning közde tutqini peqet Mesihning tuyuqsiz namayan bolidighanliqini körsetken besharetlerla idi.

7:27 Mat. 13:55; Mar. 6:3; Luqa 4:22.

7:28 «siler méni tonuymiz hemde méning qeyerdin kelgenlikimnimu bilimiz, dewatisiler?! Biraq men özlükümdin emes, men méni Ewetküchidin keldim, U heqtur; biraq siler Uni tonumaysiler» — Bu söz Eysaning ularning «Bu ademning... qeyerdin kelgenlikini éniq bilimiz» déginige reddiye qilghan jawabi idi. Eger ular Xudani tounghan bolsa Eysaning qeyerdin kelgenlikini bilgen bolatti, lékin ular Xudani tonimaytti (ayettiki axirqi sözge qarang).

7:28 Yuh. 5:43; 8:26, 42; Rim. 3:4.

7:29 Yuh. 10:15.

7:30 «Shunga ular uni tutush yolini izdeytti...» — «ular» belkim yenila chonglarni körsitidu.

7:30 Mar. 11:18; Luqa 19:47; 20:19; Yuh. 7:19; 8:20, 37.

7:31 Yuh. 8:30.

7:32 «qarawullarni ewetti» — yaki «ibadetxana qarawullirini ewetti». Lékin bizningche 30- we -44-ayetler (Lawiylardin bolghan) mushu kishilerni ayrim körsitidu.

7:33 Yuh. 16:16.

7:34 Yuh. 8:21; 13:33.

7:35 «U biz tapalmighudek qeyerlerge barar? Grékler arisidiki tarqaq Yehudiy muhajirlarning yénigha bérip, gréklargha telim béremdighandu?» — bu ayettiki «grékler» Qanaanning (Pelestinning) sirtida turghan barliq yat elliklerge wekillik qilidu.

7:37 «Héytning axirqi hem eng katta küni, Eysa ornidin turup, yuqiri awaz bilen: — Kimdekim ussisa, méning yénimgha kélip ichsun!» — Eysa bu sözlerni héytning axirqi küni, yeni del Xudaning Israil xelqi chöldiki waqtida Musa peyghember arqiliq ularni su bilen teminligen möjize yaratqan xatire künine éytqan.

7:37 Law. 23:36; Yesh. 55:1; Yuh. 6:35; Weh. 22:17.

dep jakarlidi..³⁹ (u bu sözni özige étiqad qilganlarga ata qilinidighan Muqeddes Rohqa qarita éytqanidi. Xudaning Rohi téxi héchkimge ata qilinmighanmidi, chünki Eysa téxi shan-sheripige kirmigenidi)..

Xelqning bölünüp kétishi

⁴⁰ Xalayıq ichide beziler bu sözni anglap:

— Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!! — déyishti..

⁴¹ Beziler: «Bu Mesih iken!» déyishetti. Yene beziler bolsa: «Yaq, Mesih Galiliyedin kélettimu?»

⁴² Muqeddes yazmilarda, Mesih padishah Dawutning neslidin hem Dawutning yurti Beyt-Le-hem yézisidin kélidu, déyilmighenmidi?» — déyishti..

⁴³ Buning bilen, xalayıq uning wejidin ikkige bölünüp ketti. ⁴⁴ Beziliri uni tutayli dégen bolsimu, lékin héchkim uninggha qol salmidi.

Yehudiy aqsqaallirining étiqadsizliqi

⁴⁵ Qarawullar ibadetxanidin bash kahinlar bilen Perisiylerning yénigha qaytip kelgende, ular qarawullargha:

— Nème üçün uni tutup kelmidinglar? — dep sorashti.

⁴⁶ Qarawullar:

— Héchkim héchqachan bu ademdek sözligen emes! — dep jawab bérishti.

⁴⁷ Perisiyler ulargha jawaben:

— Silermu azduruldunglarmu? ⁴⁸ Aqsqaallardin yaki Perisiylerdin uninggha étiqad qilganlar bolghanmu?!..⁴⁹ Lékin Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu! — déyishti..

⁵⁰ Ularning arisidin biri, yeni burun axshamda Eysaning aldigha kelgen Nikodim ulargha:..

⁵¹ — Tewrat qanunimiz awwal kishining nème qilghinini özidin anglap bilmey turup, uninggha höküm chiqiramdu!.

⁵² Ular jawab qilip: — Senmu Galiliyedinmu? Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu! — dédi..

⁵³ Shuning bilen ularning herbiri öz öyige ketti..

7:38 «Manga étiqad qilghuchi kishining xuddi muqeddes yazmilarda éytilghinidek, ich-baghridin hayatliq süyining deryaliri éqip chiqidu!» — «muqeddes yazmilarda éytilghandek» — «Yesh.» 58:11 we «Ez.» 47:1-12ni körüng.

— «Zeb.» 78:15-16, «Pend.» 4:23, «Yesh.» 44:3, 55:1, «Ez.» 47:1-12, «Yo.» 3:18, «Zek.» 13:1, 14:8mu belkim «Muqeddes Rohning tökülüşü» bilen munasiwetliktur.

7:38 Yesh. 12:3, 44:3, 59:21; Ez. 47:1-12; Zeb. 46:4, 5; 36:8

7:39 Yesh. 44:3; Yo. 2:27-29; Ros. 2:17.

7:40 «Kélishi muqerrer bolghan peyghember heqiqeten mushu iken!» — Musa peyghemberning bu peyghember toghruluq aldin éytqan béshariti «Qan.» 18:15de tépilidu.

7:40 Mat. 21:46; Luqa 7:16; Yuh. 6:14.

7:41 Yuh. 1:47; 4:42.

7:42 Zeb. 132:11; Mik. 5:1; Mat. 2:6.

7:48 Yesh. 33:18; Yuh. 12:42; 1Kor. 1:20; 2:8.

7:49 «Tewrat qanunini bilmeydighan bu chüprendiler lenetke qalidu!» — «chüprendiler» addiy xelqni körsitidu. Aqsqaallar we Perisiyler ularni intayin kemsitetti.

7:50 Yuh. 3:2; 19:39.

7:51 Mis. 23:1; Law. 19:15; Qan. 1:17; 17:8; 19:15.

7:52 «Muqeddes yazmilarni kör, qétirqinip oqup baq, Galiliyedin héchqandaq peyghember chiqmaydu!» — ularning bu sözide Galiliyelik bolghan Yunus peyghemberni qesten untughanidi. Chünki Tewratning «Yunus peyghember» dégen qismida, Xudaning Yehudiy emeslerge nijat pursitini yetküzgeniligi éniq xatirilini. Ular yene «Yesh.» 8:12diki bésharet, yeni Mesihning öz xizmitini Galiliyede bashlaydighanliqi toghruluq bésharetini qesten untughan oxshaydu.

7:53 «shuning bilen ularning herbiri öz öyige ketti» — «herbiri öz öyige ketti» dégenlik belkim Nikodimning soali ularning wijdanigha sanjilghan bolsa kérek.

Zina üstide tutulgan ayal

8¹ Eysa bolsa Zeytun téghigha chiqip ketti.² Etisi seherde, u yene ibadexana hoylilirigha kirdi we xalayıqning hemmisi uning yénigha kélışkenidi. U olturup, ulargha telim bérishke bashlıdı.³ Shu chaghda, Tewrat ustazliri bilen Perisiyler zina qilip tutulup qalghan bir ayalni uning aldigha élip kélishti. Ular ayalni otturigha chiqirip,⁴ uningdin:

— Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi.⁵ Musa peyghember Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeek qilip óltürüşni emr qilghan. Emdi senche, uni qandaq qilish kérek? — dep sorashti.⁶ Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi. Emma Eysa éngiship, barmiqi bilen yerge bir némilerni yazghili turdı.⁷ Ular shu soalni toxtimay sorawatatti, u ruslinip ulargha:

— Aranglardiki kim gunahsiz bolsa, bu ayalgha birinchi tashni atsun! — dédi.

⁸ Andin u yene éngiship, yerge yézishni dawamlashturdı.⁹ Ular bu sözni anglap, aldi bilen yashanghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti. Axirida Eysa ot-turida öre turghan héliqi ayal bilen yalghuz qaldı.¹⁰ Eysa ruslinip turup, shu ayaldin bashqa héchkimni körmigen bolup, uningdin:

Xanim, sanga héliqi shikayet qilghanlar qéni? Séni gunahqa békitidighan héchkim chiqmidimu? — dep soriwidi,¹¹ — Hezretliri, héchkim chiqmidi, — dédi ayal.

Eysa:

— Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin! — dédi.

Eysa dunyaning nuridur

¹² Shunga Eysa yene köpchilikke söz qilip:

— Dunyaning nuri özümdurmen. Manga egeshkenler qarangghuluqta mangmaydu, eksiche hayatlıq nurigha érishidu, — dédi.

¹³ Perisiyler:

— Sen özüngge özüng guwahliq bériwatisen. Shunga séning guwahliqing rast hésablanmaydu, — déyishti.

¹⁴ Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— Hetta men özümge guwahliq bersemmu, guwahliqim heqtur, chünki men özümning qeyerdin kelgenlikimni we qeyerge baridighanliqimni bilimen. Lékin siler qeyerdin kelgenlikimni

8:4 «Ustaz, bu ayal del zina üstide tutuwélindi» — «zina qilip tutulup qalghan» ayal bar idi, lékin erkeek qéni?

8:5 «Musa peyghember Tewrat qanunida bizge mushundaq ayallarni chalma-késeek qilip óltürüşni emr qilghan» — qiziq yéri shuki, ular peqet «ayallar»ni tilgha alidu. Eiliyetette Tewrat qanuni boyiche zina qilghan erkeklernimu ölümgé mehkum qilish kérek idi.

8:5 Law. 20:10; Qan. 22:22.

8:6 «Emdi ularning bundaq déyishtiki niyiti, uni tuzaqqa chüshürüp, uning üstidin erz qilghudek birer bahane izdesh idi» — Eger Eysa «Bu ayalgha rehim qilish kérek» dése, ular derhal «Sen Musa peyghemberge chüshürülgen qanungha xilaplıq qilishni ündeysen, deytti. Bashqa bir tereptin, shu chaghda Yehudiy xelqi Rim impériyesining qanuni astida turghachqa, Yehudiylar özliri héchkimge ölüm jazasini beja keltürüş hoquqi yoq idi. Shunga eger Eysa «Chalma-késeek qilinsun» dése, u chaghda ular rimliqlargha «mushu kishi Rim impériyesige qarshi chiqti!» dégendek shikayet qilatti.

8:7 Qan. 17:7.

8:8 Yer. 17:13

8:9 «Ular bu sözni anglap, aldi bilen yashanghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» — bezi kona köchürmilerde: «Ular bu sözni anglap, wıjdanining eyiblishi bilen aldi bilen yashanghanliri, andin qalghanliri bir-birlep hemmisi u yerdin chiqip kétishti» déyilidu.

8:11 «Menmu séni gunahqa békitmeymen. Barghin, buningdin kéyin yene gunah qilmighin!» — 7:53-8:11-ayetler bezi kona köchürmilerde tépilmaydu. Bizningche, buning sewebi, bu «zina gunahining kechürüm qilinishi» toghrisidiki ayetler bezi köchürgüchilerning zitigha qattiq tegken bolsa kérek.

8:11 Yuh. 5:14.

8:12 Yesh. 42:16; Yuh. 1:9; 9:5; 12:35,36.

we qeyerge baridighanliqimni bilmeysiler..¹⁵ Siler et igilirining ölchimi boyiche höküm qilisiler. Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen..¹⁶ Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur; chünki men yalghuz emes, belki méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur..

¹⁷ Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida: «Ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu» dep pütülgendur..¹⁸ Rast, men özüm toghramda özüm guwahliq bérimen, we méni ewetken Atimu méning toghramda guwahliq béridu..

¹⁹ Ular uningdin: — Atang qeyerde? — dep sorashti.

Eysa ulargha jawab bérıp: — Siler ya méni tonumaysiler, ya Atamni tonumaysiler; méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonuyttunglar, — dédi..

²⁰ Eysa bu sözlerni ibadetxanida telim berginide, sediqe sanduqining aldida turup éytqanidi. Biraq héchkim uni tutmidi, chünki uning waqit-saiti téxi yétip kelmigenidi..

Eysaning étiqadsizlarga agah bérishliri

²¹ Shuning bilen u ulargha yene:

Men bu yerdin kétimen; siler méni izdeysiler, lékin öz gunahinglar ichide ölisiler. Men kétidighan yerge siler baralmaysiler, — dédi..

²² Buning bilen Yehudiylar:

— U: «Men kétidighan yerge siler baralmaysiler» deydu. Bu uning özini öltürüwalimen déginimidu? — déyishti.

²³ Eysa ulargha:

— Siler töwendindsiler, men yuqiridindurmen. Siler bu dunyadindsiler, men bu dunyadin emesmen..²⁴ Shuning üçün silerge: «Gunahliringlar ichide ölisiler» dédim. Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler, — dédi..

²⁵ Sen zadi kim? — dep sorashti ular.

Eysa ulargha: — Bashta silerge néme dégen bolsam, men shu..²⁶ Özümning silerning toghranglarda we üstinglardin höküm qilidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we

8:14 Yuh. 5:31.

8:15 «Siler et igilirining ölchimi boyiche höküm qilisiler» — «et igilirining ölchimi boyiche» — oqurmenlarning éside bolsunki, Injilda «et» yaki «etler» köp yerlerde insanlarning Xudagha tayanmay özlükidin ish qilghanliqini körsitidu. «Rimliqlargha»diki «kirish söz»nimu körüng.

8:16 «Biraq men héchkimning üstige höküm qilmaymen. Men höküm qilsammu, hökümüm heqiqiydur» — Eysa Mesih bu dunyada turghanda kishilerning üstige höküm qilmaytti (soraqqa tartmaytti), belki ularning ish-heriketlirining üstige, toghra, toghra emes, dep höküm qilatti. Peqet axiretke kelgende andin u barliq kishilerni soraqqa tartip, ularning üstidin höküm chiqiridu, elwette. Perisiylar bolsa özlirini soraqchi, Mesihni soraqqa tartish hoquqimiz bar dep qaraytti. «méni ewetken Ata bu ishta men bilen billidur» — «bu ishta» dégen sözler eyni tékistte bolmisimu, menisi del «Méning höküm qilghinim peqet özümdin emes, buningda Ata men bilen billidur» dégendektur.

8:17 «Silerge tewe bolghan Tewrat qanunida...» — grék tilida «silerning Tewrat qanunilarda» déyilidu. Bu hejwiy, kinayilik geptur. Perisiylar daim: «Tewrat qanunini tiriship-tirmiship, heqiqiy menisi bilen özleshtürgüchiler peqet bizlerimiz» dep halini chong qilip yürüshetti. Emeliyette «Tewrat qanuni» Xudaning barliq xelqige tewe idi, elwette. 10:34 we 15:25nimu körüng. «ikki ademning guwahliqi bolsa rast hésablinidu» — «Qan.» 17:6.

8:17 Chöl. 35:30; Qan. 17:6; 19:15; Mat. 18:16; 2Kor. 13:1; Ibr. 10:28.

8:18 Mat. 3:17; 17:5; Mar. 1:11; 9:7; Luqa 3:22; 9:35; Yuh. 1:33; 5:37; 6:27.

8:19 Yuh. 14:9; 16:3.

8:20 «sediqe sanduqining aldida» — yaki «xezinide».

8:20 Yuh. 7:30.

8:21 Yuh. 7:34; 13:33.

8:23 Yuh. 3:31.

8:24 «Chünki siler méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler» — yaki «Chünki siler méning «Men Bolimen» ikenlikimge ishenmisenglar, gunahliringlar ichide ölisiler». «Ezeldin Bar Bolghuchi» yaki ««Men Bolimen» — Bu Xudaning Musa peyghemberge ashkarilighan nami bolup («Mis.» 3:14), Eysamu bu namni öziqe qollangan. Bashqa bir terjimisi: «Méning [U] (yeni, Mesih) ikenlikimge...». Lékin «Yuhanna»da oxshash shu ibare téplidighan köp bashqa ayetler bilen selishturghanda (mesilen, 28-, 58-ayet) bu terjimimiz toghra bolushi kérek.

8:24 Yuh. 8:21.

men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerga uqturup éytimen, — dédi.

²⁷ Ular uning özlirige éytqanlirining Ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi. ²⁸ Shunga Eysa mundaq dédi:

Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin, méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler we shundaqla héch ishni özlükümdin qilmighanliqimni, peqet Atining manga ögetkininila sözlilikimnimu bilisiler. ²⁹ Méni Ewetküchi men bilen billidur, U méni esla yalghuz qoymidi, chunki men hemishe Uni xursen qilidighan ishlarni qilimen.

³⁰ Eysa bu sözlerni qiliwatqan chaghning özide, nurghun kishiler uninggha étiqad qildi.

Heqiqiy erkinlik toghruluq

³¹ Eysa özige étiqad qilghan Yehudiylargha:

— Eger méning söz-kalamimdin chiqmay tursanglar, méning heqiqiy muxlisirim bolghan bolisiler, ³² we heqiqetni bilisiler we heqiqet silerni azadliqqa érishtüridu, — dédi.

³³ Ular jawaben: — Biz Ibrahimning neslimiz, — héchqachan héchkimning qulluqida bolmiduq. Sen qandaqsige: Azadliqqa érishsiler, deysen? — dédi.

³⁴ Eysa ulargha jawab béríp: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, gunah sadir qilghan kishi gunahning qulidur. ³⁵ Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu. ³⁶ Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler. ³⁷ Silerning Ibrahimning nesli ikenlikinglarni bilimen. Biraq méni öltürmekchi boluwatisiler, chunki méning sözüüm ichinglardin orun almidi. ³⁸ Men Atamning yénida körgenlirimni éytiwatimen; siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!

³⁹ Ular jawab béríp: — Bizning atimiz Ibrahimdur, — dédi.

8:26 «Özümnig silerning toghrangelarda we üstüglardin hökümlidighan nurghun sözlirim bar; lékin méni Ewetküchi heqtur we men Uningdin némini anglighan bolsa, bularnila dunyadikilerga uqturup éytimen» — Mesihning Perisiylerge éytqan bashqa köp sözlirige oxshash, bu sözi intayin ixchamdur. Bizningche umumiy menisi: «Siler toghruluq nurghun eyibleyidighan sözlirim bar. Bu sözlirimni qobul qilmasliqinglar mumkin. Lékin méning bu sözlirim emeliyette özümardin emes, belki méni ewetken Atamdur; shunga ishinishinglar kérek; chunki némini Uningdin anglisam, shuni dunyagha éytimen» dégende bolsa kérek.

8:26 Yuh. 7:28; 15:15; Rim. 3:4.

8:27 «ular uning özlirige éytqanlirining ata toghruluq ikenlikini chüshinelmidi» — «Ata» öz Atisi Xuda, elwette. Démisekmu, Mesihning némishqa bezide peqet «Ata» we bashqa yerlerde «Atam» déyishini tetqiq qilish bek paydiliq ishtur.

8:28 «Siler Insan'oghlini kötürgendin kéyin...» — «Insan'oghlining kötürülüşü» awwal Eysaning kréstlinishi, andin asmangha kötürülüp Xudaning ong teripide olturushinmu körsitidu. 12:32-34nimu körüng. «méning «Ezeldin Bar Bolghuchi» ikenlikimni bilisiler» — 24-ayettiki izahatni körüng.

8:28 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:11, 14; 7:16; 12:32, 49; 14:10.

8:29 Yuh. 14:10; 16:32.

8:30 Yuh. 7:31.

8:32 Rim. 6:18; Gal. 5:1; 1Pét. 2:16.

8:33 Mat. 3:9.

8:34 Rim. 6:20; 2Pét. 2:1.

8:35 «Qul ailide menggü turmaydu, lékin oghul menggü turidu» — démek, birsı «qul» bolsa (mushu yerde «gunahning quli») herqandaq öy igisi bilen menggülik munasiwette bolmaydu, uning aile ezasi bolalmaydu; peqet öy igisining öz alilisidikiler bilenla menggülik munasiwiti bolidu; öy igisining ogli öy igisining hoquqigha ige bolidu, elwette. Emdi «öy igisi» Xuda bolsa, uning Oghlimu toluq hoquqluq bolidu, elwette. Bu ish 36-ayettiki heqiqet bilen zich baghlinidu.

8:36 «Shuning üçün Oghul silerni azad qilsa, heqiqiy azad bolisiler» — yuqiriqi izahatnimu körüng. «Qul» «qul»ni azad qilmaydu, «qul»ni azad qilalaydighan peqet özi azad bolghan kishi, elwette. Emdi bu dunyada kim gunahdin azadtur? Mesihdin bashqa herbir kishi gunahning qulidur, heqiqiy azad bolghan kishi peqet «Oghul», yeni Mesihdur; shuning bilen u bashqilarni (ularada étiqad bolsa) gunahning küchidin azad qilalaydu.

8:36 Rim. 8:2.

8:38 «siler bolsanglar öz atanglardin körgenliringlarni qiliwatisiler!» — yaki «siler bolsanglar öz atanglardin anglighanliringlarni qiliwatisiler!».

8:38 Yuh. 3:11; 7:16; 12:49; 14:10, 24.

Eysa ulargha: — Eger Ibrahimning perzentliri bolsanglar, Ibrahimning emellirini qilghan bolattinglar! ⁴⁰ Biraq hazir eksiche méni, yeni Xudadin anglighan heqiqetni silerge yetküzgen ademni öltürüşke qestleysiler. Ibrahim undaq ishni qilmighan. ⁴¹ Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler! — dédi.

— Biz haramdin bolghan emesimiz! Bizning peqet birla atimiz bar, U bolsa Xudadur! — déyishti ular.

⁴² Eysa ulargha: — Atanglar Xuda bolghan bolsa, méni söygen bolattinglar; chünki men Xuda-ning baghridin chiqip, bu yerge keldim. Men özlükümdin kelgen emesmen, belki Uning teripidin ewetilgenmen. ⁴³ Sözlirimni némishqa chüshenmeysiler? Éniqki, méning söz-kalamim quliqinglarga kirmeywatidu! ⁴⁴ Siler atanglar Iblistin bolghansiler we uning arzu-heweslirige emel qilishni xalaysiler. U alem apiride bolghandin tartip qatil idi we uningda heqiqet bolmighachqa, heqiqette turmighan. U yalghan sözlige, öz tebiitidin sözleydu, chünki u yalghan-chi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur. ⁴⁵ Lékin men heqiqetni sözligim üçün, manga ishenmeysiler. ⁴⁶ Qaysinglar méni gunahi bar dep delilliyeleysiler, qéni? Heqiqetni sözlisem, néme üçün manga ishenmeysiler? ⁴⁷ Xudadin bolghan kishi Xudaning sözlirini anglaydu; siler ularni anglimaysiler, chünki siler Xudadin bolghan emessiler!.

⁴⁸ Yehudiylar uninggha jawaben:

— Ejeba, bizning séni: «Samariyelik hem jin chaplashqan adam»sen déginimiz toghra emesmu? — déyishti.

⁴⁹ Eysa jawaben: — Manga jin chaplashqini yoq, belki men Atamni hörmet qilimen; lékin siler manga hörmetsizlik qiliwatisiler. ⁵⁰ Men öz shan-sheripimni izdimeymen; lékin buni izdigüchi hem uning üstidin höküm qilghuchi Birs bar. ⁵¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytp qoyay-ki, méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm körmeydu.

⁵² Shuning bilen Yehudiylar uninggha:

— Sanga derweqe jin chaplashqanliqini emdi bilduq! Hetta hezriti Ibrahim we peyghemberlermu ölgen tursa, sen qandaqsige: «Méning söz-kalamimni tutidighan kishi ebedil'ebed ölüm tétimaydu» deysen? ⁵³ Ejeba, sen atimiz Ibrahimdin ulughmusen? U öldi, peyghemberler hem öldi! Sen özüngni kim qilmaqchisen?.

⁵⁴ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Eger men özümni ulughlisam, undaqta ulughluqum héchnerse hésablanmaytti. Biraq méni ulughlighuchi — siler «U bizning Xudayimiz» dep ataydighan Atamning Özidur. ⁵⁵ Siler Uni tonumidinglar, lékin men Uni tonuymen. Uni tonumaymen désem, silerdek yalghanchi bolattim; biraq men Uni tonuymen we Uning söz-kalamini tutimen. ⁵⁶ Atanglar Ibrahim méning

8:39 Rim. 2:28; 9:7.

8:40 Yuh. 17:17.

8:41 «Siler öz atanglarning qilghinini qiliwatisiler!» — «öz atanglar» — Iblisni körsitidu, elwette. 44-ayetni körüng. «Biz haramdin bolghan emesimiz!» — bu daritma gep. Ular Eysaning Meryemdin tughulushini «bir atining wasitisi bilen emes», belki «haramdin bolghan» dep puritip, uningdin éwen tapmaqchi idi.

8:42 «men Xudaning baghridin chiqip...» — grék tilida «men Xudaning ichidin chiqip...».

8:42 Yuh. 5:43; 7:29.

8:44 «... Iblis yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning atisidur» — yaki «... u (Iblis) yalghanchi we shundaqla yalghanchiliqning piridur».

8:44 Yar. 3:1; 2Kor. 11:3; 1Yuha. 3:8.

8:47 Yuh. 6:37; 10:26,27; 1Yuha. 4:6.

8:48 ««Samariyelik hem jin chaplashqan adam»sen» — «Samariyelikler» Yehudiylar közge ilmaydighan bir xelq bolup, ularning közqarishiche Samariyelikler Xudaning sözini burmilighan kapirlar we jin tegkenlerdur.

8:48 Yuh. 7:20; 10:20.

8:49 Yuh. 7:18.

8:51 Yuh. 5:24; 11:25.

8:53 Ibr. 11:13.

künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi hem derweqe uni aldin'ala körüp shadlandi...

⁵⁷ — Sen téxi ellik yashqa kirmey turup, Ibrahimni kördüngmu? — déyishti ular.

⁵⁸ Eysa ulargha:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen! — dédi..

⁵⁹ Buning bilen ular uni chalma-késeq qilghili qollirigha yerdin tash aldi; lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisidin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti...

Eysaning tughma qarighuni saqaytishi

9¹ We u yolda kétiwétip, tughma qarighu bir ademni kördi.² Muxlisiri uningdin:

— Ustaz, kim gunah qilip uning qarighu tughulghinigha seweb bolghan? U özimu ya atanisimu? — dep sorashti..

³ Eysa mundaq jawab berdi:

— Özi yaki ata-anisining gunah sadir qilghanliqidin emes, belki Xudaning Öz emelliri uningda ayan qilinsun dep shundaq bolghan.⁴ Künni yoruqida, méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek. Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu.⁵ Men dunyada turghan waqtimda, dunyaning nuri özümdurmen..

⁶ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yerge tükürüp, tükürüktin lay qilip, layni héliqi ademning közlige sürüp qoydi.⁷ we uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi («Siloam» ibraniyché söz bolup, «ewetilgen» dégen menini bildüridu). Shuning bilen héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi.⁸ Qoshniliri we u ilgiri tilemchilik qilghinida uni körgenler:

— Bu olturup tilemchilik qilidighan héliqi adem emesmu? — déyiship ketti..

⁹ Beziler: «Hee, shu iken» dése, yene beziler: «Yaq. u emes, lékin uninggha oxshaydiken» déyishti.

Biraq u özi:

— Men del shu kishi bolimen! — dédi.

8:56 «Atanglar Ibrahim méning künümni köridighanliqidin yayrap-yashnidi» — Eysaning «méning künüm» dégini némini körsitidu? Bizningche bu ibare: (1) uning dunyagha kélisini körsitidu; (2) uning shan-sherep ichide qaytip kélidighan künimu körsitidu. Ibrahim qachan aldin'ala buni körgen? Yehudiy «Rabbilar»ning köpinchisi «Ibrahim Ishaqni qurbanliq qilishqa sunghan waqitta baqiy alem uninggha ayan qilinghan» dep qaraytti we bizmu bu pikirge mayilmiz.

8:56 Yar. 17:17; Luqa 10:24; Ibr. 11:13.

8:58 «Ibrahim tughulmastila, men Bar Bolghuchidurmen!» — «men Bar Bolghuchidurmen» dégini yenila «Mis.» 3:14de, Musa peyghemberge wehiy qilinghan, Xudaning «Men Özümdurmen», yaki bolmisa «Men Ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen ulugh namini körsitidu. Eysaning bu namni özi alghini uning Xudaliq tebitini körsitidu. Yehudiylar uning bu gépini toghra chüshinidu, lékin ishenmey «kupurluq qilghuchil» dep uni öltürmekchi idi.

8:59 «Buning bilen ular uni chalma-késeq qilghili qollirigha yerdin tash aldi» — Yehudiy xelqi uning söziining menisini toghra chüshinetti, lékin ishenmey «lékin Eysa ulargha körünmey, ularning otturisidin ötüp ibadetxanidin chiqip ketti» — bezi köna köchürmilerdePeqet «lékin Eysa özini daldigha élip, ibadetxanidin chiqip ketti» déyilidu.

8:59 Luqa 4:29; Yuh. 10:31,39; 11:8.

9:2 «Ustaz» — Grék tilida «Rabbi».

9:4 «méni Ewetküchining emellirini ada qilishim kérek» — yaki «méni Ewetküchining emellirini ada qilishimiz kérek». «Kech kirse, shu chaghda héchkim ish qilalmaydu» — Eysaning yer yüzide bolidighan xizmitige belkim peqet alte ay qalghan bolsa kérek.

9:5 Yesh. 42:6; Luqa 2:32; Yuh. 1:9; 8:12; 12:35,46; Ros. 13:47.

9:6 Mar. 8:23.

9:7 «Siloam» — Ibraniy tilida «Siloah». «Eysa uninggha: «Siloam kölchiki»ge bérip yuyuwetkin» dédi.. héliqi adem bérip yuyuwidi, közi köridighan bolup qaytip keldi» — bu kor adem ibadetxanigha yéqin jayda tilemchilik qilip olturghan bolsa, ibadetxanidin «Siloam kölchiki»ge bir kilométrdek kéletti. Shuning üçün bu seper kor ademning ishenchige nisbeten xéli bir sinaq idi. Lay qattiqlashqandin kéyin u közlini héch achalmighan halda mushu uzun yolni méngishi kérek idi. Bu kor adem üçün intayin éghir idi, elwette. Uning üstige yolni bikar mangsa köp «tilemchilik waqti» israp bolup kettetti.

9:8 Ros. 3:2.

¹⁰ — Unda qta közliring qandaq échildi? — dep sorashti ular.

¹¹ U javaben mundaq dédi:

— Eysa isimlik bir kishi tükürükidin lay qilip közlirimge sürüp qoyuwidi, manga: «Siloam köl-chikige béríp yuyuwetkin» dégenidi. Men béríp yuyuwidim, köreleydighan boldum.

¹² — U hazir qeyerde? — dep sorashti ular.

— Bilmeymen, — dédi u.

Perisiylarning möjizini sürüştürüshi

¹³ Xalayıq ilgiri qarighu bolghan bu ademni Perisiylarning aldigha élip bérishiti ¹⁴ (eslide Eysa lay qilip bu ademning közlirini achqan kün del shabat küni idi). ¹⁵ Shuning bilen Perisiyler qaytidin bu ademdin qandaq köreleydighan bolghinini soriwidi, u ulargha: — U közlirimge lay sürüp qoydi, men yuyuwidim we mana, köreleydighan boldum! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Perisiylardin beziliri:

— U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu, — déyishti.

Yene beziliri:

— U gunahkar adem bolsa, qandaqlarche bundaq möjizilik alametlerni yaritalaytti? — déyishti. Buning bilen ularning arisida bölünüş peyda boldi. ¹⁷ Ular qarighu ademdin yene:

— U közliringni échiptu, emdi sen u toghruluq néme deysen? — dep sorashti.

U: — U bir peygamber iken, — dédi.

¹⁸ Yehudiylar köreleydighan qilinghan kishining ata-anisini tépip kelmigüche, burun uning qarighu ikenlikige we hazir köreleydighan qilinghanliqigha ishenmeytti. Shunga ular uning ata-anisini chaqirtip, ¹⁹ ulardin:

— Bu silarning oghlunglarmu? Tughma qarighu, dewatattinglar? Emdi hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qaldi? — dep sorashti.

²⁰ Ata-anisi ulargha: — Uning bizning oghlimiz ikenlik, shundaqla tughulushidinla qarighu ikenlikini bilimiz; ²¹ lékin hazir qandaqlarche köreleydighan bolup qalghanliqini, közlirini kim achqanliqini bilmeymiz. U chong adem tursa, buni özidin soranglar, u özi dep bersun, — dep jawab berdi.

²² Ata-anisining shundaq déyishi Yehudiylardin qorqqanliqı üçün idi; chünki Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qil-ghanidi. ²³ Shu sewebtin uning ata-anisi: «U chong adem tursa, buni özidin soranglar» dégenidi.

²⁴ Perisiyler eslide qarighu bolghan ademni yene chaqirip uninggha:

— Xudagha shan-sherep béríp qesem qil! Biz bu ademning gunahkar ikenlikini bilimiz, — déyishti.

9:14 Mat. 12:1; Mar. 2:23; Luqa 6:1; Yuh. 5:9.

9:16 «U adem Xudaning yénidin kelgen emes, chünki u shabat künini tutmaydu» — ular «u shabat künini tutmaydu» deydu. Chünki ular Eysaning tükürükidin lay qilishni «emgek qilish», shundaqla shabatning «dem élish prinsipi»ni buzush, dep qaraytti. Eysa bolsa «Atamning emellirini ada qilishim kérek» dégenidi (4-ayet). Démek, «ish qilghuchi» yaki «emel qilghuchi» eslide Xuda Özidur. Uningdin bashqa kim shundaq möjize yaritaytti?

9:16 Yuh. 3:2; 7:12; 9:33; 10:19.

9:17 Luqa 7:16; 24:19; Yuh. 4:19; 6:14.

9:22 «Yehudiylar kimdekim Eysani Mesih dep étirap qilsa, u sinagog jamaitidin qoghlap chiqirilsun dep qarar qilghanidi» — «sinagotın chiqirilish»ning netijisi, jemiyyətikilerdin héchkim sinagotın chiqirilghan kishi bilen bardi-keldi qilmaytti.

9:22 Yuh. 7:13; 12:42.

9:24 «Xudagha shan-sherep béríp qesem qil» — Eslide grék tilida «qesem qil» dégen söz yoq idi. Bu ayyette shu söz bolmisimu, shu mene chiqip turidu (mesilen «Yeshua» 7:19ni körüng). Shuning üçün bu jümlining menisi «Eysagha emes, belki Xudagha shan-sherep ber» dégenlik emes, belki «Xudani ulughlash üçün rast gep qil, bu möjize eslide chong bir aldanchilik emesmu?» dégendek.

9:24 Ye. 7:19.

²⁵ U mundaq jawab berdi:

— U gunahkarmu, emesmu, bilmeymen. Biraq men shu birla ishni bilimenki, qarighu idim, hazir köreleydighan boldum.

²⁶ Ular uningdin yene bir qétim:

— U séni qandaq qildi? Közliringni qandaq achi? — dep sorashti.

²⁷ U jawaben:

— Silerge alliqachan éyttim, biraq qulaq salmidinglar. Siler néme dep qaytidin anglashni xalap qaldinglar? Silermu uning muxlisiri bolay dewatamsiler?! — dédi.

²⁸ Buning bilen, ular uni qattiq tillap:

— Sen héliqining muxlisi! Biz bolsaq Musa peyghemberning muxlisirimiz. ²⁹ Xudaning Musagha sözligenlikini bilimiz; lékin bu némining bolsa qeyerdin kelgenlikinimu bilmeymiz, — déyishti.

³⁰ Héliqi adem ulargha mundaq jawab qayturdi:

— Ajayip ishqu bu! Gerche siler uning qeyerdin kelgenlikini bilmigininglar bilen, u méning közlimni achi. ³¹ Biz bilimizki, Xuda gunahkarlarning tileklirini anglimaydu; biraq Özige ixlasmen bolup iradisige emel qilghuchilarningkini anglaydu. ³² Dunya apiride bolghandin tartip, birersining tughma qarighuning közini achqanliqini anglap baqqan emes. ³³ Eger bu adem Xudadin kelmigen bolsa, héchnéme qilalmighan bolatti.

³⁴ Ular uni:

— Sen tüptin gunah ichide tughulghan turuqluq, bizge telim bermekchimusen? — déyiship, uni sinagogtin qoghlap chiqiriwétishti.

Rohiy qarighuluq

³⁵ Eysa ularning uni sinagogtin qoghlap chiqarghanliqini anglap, uni izdep tépip:

Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen? — dep soridi.

³⁶ U jawaben: — Teqsir, u kim? Men uninggha étiqad qilay, — dédi.

³⁷ — Sen hem uni kördüng hem mana, hazir sen bilen sözliswiatqan del shuning özi, — dédi Eysa uninggha.

³⁸ Héliqi adem:

— I Reb, étiqad qilimen! — dep, uninggha sejde qildi.

³⁹ — Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim, — dédi Eysa.

⁴⁰ Uning yénidiki bezi Perisiyler bu sözlerni anglap uningdin:

— Bizmu kormu? — dep sorashti. ⁴¹ Eysa ulargha: — Kor bolghan bolsanglar, gunahinglar bolmaytti; lékin siler hazir «körüwatimiz» déginginglar üçhün silerge gunah hésabliniwéridu, — dédi.

9:31 Zeb. 66:18; Pend. 15:29; 28:9; Yesh. 1:15; Mik. 3:4.

9:34 «ular... uni sinagogtin qoghlap chiqiriwétishti» — 22-ayet we izahatni körüng.

9:35 «Sen, Xudaning Oghligha étiqad qilamsen?» — bezi kona köchürmilerde «Sen, Insan'oghligha étiqad qilamsen?» dep pütülgen.

9:39 «Men korlarni köridighan bolsun, köridighanlarni kor bolsun dep bu dunyagha höküm chiqirishqa keldim» — «höküm chiqirishqa keldim» — Bu «höküm» toghruluq «Yesh.» 42:1 we uningdiki izahatni körüng. Bu qandaq «höküm»? Bizningche Yeshaya peyghemberning bésharitide étylghandek az dégende bu «höküm»ning öch teripi bardur: (1) étiqadchilargha toghra közqarashlarni yetküzüsh; (2) Xudaning köp ishlar üstidiki hökümlirini bildürüsh; (3) Mesihning xewiri kishilerning qelbini yaki yoruq yaki téximu qarangghu, kor qilish; xuddi Yeshaya peyghember öz waqtda Xudaning söz-kalamini Israilgha yetküzgende, Israilning ehwali «Siler anglashni anglaysiler, biraq chüshenmeysiler; körüshni körüsiler, biraq bilip yetmeysiler» («Yesh.» 6:9-10) dégende bolghangha oxshash. «Yesh.» 44:18nimu körüng.

9:39 Yuh. 3:17; 12:47.

Eysa sözini dawam qilidu — «Men yaxshi qoy baqquchidurmen»

10¹ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoy qotinigga ishiqtin kirmey, bashqa yerdin yamiship kirgen kishi oghri we qaraqchidur.² Ishiqtin kiridighan kishi bolsa qoylarning padichisidur.³ Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu; u öz qoylirining isimlirini bir-birlep chaqirip ularni sirtqa bashlap chiqidu.⁴ U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu.⁵ Lékin ular yat ademning keynidin mangmaydu, belki uningdin qachidu; chünki ular yatlarining awazini tonumaydu.

⁶ Eysa bu temsilni ulargha sözlep bergini bilen, lékin ular uning özlirige néme dewatqanliqini héch chüshenmidi.⁷ Shunga Eysa ulargha yene mundaq dédi:

— Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qoylarning ishiki özümdurmen.⁸ Mendin ilgiri kelgenlerning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi.

⁹ Ishik özümdurmen. Men arqiliq kirgini qutquzulidu hem kirip-chiqip, ot-chöplerni tépip yéyeleydu.¹⁰ Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu. Men bolsam ularni hayatliqqa érishsun we shu hayatliqi mol bolsun dep keldim.

¹¹ Yaxshi padichi özümdurmen. Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu.¹² Lékin medikar undaq qilmaydu. U belki ne qoylarning igisi ne padichisi bolmighachqa, bórining kelginini körse, qoylarni tashlap qachidu we böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu.

¹³ Emdi medikar bolsa peqet heqqini dep ishlep, qoylarga köngül bölmey beder qachidu.

¹⁴⁻¹⁵ Yaxshi padichi özümdurmen. Ata méni tonighinidek men atini tonughinimdek, men özümningkilerni tonuymen we özümningkilermu méni tonuydu; qoylar üçün jénim pida.¹⁶ Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ular nimu élip bashlishim kérek we ularmu awazimni anglaydu; shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu.

¹⁷ Ata méni shu sewebtin söyiduki, men jénimni qayturuwélisim üçün uni pida qilimen.

¹⁸ Jénimni héchkim mendin alalmaydu, men uni öz ixtiyarim bilen pida qilimen. Men uni

10:3 «Ishik baqar uninggha ishikni échip béridu we qoylar uning awazini anglap tonuydu...» — «ishik baqar» belkim Chömlüdürgüchi Yehyani körsitishi mumkin. Bu ayet hem 4-ayetke munasiwetlik, «Mik.» 2:13 we izahatni körüng.

10:4 «U qoylirining hemmisini sirtqa chiqirip bolup, ularning aldida mangidu, qoylarmu uning keynidin egiship méngishidu; chünki ular uning awazini tonuydu» — demisekmu, Ottura Sherqtiki qoychilar del shundaq yol bilen qoylarni baqidu. Qoychi barliq qoylarga isim qoyup ularni bu isim bilen chaqiridu. U daim «qoylirini bashlaydu», ular uning awazi bilen egiship mangidu. Adette qoychining qoylarni «heydesh»ning héch hajiti yoq.

10:7 «qoylarning ishiki özümdurmen» — Ottura Sherqte padichilar kéchide qoylarni qoghdash üçün qotanning aghzida toghrisigha yétip uxlaydu. Shuning bilen ular özlirini «qoylarning ishiki» deydu. Undaq qoychilar herkünü «öz qoyliri üçün jénini pida qilidu».

10:8 «Mendin ilgiri kelgenlerning hemmisi oghri we qaraqchidur, lékin qoylar ulargha qulaq salmidi» — bu yerde Eysaning közde tutqini Tewratniki peyghemberler emes, belki özlirini «Israilni baqquchilar» dep atiwalghanlar — yeni Perisiyler, bash kahinlar, Tewrat ustazliri, Yehudiy aqsqaqalliri, shundaqla özidin ilgiri peyda bolghan «saxta Mesihler» (mesilen, «Ros.» 5:36-37)din ibaret. Israilgha baqquchi bolush kérek bolghanlar eksiche padidin payda-menpeet alidighanlarga aylandurulghan («Yer.» 23-bab, «Ez.» 34-babni körüng).

10:9 Yuh. 14:6.

10:10 «Oghri bolsa peqet oghrilash, öltürüş we buzush üçünla kélidu» — «öltürüş» grék tilida «boghuzlash».

10:11 «Yaxshi padichi qoylar üçün öz jénini pida qilidu» — «yaxshi padichi» bolghandin kéyin bashqa xil padichilar bolamdu? Bu toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

10:11 Yesh. 40:11; Ez. 34:11, 12, 15, 22, 23; Mik. 1:14; Ibr. 13:20; 1Pét. 5:4.

10:12 «böre kélip qoylarni titip tiripiren qiliwétidu» — yaki «böre kélip qoylarni tutuwélip tiripiren qiliwétidu».

10:12 Zek. 11:16.

10:14-15 2Tim. 2:19; Mat. 11:27; Luqa 10:22; Yuh. 6:46; 7:29.

10:16 «Bu qotandin bolmighan bashqa qoylirimmu bar. Ular nimu élip bashlishim kérek ... shuning bilen bir pada bolidu, shundaqla ularning bir padichisi bolidu» — héchqandaq shübhe yoqki, mushu yerde «bu qotandin bolmighan»lar Mesihke étiaq qilidighan Yehudiy emeslerni körsitidu.

10:16 Ez. 37:22.

10:17 Yesh. 53:12.

pida qilishqa hoquqluqmen we shundaqla uni qayturuwélishtiqimu hoquqluqmen; bu emrni Atamdin tapshuruwalghanmen...

¹⁹ Bu sözler tüpeylidin Yehudiylar arisida yene bölünüş peyda boldi... ²⁰ Ulardin köp ademler: — Uninggha jin chaplishiptu, u jöylüwatidu, néme üçhün uning sözige qulaq salghudeksiler? — déyishti...

²¹ Yene beziler bolsa:

— Jin chaplashqan ademning sözliri bundaq bolmaydu. Jin qandaqmu qarighularning közlirini achalisun?! — déyishti...

Eysaning chetke qéqilishi

²² Qish pesli bolup, Yérusalémda «Qayta béghishlash héyti» ötküzülüwatatti... ²³ Eysa ibadetxanidiki «Sulaymanning péshaywini»da aylinip yüretti... ²⁴ Yehudiylar uning etrapigha olishiwélip:

— Bizni qachanghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen? Eger Mesih bolsang, bizge ochuqini éyt, — déyishti...

²⁵ Eysa mundaq jawab berdi:

— Men silerge éyttim, lékin ishenmeysiler. Atamning nami bilen qilghan emellirimning özi manga guwahliq béridu... ²⁶ Biraq men silerge éyqtinimdek, siler étiqad qilmidinglar, chünki méning qoylirimdin emessiler. ²⁷ Méning qoylirim méning awazimni anglaydu, men ularni tonuymen we ular manga egishidu... ²⁸ Men ulargha menggülik hayat ata qilimen; ular esla halak bolmaydu. Héchkim ularni qolumdin tartiwalmaydu... ²⁹ Ular ni manga teqdim qilghan atam hemmidin üstündür we héchkim ularni atamning qolidin tartiwalmaydu. ³⁰ Men we Ata eslidinla birdurmiz...

³¹ Buning bilen Yehudiylar yene uni chalma-késeq qilishmaqchi bolup, yerdin qollirigha tash élishti...

³² Eysa ulargha: — Atamdin kelgen nurghun yaxshi emellerni silerge körsettim. Bu emellerning qaysisi üçhün méni chalma-késeq qilmaqchisiler? — dédi.

³³ — Séni yaxshi bir emel üçhün emes, belki kupurluq qilghining üçhün chalma-késeq qilimiz. Chünki sen bir insan turuqluq, özüngni Xuda qilip körsetting! — dédi Yehudiylar jawaben...

³⁴ Eysa ulargha mundaq jawab berdi:

10:18 Yuh. 2:19.

10:19 Yuh. 7:12; 9:16.

10:20 Yuh. 7:20; 8:48, 52.

10:21 Mis. 4:11; Zeb. 94:9; 146:8

10:22 «Qayta béghishlash héyti» — (ibadetxanini) «qayta béghishlash héyti» bolsa miladiyedini ilgiri 164-yili «Yehuda Makkabus» ibadetxanini Yunandikilerning butpereslikidin qayturuwélip, uni qaytidin Xudaning yoligha atap béghishlanliqini tebrikleydighan héyt. Bu héyt Yehudiylar arisida hazirghiche «Xannukah» dep atilidu.

10:23 1Pad. 6:3; Ros. 3:11; 5:12.

10:24 «Bizni qachanghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?» — grék tilida «jénimizni qachanghiche tit-tit qilip tutuqluqta qaldurmaqchisen?».

10:25 Yuh. 5:36.

10:27 Yuh. 8:47.

10:28 Yuh. 6:39; 17:12; 18:9.

10:30 «Men we Ata eslidinla birdurmiz» — «Qan» 32:39ni körüng. Mushu yerde Mesihning «bir» dégini, yuqirida tilgha élinghan ishlerida özining XudaAta bilen birge bir bolghanliqini tekitleydu.

10:30 Yesh. 54:5; Yuh. 5:19; 14:9; 17:5.

10:31 Yuh. 8:59; 11:8.

10:33 Yuh. 5:18.

— Silerge tewe muqeddes qanunda «Men éyttim, siler ilahlarsiler» dep pütülgen emesmu?..

³⁵ Xuda öz söz-kalamini yetküzgenlerni «ilahlar» dep atighan yerde (we muqeddes yazmilarda éytilghini hergiz küchtin qalmaydu) ³⁶ néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniiy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?.. ³⁷ Eger Atamning emellirini qilmisam, manga ishenmenglar.. ³⁸ Biraq qilsam, manga ishenmigen halettimu, emellerning özlirige ishininglar. Buning bilen Atining mende ikenlikini, méningmu Atida ikenlikimni heq dep bilip étiqad qilidighan bolisiler..

³⁹ Buning bilen ular yene uni tutmaqchi boldi, biraq u ularning qolliridin qutulup, u yerdin ketti.. ⁴⁰ Andin u yene Iordan deryasining u qétigha, yeni Yehya peyghember deslipide ademlerni chömüldürgen jaygha bérip, u yerde turdi..

⁴¹ Nurghun kishiler uning yénigha keldi. Ular:

— Yehya héch möjizilik alamet körsetmigen, lékin uning bu adem toghrisida barliq éytqanliri rast iken! — déyishti. ⁴² Shuning bilen nurghunlighan kishiler bu yerde uninggha étiqad qildi.

Lazarusning ölümi

11 ¹ Lazarus dégen bir adem késel bolup qalghanidi. U Meryem we hedisi Marta turghan, Beyt-Aniya dégen kentte turatti² (bu Meryem bolsa, Rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi)..

³ Lazarusning hediliri Eysagha xewerchi ewetip: «I Reb, mana sen söygen dostung késel bolup qaldi» dep yetküzdi.

⁴ Lékin Eysa buni anglap:

— Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning Oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qilinidu — dédi..

⁵ Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti. ⁶ Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi.. ⁷ Andin kéyin u muxlisirigha: — Yehudiyege qayta barayli! — dédi.

10:34 «Silerge tewe muqeddes qanun» — 8:17 we izahatini körüng. «Men éyttim, siler ilahlarsiler» — bu sözler «Zeb.» 82:6de tépilidu. Toluq éytsaq «Men éyttim: — Siler ilahlar ikensiler; hemminglar Hemmidin Aliy Bolghuchining oghullirisiler» dégen bolup, bu söz eslide sot mejlisige qatnashqan «ilahlar»gha, yeni Xudaning xelqige soraqchi bolghan yaki öz xelqi arisida herqandaq hoquq-mes'uliyiti bar ademlerge éytilghanidi. Ular mushu ishta, hemmini soraq qilghuchi Xudagha oxshap ketkechke, «ilahlar» déyilidu. 35-36-ayet we izahatini körüng. «Zeb.» 82:1diki izahatnimu körüng.

10:34 Zeb. 82:6

10:36 «Néme üçün Ata Özige xas-muqeddes qilip paniiy dunyagha ewetken zat «Men Xudaning Oghlimen» dése, u toghruluq «kupurluq qilding!» deysiler?» — bu 36-ayet boyiche, Xuda «Zebur»da «Xudaning söz-kalami yetküzülgenler»ni «ilahlar» dep atighan yerde, Xudaning Söz-Kalamining Özï dunyagha kelgende, «Xudaning Oghlimen» dése, bu qandaqmu kupurluq bolidu?

10:36 Yuh. 5:1; 6:27.

10:37 Yuh. 15:24.

10:38 «étiqad qilidighan bolisiler» — bézi kona tékistlerde «chüshinidighan bolisiler» déyilidu.

10:38 Yuh. 14:11; 17:21.

10:39 Luqa 4:29; Yuh. 8:59.

10:40 Yuh. 1:28; 3:23.

11:2 «bu Meryem bolsa, rebge xushbuy mayni sürkigen, putlirini öz chachliri bilen értip qurutqan héliqi Meryem idi; késel bolup yatqan Lazarus uning inisi idi» — bu ish deslepte «Mat.» 26:6-13 we «Mar.» 14:3-9de we kéyin «Yuh.» 12:3-8de xatirlinidu. Yuhanna oqurmenler bu ishtin Injildiki bashqa «bayanlar» arqiliq alliqachan xewer tapqan, dep perez qilidu.

11:2 Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 12:3.

11:4 Yuh. 9:3; 11:40.

11:6 «Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi» — bu ayettki «shunga» belkim oqurmenlerni heyran qalduridu. Bizde qilche shübbe yoqki, Xuda Özini söygenlernimu intayin söygechke, ularning Xudaning heqiqiy shan-sheripi we ulughluqini körüp chüshinishi, shundaqla étiqadining kücheytilishi üçün bezide béshimizdin bu ishqax oxshap ketidighan azabliq ishlarni ötküzidu (15-ayetni körüng).

⁸ Muxlisliri uninggha:

— Ustaz, yéqindila u yerdiki Yehudiylar séni chalma-kések qilmaqchi bolghan tursa, yene u yerge qayta baramsen? — déyishti.

⁹ Eysa mundaq dédi:

— Kündüzde on ikki saet bar emesmu? Kündüzi yol mangghan kishi putlashmas, chünki u bu dunyaning yorug'ini köridu. ¹⁰ Lékin kéchisi yol mangghan kishi putlishar, chünki uningda yoruqluq yoqtur.

¹¹ Bu sözlerni éytqandin kéyin, u:

— Dostimiz Lazarus uxlap qaldi; men uni uyqusidin oyghatqili barimen, — dep qoshup qoydi.

¹² Shunga muxlislar uninggha:

— I Reb, uxlihan bolsa, yaxshi bolup qalidu, — dédi.

¹³ Halbuki, Eysa Lazarusning ölümi toghruluq éytqanidi, lékin ular u dem élishtiki uyquni de-watidu, dep oylashti. ¹⁴ Shunga Eysa ulargha ochuqini éytip:

— Lazarus öldi, — dédi. ¹⁵ — Biraq silerni dep, silerning étiqad qilishinglar üçün, uning qéshida bolmighanliqimgha xushalmen. Emdi uning yénigha barayli, — dédi.

¹⁶ «Qoshkézek» dep atilidighan Tomas bashqa muxlisdashlirigha:

— Bizmu uning bilen bille barayli hem uning bilen bille öleyli, — dédi.

Eysaning Lazarusni tirildürüshi

¹⁷ Eysa muxlisliri bilen Beyt-Aniyagha barghanda, Lazarusning yerlikke qoyulghinigha all-i-qachan töt kün bolghanliqi uninggha melum boldi. ¹⁸ Beyt-Aniya Yérusalémgha yéqin bolup, uningdin alte chaqirimche yiraqliqta idi. ¹⁹ shuning bilen nurghun Yehudiylar Marta bilen Meryemge inisi toghrisida teselli bergili ularning yénigha kelgenidi. ²⁰ Marta emdi Eysaning kéliwatqinini anglapla, uning aldigha chiqti. Lékin Meryem bolsa öyide olturup qaldi.

²¹ Marta emdi Eysagha: — I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti. ²² Hélihém Xudadin némini tiliseng, Uning sanga shuni béridighanliqini bilimen, — dédi.

²³ — Ining qayta tirilidu, — dédi Eysa.

²⁴ Marta:

— Axirqi künide, yene tirilish künide uning jezmen tirilidighanliqini bilimen, — dédi.

²⁵ Eysa uninggha: — Tirilish we hayatliq men özümdurmen; manga étiqad qilghuchi kishi öl-simu, hayat bolidu; ²⁶ we hayat turup, manga étiqad qilghuchi ebedil'ebed ölmes; buninggha ishinemsen?

²⁷ U uninggha: — Ishinimen, i Reb; séning dunyagha kélishi muqerrer bolghan Mesih, Xudaning Oghli ikenlikingge ishinimen.

²⁸ Buni dep bolup, u béríp singlisi Meryemni astighina chaqirip:

— Ustaz keldi, séni chaqiriwatidu, — dédi.

²⁹ Meryem buni anglap, derhal ornidin turup, uning aldigha bardi ³⁰ (shu peyitte Eysa téxi yézigha kirmigen bolup, Marta uning aldigha méngip, uchriship qalghan yerde idi). ³¹ Emdi Meryemge te-selli bériwatqan, öyde uning bilen olturghan Yehudiylar uning aldirap qopup sirtqa chiqip ketkinini körüp, uni qebrige béríp shu yerde yigha-zar qilghili ketti, dep oylap, uning keynidin méngishti.

11:8 «Ustaz» — grék tilida «Rabbi».

11:8 Yuh. 8:59; 10:31.

11:11 Mat. 9:24; Mar. 5:39; Luqa 8:52.

11:16 ««Qoshkézek» dep atilidighan Tomas» — drék tilida ««Didimos» dep atilidighan Tomas».

11:18 «alte chaqirim» — grék tilida «on besh stadiyon». Bir «stadiyon» 185 métr idi.

11:24 Dan. 12:2; Luqa 14:14; Yuh. 5:29.

11:25 Yuh. 1:4; 3:16, 36; 5:24; 6:47; 14:6; 1Yuha. 5:10.

11:26 Yuh. 6:51.

11:27 Mat. 16:16; Mar. 8:29; Luqa 9:20; Yuh. 6:69.

«Yuhanna»

³² Meryem emdi Eysa bar yerge barghanda uni körüp, ayighigha özini étip:

— I Reb, bu yerde bolghan bolsang, inim ölmigen bolatti! — dédi.

³³ Eysa Meryemning yigha-zar qilghinini, shundaqla uning bilen bille kelgen Yehudiy xelqning yigha-zar qilishqinini körgende, rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi we:

³⁴ — Uni qeyerge qoydunglar? — dep soridi.

— I Reb, kélip körgin, — déyishti ular.

³⁵ Eysa köz yéshi qildi. ³⁶ Yehudiy xelqi: — Qaranglar, u uni qanchilik söygen! — déyishti. ³⁷ We ulardin beziliri:

— Qarighuning közini achqan bu kishi késel ademni ölümündin saqlap qalalmasmidi? — déyishti.

³⁸ Eysa ichide yene qattiq pighan chékip, qebrining aldigha bardi. Qebri bir ghar idi; uning kirish aghzigha chong bir tash qoyuqluq idi. ³⁹ Eysa:

— Tashni éliwétinlar! — dédi.

Ölgüchining hedisi Marta:

— I Reb, yerlikke qoyghili töt kün boldi, hazir u purap ketkendu, — dédi.

⁴⁰ Eysa uninggha:

— Men sanga: «Étiqad qilsang, Xudaning shan-sheripini körisen» dégenidimghu! — dédi.

⁴¹ Buning bilen xalayıq tashni éliwetti. Eysa közlrini asmangha tikip mundaq dua qildi:

— I Ata, tilikimni anglighining üçhün sanga teshekkür éytimen. ⁴² Tileklirimni hemishe anglaydighanliqningni bilimen; lékin shundaq bolsimu, etrapimdiki mushu xalayıq séning méni ewetkenlikingge ishensun dep, buni éytiwatimen!.

⁴³ Bu sözlerni qilghandin kéyin, u yuqiri awazda:

— Lazarus, tashqirigha chiq! — dep towlidi.

⁴⁴ Ölgüchi qol-putliri képenlengen, éngiki téngilghan halda tashqirigha chiqti. Eysa ulargha:

— Képenni yéshiwétip, uni azad qilinglar! — dédi.

Eysani öltürüş suyiqesti

Mat. 26:1-5; Mar. 14:1-2; Luqa 22:1-2

⁴⁵ Meryemning yénigha pete qilip kélip, uning emillirini körgen Yehudiylar ichidin nurghunliri uninggha étiqad qildi. ⁴⁶ Lékin ularning ichide beziliri Perisiylerning yénigha bérıp, Eysaning qilghan ishlorini melum qilishti. ⁴⁷ Shunga bash kahinlar we Perisiylar Yehudiylarning kéngeshmisini yighip:

— Qandaq qilishimiz kérek? Bu adem nurghun möjizilik alametlerni yaritiwatidu. ⁴⁸ Uninggha shundaq yol qoyup bériwersek, hemme adem uninggha étiqad qilip kétidu. Shundaq bolghanda, Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu! — déyishti.

⁴⁹ Ularning ichide biri, yeni shu yili bash kahin bolghan Qayafa:

11:33 «Eysa... rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram boldi» — Eysa némige shundaq inkas qaytardi? Bizningche, bu uning gunahning insanlarni ölümge we halaketke, jümlidin Sheytanning ilkige élip barghanliqi tüpeylidin bolghan parakendichilik we pighan-qayghugha qarap, bu ishlardin qattiq hayajanlanghanliqi we belkim ghezeplengenlikini körsitidu.

11:35 «Eysa köz yéshi qildi» — Eysaning köz yashliri toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtalmisAQ bolmaydu.

11:35 Luqa 19:41.

11:42 Yuh. 12:30.

11:44 Yuh. 20:7.

11:47 Zeb. 2:2; Mat. 26:3; Mar. 14:1; Luqa 22:2; Ros. 4:27.

11:48 «Rimliqlar kélip bu bizning jayimiz we qowmimizni weyran qiliwétidu!» — «bu bizning jayimiz» bizningche ibadetxanini körsitse kérek. Éniqki, bu ademlerning ibadetxanini «Xudaning» démeydu, belki «bizning» deydu. Ularning gépidin roshenki, özining menpeetini birinchi orungha qoyidu, öz xelqining tinch-amanliqini ikkinchi orungha qoyidu. — «Bu bizning jayimiz» bashqa birxil terjimisi: «bizning bu ornimiz» (démek, mensipimiz).

— Siler héchnémini bilmeydikensiler! ⁵⁰ Pütün xelqning halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçhün ölüshining ewzellikini chüshinip yetmeydikensiler, — dédi. ⁵¹⁻⁵² (bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçhün, Eysaning Yehudiy xelqi üçhün, shundaqla peqet u xelq üçhünla emes, belki Xudaning her yangha tarqilip ketken perzentlirining hemmisini bir qilip uyushturush üçhün ölidighanliqidin aldın bésharet béríp shundaq dégenidi)...

⁵³ Shuning bilen ular meslihetlishop, shu kündin bashlap Eysani öltürüwétishni qestlidi. ⁵⁴ Shuning üçhün Eysa emdi Yehudiylar arisida ashkara yürmeytti, u u yerdin ayrilip chölge yéqin rayondiki Efraim isimlik bir shehirige béríp, muxlisleri bilen u yerde turdi.

⁵⁵ Emdi Yehudiylarning «ötüp kétish héyti»gha az qalghanidi. Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçhün, héyttin ilgiri yézilardin Yérusalémgha kélishti. ⁵⁶ Shuning bilen bille shu kishiler Eysani izdeshti. Ular ibadetxanida yigilighanda bir-birige:

— Qandaq oylawatisiler? U héyt ötküzgili kelmessu? — déyishti.

⁵⁷ Bash kahinlar bilen Perisiyler bolsa uni tutush üçhün, herkimning uning qeyerdilikini bilse, melum qilishi toghruluq perman chiqarghanidi.

Meryemning Eysani etirlishi

Mat. 26:6-13; Mar. 14:3-9

12 ¹ Ötüp kétish héytidin alte kün ilgiri, Eysa özi ölümدين tirildürgen Lazarus turuwatqan jay — Beyt-Aniyagha keldi. ² Shu wejidin ular u yerde uninggha ziyapet berdi. Marta méhmanlarni kütüwatatti; Lazarus bolsa Eysa bilen hemdastixan bolghanlarning biri idi. ³ Meryem emdi nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq ekilip, Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti. Etirning xush puriqi öyni bir aldi. ⁴ Lékin uning muxlisleridin biri, yeni uninggha pat arida satqunluq qilghuchi, Simonning oghli Yehuda Ishqariyot:

⁵ — Némishqa bu qimmet bahaliq etir kembeghellerge sediqe qilip bérilishke üç yüz dinargha sétilmidi? — dédi. ⁶ (u bu sözni kembeghellerning ghémini yégenliki üçhün emes, belki oghri bolghanliqi üçhün dégenidi; chünki u muxlislarning ortaq hemyanini saqlighuchi bolup, daim uninggha sélinghinidin oghriliwalatti)...

11:50 Yuh. 18:14.

11:51-52 «bu sözni u özlükidin éytmighanidi; belki u shu yili bash kahin bolghanliqi üçhün... aldın bésharet béríp shundaq dégenidi» — demek, gerche u özi xudasiz adem bolsimu, Tewrat békitken orunda turghach, Muqeddes Roh uning arqiliq (özining dewatqinining menisini toluq chüshenmigen halda) bésharet berdi.

11:51-52 Ef. 2:14, 15, 16.

11:55 «Nurghun kishiler taharetni ada qilish üçhün...» — mushu yerdiki «taharet» toghruluq; Musa peyghemberge chüshürilgen qanun boyiche, birsi ölük bir nersige, qangha yaki melum késel yarisigha tégip ketken bolsa, «napak» dep hésablanitti we shundaqla pak hésablinish üçhün yuyunushi kérek we yene bezi ehwallardimu qurbanliq qilishi kérek idi. Uning üstige perisiyler we «Tewrat ustazliri» özlükidin bu ishlargha nurghun bashqa murekkep qaidilerni qoshuwalghanidi. Mesilen, «Mar.» 7:3-4ni köring. Shunga «taharet»ni ötküzishke bezide xéli waqit kérek bolghan. «Yérusalémgha kélishti» — grék tilida «Yérusalémgha chiqishti».

11:56 Yuh. 7:11.

12:1 Mat. 26:6; Mar. 14:3; Luqa 7:37; Yuh. 11:2.

12:3 «nahayiti qimmet bahaliq sap sumbul etirdin bir qadaq» — «bir qadaq» (grék tilida «bir litra») — Rimliqlarning qadiqi, texminen 325 gram. «Eysaning putlirigha quydi andin chachliri bilen putlirini értip qurutti» — yaki «Eysaning putlirigha quydi we chachliri bilen etirni putlirigha sürdi».

12:5 «üch yüz dinar» — shu chaghda addiy bir ishchining yillik kirimige teng bolatti.

12:5 Mar. 14:5.

12:6 Yuh. 13:29.

«Yuhanna»

⁷ Emdi Eysa: — Ayalni öz ixtiyarigha qoyghin! Chünki u buni méning depne künüm üçün teyyarlıq qilip saqlighandur; ⁸ chünki kembegheller hemishe siler bilen bille bolidu, lékin men hemishe siler bilen bille bolmaymen, — dédi..

Bash kahinlarning Lazarusni öltürüş suyiqesti

⁹ Zor bir top Yehudiylar uning shu yerde ikenlikidin xewer tépip, shu yerge keldi. Ularning kélishi yalghuz Eysani depla emes, yene u ölüm din tirildürgen Lazarusnimu körüş üçün idi..

¹⁰ Lékin bash kahinlar bolsa Lazarusnimu öltürüşni meslihetleshkenidi; ¹¹ Chünki uning sewe-bidin nurghun Yehudiylar özliridin chékinip Eysagha étiqad qiliwatatti.

Yérusalémgha tentenilik bilen kirish

Mat. 21:1-11; Mar. 11:1-11; Luqa 19:28-40

¹² Etisi, «ötüp kêtish héyti»ni ötküzüşke kelgen zor bir top xalayıq Eysaning Yérusalémgha kéliwatqanlığını anglap, ¹³ qollirigha xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi alghili chiqishti we: «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» dep warqirashti.. ¹⁴ Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi muqeddes yazmilarda mundaq pütülgendek: —

¹⁵ «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!»..

¹⁶ Eyni chaghda uning muxlisiri bu ishlarni chüshenmeytti, lékin Eysa shan-sherepte ulughlanghandin kéyin, bu sözlerning uning toghruluq pütülgenlikini, shundaqla bu ishlar-ning derweqe uningda shundaq yüz bergenlikini ésige keltürdi..

¹⁷ Emdi u Lazarusni qebiridin chaqirip tirildürgen chaghda uning bilen bille bolghan xalayıq bolsa, bu ishqa guwahlıq bériwatatti. ¹⁸ Eysa yaratqan bu möjizilik alametnimu anghighachqa, uni qarshi élishqa shu bir top ademler chiqishqanidi. ¹⁹ Perisiyler bolsa bir-birige:

— Qaranglar, barlıq qilghininglar bikar ketti! Mana emdi pütkül jahan uninggha egeshmekte! — déyishti..

Gréklarning Eysa bilen körüşüşni telep qilishi — uning öz ölümü toghruluq sözlishi

²⁰ Ötüp kêtish héytida ibadet qilghili kelgenler arisida birnechche gréklarmu bar idi.. ²¹ Bular emdi Galiliyening Beyt-Saida yézisidin bolghan Filipning yénigha kélip:

— Ependim, biz Eysa bilen körüşsek, — dep telep qilishti..

12:7 «u buni méning depne künüm üçün teyyarlıq qilip saqlighandur» — bashqa birxil terjimisi: «u shundaq qilip méning depne künümge teyyarlıq qiliwatidu».

12:7 Mar. 14:8.

12:8 Qan. 15:11; Mat. 26:11; Mar. 14:7.

12:9 Yuh. 11:44.

12:12 Mat. 21:8; Mar. 11:8; Luqa 19:36.

12:13 «Teshekkür-hosanna! Perwerdigarning namida kelgüchi, Israilning padishahigha mubarek bolghay!» — bu sözler «Zeb.» 118:25-26diki bésharetin élinghan. «Hosanna» dégen söz «Qutquzghaysen, i Perwerdigar» dégen menide. Injil dewrige kelgende menisi «Xudagha teshekkür-medhiye»mu bolup qalghanidi. «Zebur» 118-küyidiki izahatlar nimu köring.

12:13 Zeb. 118:25, 26.

12:15 «Qorqma, i Zion qizi! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!» — «Zek.» 9:9. «Zion qizi» Yérusalém da turuwatqanlarni, shundaqla barlıq Yehudiy xelqini körsitidu.

12:15 Yesh. 62:11; Zek. 9:9; Mat. 21:5.

12:16 «Eysa shan-sherepte ulughlanghandin kéyin...» — uning ölüm din tirilip ershke kötürülgenlikini körsitidu.

12:19 Yuh. 11:47.

12:20 Ros. 8:27.

12:21 Yuh. 1:45.

²² Filip béríp buni Andriyasqa éytti. Andin Andriyas we Filip ikkisi Eysagha melum qildi.

²³ Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi:

— «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...²⁴ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu...²⁵ Kimdekim öz hayatini ayisa uningdin mehrum bolidu; lékin bu dunyada öz hayatidin nepretlense, uni menggülik hayatliqqa saqliyalaydu...

²⁶ Kimdekim xizmitimde bolushni xalisa, manga egeshsun. Men qeyerde bolsam, méning xizmetchimmu shu yerde bolidu. Kémdekim méning xizmitimde bolsa, Ata uninggha izzet qilidu...

²⁷ Hazir jénim qattiq azablaniwatidu. Men néme déyishim kérek? «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu? Lékin men del mushu waqit-saet üçün keldim...²⁸ Ata, naminggha shan-sherep keltürgin!».

Shuan, asmandin bir awaz anglinip:

— Uninggha shan-sherep keltürdüm we yene uninggha shan-sherep keltürimen!» — déyildi.

²⁹ Buni anglighan shu yerde turghan xalayıq:

— Hawa güldürlidi, — déyishti.

Yene beziler bolsa:

— Bir perishte uninggha gep qildi, — déyishti.

³⁰ Eysa bolsa jawaben: — Bu awaz méni dep emes, silerni dep chüshti...³¹ Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi; hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi...³² We men bolsam, yerning üstidin kötürülginimde, pütkül insanlarni özümge jelp qilip tartimen, — dédi. ³³ (uning buni dégini özining qandaq ölüm bilen ölidighanliqini körsetkini idi).

³⁴ Xalayıq buninggha jawaben uningdin:

— Biz muqeddes qanundin Mesihning ebedgiche qalidighinini anglighan; sen qandaqsige «Insan'oghli kötürülüşü kérek» deysen?! Bu qandaqmu «Insan'oghli» bolsun? — dep soridi...

³⁵ Shunga Eysa ulargha: — Nurning aranglarda bolidighan waqti uzun bolmaydu. Shunga qarangguluqning silerni bésiwalmasliqi üçün, nur bar waqtida uningda ménginglar; qarangguluqta mangghan kishi özining qeyerge kétiwatqanliqini bilmeydu...³⁶ Nur aranglarda bar waqitta, uninggha ishininglar; buning bilen nurning perzentliri bolisiler, — dédi.

Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, ulardin ayrilip yoshurunuwalidi.

12:23 «Lékin Eysa ulargha jawaben mundaq dédi: — «Insan'oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi...» — gréklerning (22-ayettiki) telipige bu sirliq sözler qandaq jawab bolidu? Buning toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

12:23 Yuh. 13:32; 17:1.

12:24 «bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu» — Mesihning «uruqning ölüshi» dégini birxl oxshitishtur. Uruq yerge chüshüp «ölmise» bir tal péti qéliwéridu. Tupraqqa chüshkende «ölse», uningdin nurghun uruq méwileyidu.

12:24 1Kor. 15:36.

12:25 «kimdekim öz hayatini ayisa...» — «ayisa» grék tilida «söyise» yaki «amraq bolsa».

12:25 Mat. 10:39; 16:25; Mar. 8:35; Luqa 9:24; 17:33.

12:26 Yuh. 14:3; 17:24.

12:27 «Ata, méni bu saettin qutquzghin!» deymu? — Bu «saet» uning kélidighan azab-oqubetlerni tartidighanliqini körsitidu.

12:27 Mat. 26:37,38,39; Mar. 14:34; Luqa 22:44.

12:30 Yuh. 11:42.

12:31 «hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi» — «bu dunyaning hökümdari» — Sheytanni körsitidu. Bu ayet toghruluq «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

12:31 Yuh. 14:30; 16:11; Kol. 2:15.

12:32 Chöl. 21:9; 2Pad. 18:4; Yuh. 3:14; 8:28.

12:34 «sen qandaqsige «Insan'oghli kötürülüşü kérek» deysen?!» — xalayıqning «Insan'oghli» (Mesih) toghruluq közde tutqini Mesihning ulughluqini körsitidighan «Yar.» 49:10, «Zeb.» 89:35-37, 110:2, «Yesh.» 9:7, «Ez.» 37:25, «Dan.» 7:14 Idi.

12:34 2Sam. 7:16; 1Tar. 22:10; Zeb. 45:6-7; 89:36; 110:4; Yesh. 9:5; Yer. 23:6; Ez. 37:26; Dan. 2:44; 7:14, 27; Mik. 4:7; Ibr. 1:8.

12:35 Yer. 13:16; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ef. 5:8; 1Tés. 5:4

Yehudiy xelqining Mesihni ret qilishi

³⁷ Gerche u ularning köz aldida shuncha tola möjizilik alamet körsetken bolsimu, ular téxi uninggha étiqad qilmidi. ³⁸ Shuning bilen Yeshaya peyghemberning yazmisida aldin'ala körsitilgen bésharet del emelge ashurdi:

«I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishengen?
Hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilinghan?»..

³⁹⁻⁴⁰ Xalayıqning étiqad qilmighinining sewebi del shuki (xuddi Yeshaya peyghember yene aldin'ala éytqandek):

«Perwerdigar ularning közlirini kor,
Qelbini tash qildi;
Meqset, ularning közlirining körüp,
Qelbining chüshinip,
Gunahlıridin yénishining aldini élish üçündür;
Bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim, — deydu Perwerdigar»..

⁴¹ Bu sözlerni Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi..

⁴² Wehalenki, gerche hetta Yehudiy aqsqaalliridinmu nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejedin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi..⁴³ Buning sewebi, ular insannardin kélidighan izzet-shöhretni Xudadin kélidighan izzet-shöhretnin yaxshi köretti..

⁴⁴ Biraq Eysa yuqiri awaz bilen mundaq dédi:

— Manga étiqad qilghuchi mangila emes, belki méni Ewetküchige étiqad qilghuchidur. ⁴⁵ Kimki méni körgüchi bolsa, méni Ewetküchini körgüchi bolidu..⁴⁶ Men manga étiqad qilghuchilar qarangghuluqta qalmisun dep, nur süpitide dunyagha keldim..⁴⁷ Birsı sözlirimni anglap, ularni tutmisa, uni soraqqa tartmaymen; chünki men dunyadikilerni soraqqa tartqili emes, belki dunyadikilerni qutquzgihli keldim..⁴⁸ Biraq méni chetke qaqquchini, shundaqla sözlirimni qobul

12:38 «I Perwerdigar, bizning yetküzgen xewirimizge kimmu ishengen?» hem «Perwerdigarning biliki» Bolghuchi kimgimu ayan qilinghan?» — «Yesh.» 53:1. «Perwerdigarning biliki» — bir zat, yeni del Xudaning Mesihı bolsa kérek («Yesh.» 53:2, 3-ayetnımu köring).

12:38 Yesh. 53:1; Rim. 10:16.

12:39-40 «Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi» — mushu yerde «Perwerdigar» grék tilida «U». «Perwerdigar ularning közlirini kor, qelbini tash qildi; meqset, ularning közlirining körüp, qelbining chüshinip, gunahlıridin yénishining aldini élish üçündür; bolmisa, Men ularni saqaytqan bolattim» — «Yesh.» 6:10.

12:39-40 Yesh. 6:9, 10; Ez. 12:2; Mat. 13:14; Mar. 4:12; Luqa 8:10; Ros. 28:26; Rim. 11:8

12:41 «Bu sözlerni Yeshaya peyghember Mesihning shan-sheripini körüp uninggha qarita aldin'ala söz qilghinida éytqanidi» — grék tilida «uning shan-sheripini körüp...» déyilidu. Kimning shan-sheripi? Éniqki, «uning» mushu yerde Mesihning özini körsitidu. 37-, 39- we 42-ayetni köring (kimge étiqad qilish kérek?). Toluq ish «Yesh.» 6:1-13de xatirılınıdu. Yeshaya bu bésharetni bergen chagha Perwerdigar Xudaning shan-sheripini körgechke, ıplasıımız shuki, «Mesih Özi Xudaning shan-sheripi we ipadııığın ibarettur.

12:41 Yesh. 6:1.

12:42 «nurghunlighan ademler uninggha étiqad qilghan bolsimu, ular Perisiyler wejedin qorqup, özlirining sinagogtin qoghlap chiqiriwétilmesliki üçün uni étirap qilmidi» — Mushu yerde «sinagog» Yehudiylarning omumiı jemiıitini körsitidu. «Sinagogtin chiqirilish» — kimki sinagogdin chiqiriwétılse, Yehudiylar jemiıitidikiler ular bilen héch bardı keldi qilmaytti.

12:42 Yuh. 7:13; 9:22.

12:43 Yuh. 5:44.

12:45 Yuh. 10:30; 14:9.

12:46 Yesh. 42:6; 49:6; Yuh. 1:9; 8:12; 9:5; 12:46; Ros. 13:47.

12:47 Yuh. 3:17; 9:39.

qilmighanni bolsa, uni soraqqa tartquchi birs bar. U bolsimu, men éytqan söz-kalamimdur. U axirqi küni uni soraqqa tartidu..⁴⁹ Chünki men özlükümdin sözliginin yoq, belki méni ewetken Ata méning némini déyishim we qandaq sözlishim kéreklikige emr bergen..⁵⁰ Uning emrining menggülik hayatliq ikenlikini bilimen. Shunga némini sözlisem, Ata manga buyrughinidek sözleymen.

Eysaning muxlisirining putini yuyushi

13¹Ötüp kêtish héytidin ilgiri, Eysa bu dunyadin ayrilip, Atining yénigha baridighan waqit-saetning yétip kelgenlikini bildi we shuning üçün bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi..² Emdi kechlik tamaq yéyliwatqanidi; Iblis alliburun Simonning oghli Yehuda Ishqariyotning könglige Eysagha satqunluq qilish weswesisini salghanidi..³ Eysa Atining her ishni uning qoligha tapshurghinini, we özining Xudaning yénidin kélip, Xudaning yénigha qaytidighanliqini bilgechke..⁴ dastixandin turup, ton-könglikini yéship, bir löngge bilen béli baghlidi..⁵ Andin jawurgha su quyup, muxlislarning putlirini yuyushqa we bélige baghligghan löngge bilen sürtüp qurutushqa bashlidi..⁶ Nöwet Simon Pétrusqa kelgende, Pétrus uninggha:

— I Reb, putumni sen yusang qandaq bolghini?! — dédi..

⁷ Eysa uninggha:

— Néme qiliwatqinimni hazir bilmeysen, lékin kéyin bilisen, — dédi.

⁸ Pétrus: — Sen méning putumni yusang hergiz bolmaydu! — dédi.

Eysa uninggha jawaben: — Séni yumisam, méning bilen teng nésiweng bolmaydu, — dédi.

⁹ Simon Pétrus:

— I Reb, undaqta peqet putlirimnila emes, qollirimnimu, bëshimnimu yughaysen! — dédi.

¹⁰ Eysa uninggha:

— Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu. Siler pakiz, lékin hemminglar emes, — dédi..¹¹ (chünki u özini kimning tutup bérighanliqini biletti; shuning üçün u «Hemminglarla pakiz emes» dégenidi)..¹² Shuning bilen u ularning putlirini yuyup bolghandin kéyin, ton-könglikini kiyip, yene dastixangha ol-turup ulargha mundaq dédi:

— Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu? ¹³ Siler méni «Ustaz» we «Reb» deysiler we rast éy-tisiler, men shundaqturmen..¹⁴ Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yugha-

12:48 Mar. 16:16; Yuh. 3:18; 8:24.

12:49 «méning némini déyishim we qandaq sözlishim kérekliki» — yaki bolmisa «méning néme telim-emr bérishim we némini sözlishim kérekliki».

12:49 Qan. 18:18; Yuh. 3:11; 5:20; 7:16; 8:28; 14:10, 24; 16:13.

13:1 «Eysa... bu dunyadiki öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi» — bu muhebbet belkim töwendiki 1-20-ayetlerde muxlisirining putlirini yuyushi, shundaqla 13-18-bablarda xatirilengende ulargha körsetken sewr-taqet, kechürüm, méhribanliqini, andin axirida ular üçün özini pida qilishining hemmisini öz ichige alghan bolsa kérek.

13:1 Mat. 26:2; Mar. 14:1; Luqa 22:1.

13:2 Luqa 22:3; Yuh. 13:2.

13:3 Mat. 11:27; 28:18; Yuh. 3:35.

13:6 Mat. 3:14.

13:10 «...bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu» — mushu sirliq gepning menisi néme? Bizningche Qutquzhuchimizning «put yuyush» dégen bu herikiti özini eng töwen derijige chüshürüp kréstinishni qobul qilishigha bësharet bolidu. Shunga, muxlislar buni qobul qilmisa bolmaydu. «Qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

13:10 Yuh. 15:3.

13:11 Yuh. 6:64.

13:13 Mat. 23:8,10; 1Kor. 8:6; 12:3; Fil. 2:11.

nikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek.¹⁵ Men silerge qilghandek silerningmu hem shundaq qilishinglar üçün bu ülgini qaldurdum.¹⁶ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, qul xojayinidin üstün turmaydu, elchimu özini ewetküchidin üstün turmaydu.¹⁷ Bu ishlarni bilgenikensiler, shundaq qilsanglar bextliksiler!

Eysaning satqunluq bilen tutulushini aldın éytishi

Mat. 26:20-25; Mar. 14:17-21; Luqa 22:21-23

¹⁸ Men bularni hemminglarga qaritip éytmidim. Men tallighanlirimni bilimen, lékin muqeddes yazmilarda aldın pütülgen: «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put attil!» dégen bu söz emelge ashurulmay qalmaydu.¹⁹ Men bu ish yüz bérishstin awwal uni silerge éytip qoyayki, u ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler.²⁰ Berheq, berheq, silerge shuni éytip qoyayki, kimiki men ewetken herqandaq birsini qobul qilghan bolsa, méni qobul qilghan bolidu; we méni qobul qilghuchilar méni Ewetküchini qobul qilghan bolidu.

²¹ Eysa bu sözlerni éyqtandin kéyin, rohta qattiq pighan chékip, mundaq guwahliq berdi: — Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, aranglarda bireylen manga satqunluq qilidu!

²² Muxlislar kimni dewatqanliqini bilelmey, bir-birige qarashsti. ²³ Emdi dastixanda muxlisliridin biri Eysaning meydisige yölinip yatqanidi; u bolsa «Eysa söyidighan muxlis» idi.²⁴ Simon Pétrus uningdin Eysaning kimni dewatqinini sorap béqishini isharet qildi.

²⁵ Shuning bilen u Eysaning meydisige yölinip turup uningdin:

— I Reb, u kimdur? — dep soridi.

²⁶ Eysa jawab bérıp:

— Bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimge sunsam, shudur, — dédi. Shuning bilen u bir chishlem nanni ashqa tögürüp, Simonning oghli Yehuda Ishqariyotqa sundi.²⁷ Yehuda nanni éliwidi, Sheytan uning ichige kirdi.

— Qilidighiningni chapsan qil, — dédi Eysa uninggha.

²⁸ (Emdi dastixanda olturghanlarning héchqaysisi uning Yehudagha bu sözlerni néme üçün déginini bilmidi. ²⁹ Yehuda ularning ortaq hemyanini tutqini üçün, beziler Eysa uninggha: «Bizge kéreklik héytliq nersilerni élip kel» yaki «Kembeghellerge birer nerse ber» dewatsa kérek, dep oylasshti).

³⁰ Yehuda bu bir chishlem nanni élipla tashqirigha chiqip ketti (bu chagh kéche idi).

13:14 «Eger men Reb we ustazinglar turuqluq, putliringlarni yughanikenmen, silermu bir-biringlarning putlirini yuyushunglar kérek» — oqurmenler muxlislarning Mesihni «ustaz» andin «Reb» deyidighanliqini (13-ayet), lékin Mesih bolsa özini «Reb» we «ustaz» deyidighanliqini bayqiyalaydu (13-14-ayet) we shundaqla tertipning oxshimasliqining sewebini oylayalaydu.

13:14 Gal. 6:1, 2.

13:15 1Pét. 2:21; 1Yuha. 2:6.

13:16 Mat. 10:24; Luqa 6:40; Yuh. 15:20.

13:18 «Men bilen hemdastixan bolup nénimni yégenmu manga put attil» — «Zeb.» 41:9ni körüng.

13:18 Zeb. 41:9; Mat. 26:23; 1Yuha. 2:19.

13:19 «bu ishlar yüz bergende méning «Bar Bolghuchi» ikenlikimge ishinisiler» — yaki «bu ishlar yüz bergende méning «U» (yeni, Mesih) ikenlikimge ishinisiler».

13:19 Yuh. 14:29; 16:4.

13:20 Mat. 10:40; Luqa 10:16.

13:21 Mat. 26:21; Mar. 14:18; Luqa 22:21; Ros. 1:17; 1Yuha. 2:19.

13:23 «Eysa söyidighan muxlis» — belkim bu «bayan»ning muellipi rosul Yuhanna. «Kirish söz»imizni körüng.

13:23 Yuh. 20:2; 21:7,20.

13:26 «bu bir chishlem nanni ashqa tögürüp kimge sunsam, shudur» — dastixanda olturup birsige bir chishlem nanni ashqa tögürgen halda sunush chongqur muhebbitini bildürüş herikiti idi.

13:29 Yuh. 12:6.

13:30 «bu chagh kéche idi» — bu dégenning esli menisidin bashqa, köchme menisi bardur. Yuqiridiki 9:5, 11:9-10, 12:35-

«Yuhanna»

Yéngi emr

³¹ Yehuda tashqirigha chiqip ketkendin kéyin, Eysa mundaq dédi:

— Emdi Insan’oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda u arqiliq ulughlinidu. ³² We eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu... ³³ Balilirim, siler bilen bille bolidighan yene azghina waqtim qaldi. Siler méni izdeysiler, lékin méning Yehudiylargha: «Men baridighan yerge siler baralmaysiler» dep éytqinimdek, buni silergimu éytimen..

³⁴ Silerge yéngi bir emr tapshurimenki, «bir-biringlarni söyünglar». Silerni söyginimdek, silermu bir-biringlarni söyünglar.. ³⁵ Aranglarda bir-biringlarga méhir-muhebbitinglar bolsa, hemme adem silerning méning muxlisirim ikenlikinglarni bilidu..

Eysaning Pétrusning tanidighanliqini aldin éytishi

Mat. 26:31-35; Mar. 14:27-31; Luqa 22:31-34

³⁶ Simon Pétrus uningdin:

— I Reb, qeyerge barisen? — dep soridi.

Eysa jawaben: — Men kétidighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen, — dédi..

³⁷ Pétrus uninggha:

— I Reb, néme üçhün hazir séning keyningdin egiship baralmaymen? Sen üçhün jénimni pida qilay! — dédi..

³⁸ Eysa jawaben mundaq dédi:

— Men üçhün rasttinla jéningni pida qilamsen? Berheq, berheq, sanga éytip qoyayki, xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen!..

Eysa sözini dawam qilidu — «Yol, heqiqet we hayatliqturmen»

14 ¹ Könglüglarni parakende qilmanglar! Xudagha ishinisiler, mangimu ishiniglar. ² Atamning öyide nurgun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki men herbiringlarga orun teyyarlash üçhün shu yerge kétip barimen.. ³ Men silerge orun

36de Eysaning «kündüz» we «qaranghuluq» yaki «kéche» toghruluq sözlirini körüng.

13:32 «eger Xuda uningda ulughlansa, Xudamu Özide uni ulughlaydu, shundaqla derhal uni ulughlaydu» — bizning qarishimizche «özide» mushu yerde «Xuda Özide» dégeni körsitidu. Bezi alimlar mushu yerde «özide» «Mesihning özide» dégeni bildüridu, dep qaraydu. «Xudamu Özide uni ulughlaydu» — yaki (yuqiriqi izahatta éytilghandek) «Xuda uni (Insan’oghlining) özide ulughlaydu».

—Bu muhim 31-32-ayetler üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

13:32 Yuh. 12:23; 17:1.

13:33 Yuh. 7:34; 8:21.

13:34 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 15:12; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuha. 3:23, 4:21.

13:35 1Yuha. 2:5; 4:20.

13:36 «Men kétidighan yerge hazirche egiship baralmaysen, lékin kéyin manga egiship barisen» — «kéyin egiship barisen» — Pétrus jismaniy tereptin (ölümdin tirilip asmangha kötürülüş yolida) Pétrus Rebge egishelmidi, elwette. Lékin Eysaning közde tutqini rohiy jehettiki «Xudaning yolida pida bolush» idi. Shu tereptimu Pétrus Eysagha egishishke teyyar bolmide. U awwal Eysadin ténip, andin qattiq towa qilish jeryani arqiliq, shundaqla Muqeddes Rohning kélishi bilen u «kéyin» teyyar bolidu. Mesihning «kéyin manga egishisen» déginu bolsa, Pétrus qattiq téyilip ketken waqtida uninggha teselli yetküzdighan qimmatlik wede bolidu.

13:36 Yuh. 21:18; 2Pét. 1:14.

13:37 Mat. 26:33; Mar. 14:29; Luqa 22:33.

13:38 «xoraz chillighuche, sen mendin üç qétim tanisen!» — grék tilida «sen mendin üç qétim tanmighuche, xoraz chillimaydu».

13:38 Mat. 26:34; Mar. 14:30; Luqa 22:34.

14:2 «Atamning öyide nurgun makanlar bar» — bu sözler jennetni körsitemdu? Oqurmenlarning éside barki, Eysa 2-babta öz ténini «Xudaning öyi» (ibadetxana) dep süretlidi, shundaqla 8:35de «Xudaning öyi»ni rohiy jehettin tilgha aldi. Buninggha qarighanda «turalghu-makan»ni rohiy jehettin chüshinish kérek. «qoshumche söz»imizde bu toghrisida toxtilimiz.

teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler...⁴ Siler méning qeyerge kétidighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.

⁵ Tomas uninggha: — I Reb, séning qeyerge kétidighanliqingni bilmeymiz. Shundaq iken, yolni qandaq bilimiz? — dédi.

⁶ Eysa uninggha:

— Yol, heqiqet we hayatliq özümduymen. Méningsiz héchkim Atining yénigha baralmaydu...
⁷ Eger méni tonughan bolsanglar, Atamnimu tonughan bolattinglar. Hazirdin bashlap uni tonudunglar hem uni kördunglar, — dédi.

⁸ — I Reb, Atini bizge körsitip qoysangla, shu kupaye, — dédi Filip.

⁹ Eysa uninggha mundaq dédi: — «I Filip, siler bilen birge bolghinimgha shunche waqit boldi, méni téxiche tonumidingmu? Méni körgen kishi Atini körgen bolidu. Shundaq turuqluq, sen némishqa yene: «Bizge Atini körsetkeysen» deysen?..¹⁰ Men Atida, Ata mende ikenlikige ishenmemsen? Silerge éytqan sözlirimni özlükümdin éytqinim yoq; belki mende turuwatqan Ata Öz emellirini qiliwatidu..¹¹ Méning Atida bolghanliqimgha, Atining mende bolghanliqigha ishininglar. Yaki héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar..

¹² Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, manga ishengen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha qaytip kétimen..¹³ We Atining Oghulda ulughlinishi üçün, hernémini méning namim bilen tilisenglar, shularni ijabet qilimen..¹⁴ Méning namim bilen herqandaq nersini tilisenglar, men silerge shuni ijabet qilimen».

Eysaning Muqeddes Rohni ewetishi; Uning qilidighan ishliri

¹⁵ — «Méni söysenglar, emrlirimge emel qilisiler..¹⁶ Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu. U siler bilen ebedgiche birge bolidu..¹⁷ U bolsimu Heqiqetning Rohidur. Uni bu dunyadikiler qobul qilalmaydu, chünki Uni ne körmeydu, ne tonumaydu. Biraq siler Uni tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu hem silerde makan qilidu..

14:3 «Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler» — Mesihning bu «qaytip kélisi»i Mesihning qiyamette dunyagha kélisi yaki Muqeddes Rohning ewetilishini körsitemdu? Bu üçinchi ayet üstidimu «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

14:3 Yuh. 12:26; 17:24.

14:6 «Yol, heqiqet we hayatliq özümduymen. Méningsiz héchkim atining yénigha baralmaydu» — Mesih üçün Atining yénigha baridighan yol kréstitki ölüm arqiliq bolatti; öziqe étiqad qilghuchilargha nisbeten, Mesihning özi Atining aldigha baridighan yoldur.

14:6 Yuh. 1:4, 17; 10:9; 11:25; Ibr. 9:8.

14:9 Yuh. 10:30.

14:10 Yuh. 5:17; 7:16; 8:28; 10:38; 12:49; 16:13; 17:21.

14:11 «... héchbolmighanda, méning qilghan emellirimdin manga ishininglar» — 11- we 12-ayetlerde «emeller» Eysa yaratqan müjizilik alametler.

14:12 «manga ishengen kishi méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki men Atining yénigha qaytip kétimen» — bu «téximu ulugh emeller» üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

14:12 Mat. 21:21; Luqa 17:6; Ros. 5:12; 19:11.

14:13 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 15:7; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuha. 3:22.

14:15 Yuh. 14:21, 23; 15:10; 1Yuha. 5:3.

14:16 «Menmu Atidin tileymen we U silerge bashqa bir Yardemchi ata qilidu» — muhim söz «bashqa bir Yardemchi»dur. Birinchi «Yardemchi» bolsa Eysa Mesihning özi, elwette. «Yardemchi» grék tilidiki «parakléto» dégen sözning menisini toluq ipadilep bérelmeydu. Grék tilidiki «parakléto»ning toluq menisi «melum birawning yénigha yardem bérishke chaqirilghuchi», yeni «teselli bergüchi», «hemrah», «meslihetchi», «kücheytküchi», «adwokat-aqlighuchi» qatarliqlardur. «Bashqa bir...» dégini bizge shuni körsitiduki, Eysa muxlislar bilen birge bolghan waqtida, ulargha qandaq jehetlerdin «Yardemchi» bolghan bolsa, u ulardin ayrilghanda, Muqeddes Roh ulargha Eysaning toluq vekili bolup, ikkinchi «Yardemchi» roliga bolidu, dégen qimmatlik wedini bildüridu.

14:17 «U bolsimu Heqiqetning Rohidur» — «Heqiqetning Rohi» — yaki «heqiqetke bashlighuchi Roh». «siler Uni

¹⁸ Men silerni yétim qaldurmaymen, yéninglarga yene qaytip kélimen... ¹⁹ Azghina waqittin kéyin, bu dunya méni körmeydu, lékin siler körüsiler. Men hayat bolghanliqim üçün, silermu hayat bolisiler. ²⁰ Shu künde méning Atamda bolghanliqim, silerning mende bolghanliqinglar we menmu hem silerde bolghanliqimni bilisiler. ²¹ Kim emrlirimge ige bolup ularni tutsa, méni söygüchi shu bolidu. Méni söygüchini Atammu söyidu, menmu uni söyimen we özümni uninggha ayan qilimen». ²² Yehuda (Yehuda Ishqariyot emes) uningdin:

— I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish? — dep soridi.

²³ Eysa uninggha jawaben mundaq dédi:

— «Birkim méni söyse, sözümni tutidu; Atammu uni söyidu we Atam bilen ikkimiz uning yénigha béríp, uning bilen bille makan qilimiz... ²⁴ Méni söymeydighan kishi sözlirimni tutmaydu; we siler anglawatqan bu söz bolsa méning emes, belki méni ewetken Atiningkidur... ²⁵ Men siler bilen bille boluwatqan chéghimda, bularni silerge éyttim. ²⁶ Lékin Ata méning namim bilen ewetidighan Yardemchi, yeni Muqeddes Roh silerge hemmini ögitidu hem méning silerge éytqan hemme sözlirimni ésinglarga keltüridu...»

²⁷ Silerge xatirjemlik qaldurimen, öz xatirjemlikimni silerge bérimen; méning silerge berginim bu dunyadikilerning berginidek emestur. Könglünglarni parakende qilmanglar we jür'etsiz bolmanglar...»

²⁸ Siler méning: «Men silerdin ayrilip kétimen, kéyin yéninglarga yene qaytip kélimen» déginimni anglidinglar. Méni söygen bolsanglar, Atining yénigha kétidighanliqim üçün xursen bolattinglar. Chünki Ata mendin ulughdur... ²⁹ Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu ishlar yüz bérishtin awwal silerge éyttim... ³⁰ Mundin kéyin siler bilen köp sözleshmeymen; chünki bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu... ³¹ Lékin bu dunyaning ademirining méning Atini söyidighanliqimni bilishi üçün Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen. Turung-lar, bu jaydin kéteyli...»

tonuysiler, chünki U siler bilen bille turuwatidu» — ular qaysi yol bilen Muqeddes Rohni tonuydu? U shu chaghda qandaq yol bilen «ular bilen bille turidu»? Jawab shübhisizki, ular Eysani tonughachqa, Muqeddes Rohnimu tonughan bolidu; Eysa ular bilen bille turghachqa, Muqeddes Rohmu ular bilen bille turuwatatti. Lékin Eysa ulardin ayrilghandin kéyin Muqeddes Roh ularning «ichide, qelbide, rohida» makan qilidu.

14:18 Mat. 28:20.

14:22 «I Reb, sen özüngni bu dunyadikilerge ayan qilmay, bizgila ayan qilishing qandaq ish?» — shübhisizki, muxlislar uni derhal özi pütüklü dunyagha ayan qilidu, dep oylatti.

14:23 «Atam bilen ikkimiz uning yénigha béríp, uning bilen bille makan qilimiz» — «Atam bilen ikkimiz» grék tilida «biz».

14:24 Yuh. 7:16; 8:28; 12:49; 14:10; 16:13.

14:26 Luqa 24:49; Yuh. 15:26; 16:7, 13; Ros. 2:4.

14:27 «méning silerge berginim bu dunyaning ademirining berginidek emestur» — bu dunyadiki ademler bir nerse berginide daim dégüdek xalap bermeydu — aldanchiliq, yalghanchiliq we nurghun shertler bilen béridu. Lékin Xuda bizge bir nerse berse uni qayturghuzmaydu.

14:27 Fil. 4:7.

14:28 Yuh. 14:3.

14:29 «Silerning bu ishlar yüz berginide ishinishinglar üçün bu ishlar yüz bérishtin awwal silerge éyttim» — «bu ishlar» — Eysaning tutulup öltürülüşü («silerdin ayrilip kétishim») ularning étiqadigha dehshetlik zerb bolidu.

14:29 Yuh. 13:19; 16:4.

14:30 «bu dunyaning hökümdari kélish aldida turidu we mendin kirgüdek héch yochuq tapalmaydu» — «bu dunyaning hökümdari» Sheytan, Iblisni kórsitidu.

14:30 Yuh. 12:31; 16:11; Ef. 2:2.

14:31 «Ata manga néme emr qilghan bolsa, men del shuni emelge ashurimen» — 30-ayet bilen zich baghlinidu. Démek, Eysaning özining tutulushı, sotlinishi, haqaretlinishi andin kréstlinishini ixtiyari bilen qobul qilishining tüp meqsiti bolsa, Iblisning üstidin qandaqtur bir hoquqqa ige bolush üçün emes, belki Atining iradisi üçün bolidu.

14:31 Yuh. 10:18; Ibr. 10:5.

Eysa — heqiqiy üzümlü teli; uning sözining dawami

15¹ — «Heqiqiy üzümlü teli» özümduymen, Atam bolsa baghwendur...² Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu. Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu...³ Emdi siler men silerge yetküzgen sözümlü arqiliq aliburun pak boldunglar...⁴ Siler mende izchil turunglar, menmu silerde izchil turimen. Shax talda turmay, özi méwe bérelmeydighinidek, silermu mende izchil turmisanglar, méwe bérelmeysiler.

⁵ «Üzümlü teli» özümduymen, siler bolsanglar shaxliridursiler. Kim mende izchil tursa, menmu shundaqla uningda turghinimda, u köp méwe béridu. Chünki mensiz héchnémini qilalmaysiler. ⁶ Birsu mende turmisa, u kéreksiz shaxtek tashlinip, qurup kétidu. Bundaq shaxlar yighip kélirip otqa tashlinidu...⁷ Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu...⁸ Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlashinglar bilen shan-sherep Atamgha keltürilidu...

⁹ Atam méni söygidek, menmu silerni söydüm; méning méhir-muhebbitimde izchil turunglar. ¹⁰ Eger emrlirimni tursanglar, xuddi men Atamning emrlirini tutqan we hemishe uning méhir-muhebbitide turghinimdek, silermu hemishe méning méhir-muhebbitimde turisiler...

¹¹ Méning xushaliqim silerde bolsun we shuningdek xushaliqinglar tolup tashsun dep, men bularni silerge éytdim. ¹² Méning emrim shuki, men silerni söygidek, silermu bir-biringlarni söyünglar... ¹³ Insanlarning öz dostliri üçün jénini pida qilishtin chongqur méhir-muhebbiti yoqtur... ¹⁴ Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler...¹⁵ Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen. Chünki qul xojayinining néme qiliwatqinini bilmeydu. Uning ornigha silerni «dost» dep atidim, chünki Atamdin anglihanlirimning hemmisini silerge yetküzdü...¹⁶ Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni bérup méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun, méning

15:1 «Heqiqiy üzümlü teli» özümduymen — «heqiqiy üzümlü teli» bolghandin kéyin, saxta yaki por-püchel üzümlü teli barmu? Buning toghrisida «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

15:2 «Baghwen mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni késip tashlaydu» — bashqa birxil terjimisi «Mendiki méwe bermeydighan herbir shaxni baghwen (barangha) ésp qoyidu». Lékin 6-ayetke qarighanda terjimimiz toghra bolsa kérek. «Méwe bergenlirini bolsa téximu köp méwe bersun dep, pak qilip putap turidu» — «putap turidu» grék tilida «tazilaydu» yaki «paklaydu» bilen ipadilidu. 4-ayetni körüng.

15:2 Mat. 15:13.

15:3 «... siler men silerge yetküzgen sözümlü arqiliq aliburun pak boldunglar» — «pak» mushu yerde yene «putalghan» dégen menisimni bildürüshi mumkin. Biraq muhim menisi «pak» ikenlikige shübhisu yoqtur (10:31ni körüng).

15:3 Yuh. 13:10.

15:6 Ez. 15:2-8; Mat. 3:10; 7:19; Kol. 1:23.

15:7 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 16:24; Yaq. 1:5; 1Yuha. 3:22; 5:14.

15:8 «Siler mende izchil tursanglar we sözlirim silerde izchil tursa, némini telep qilsanglar, silerge shu ijabet bolidu. Silerning köp méwi bérishinglar, shundaqla méning muxlisirim ikenlikinglarni ispatlashinglar bilen shan-sherep atamgha keltürilidu» — 7-8-ayetke qarighanda, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe ünümlük dua-tilawetlerni öz ichige alidu.

15:10 Yuh. 14:15, 21, 23; 1Yuha. 5:3.

15:12 Law. 19:18; Mat. 22:39; Yuh. 13:34; Ef. 5:2; 1Tés. 4:9; 1Pét. 4:8; 1Yuha. 3:23; 4:21.

15:13 Rim. 5:7; Ef. 5:2; 1Yuha. 3:16.

15:14 «Silerge buyrughan emrlirimni ada qilsanglar, méning dostlirim bolisiler» — 13-14-ayette Xudaning muhebbitining ulughluqi ayan qilinu. «Mesihning dostliri» uning emrlirini ada qilghuchilardur. Lékin Mesih barliq kishiler, jümlidin öz emrlirini ada qilmighuchilar, yeni dushmanliri üçün jénini pida qilghandur.

15:14 Mat. 12:50; 2Kor. 5:16; Gal. 5:6; 6:15; Kol. 3:11.

15:15 «Emdi mundin kéyin men silerni «qul» dep atimaymen» — «qul» yaki «chakar».

15:15 Yuh. 8:26.

namim bilen Atidin néme tilisenglar, u silerge bersun dep silerni tiklidim...¹⁷ Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar..

Dunyadikilerning Eysagha bolghan nepriti

¹⁸ Bu dunyadikiler silerdin nepretlense, silerdin awwal mendin nepretlengenlikini bilinglar..

¹⁹ Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti. Biraq siler bu dunyadin bolmighachqa, belki men silerni bu dunyadin ayrip tallighanliqim üçün, emdi bu dunyadikiler silerdin nepretlinidu...²⁰ Men silerge éytqan sözni ésinglarda tutunglar: «Qul xojayinidin üstün turmaydu». Ular manga ziyankeshlik qilghan bolsa, silergimu ziyankeshlik qilidu. Méning sözümni tutqan bolsa, ular silerningkinimu tutidu..

²¹ Biraq méning namim tüpeylidin ular silergimu shu ishlarning hemmisini qilidu, chünki ular méni Ewetküchini tonumaydu...²² Eger men kélip ulargha söz qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin hazir gunahi üçün ularning héch bahanisi yoqtur...²³ Kimdekim mendin nepretlense Atamdinmu nepretlengen bolidu. ²⁴ Men ularning arisida bashqa héchkim qilip baqmighan emellerni qilmighan bolsam, ularda gunah yoq dep hésablinatti. Lékin ular hazir emellirimni körgen turuqluq, yenila hem mendin hem Atamdin nepretlendi...²⁵ Lékin bu ishlar ulargha tewe bolghan Tewrat qanunida: «Héhqandaq sewebsizla mendin nepretlendi» dep pütülgen söz emelge ashurulushi üçün shundaq yüz berdi..

²⁶ Lékin men silerge Atining yénidin ewetidighan Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu...²⁷ Silermu manga guwahliq bérísiler, chünki siler bashtin tartip men bilen bille boldunglar..

Kélidighan ziyankeshlikler

16¹ Silerning putliship ketmeslikenglar üçün bularni silerge éyttim.² Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu; hemde shundaq bir waqit-saet

15:16 «Siler méni tallighininglar yoq, eksiche men silerni tallidim we silerni béríp méwe bersun hemde méwiliringlar daim saqlansun...» — «...béríp méwe bersun» dégen ibare belkim, muxlislar Xudagha chiqarghan, uni xursen qilidighan méwe bolsa, pütün dunyagha béríp xush xewer arqiliq bashqilarni Xudaning yoligha keltürüşni öz ichige alidu, dep körsetse kérek.

15:16 Mat. 28:19; Mar. 16:15; Yuh. 13:18; Ef. 1:4; Kol. 1:6.

15:17 «Silerge shuni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar» — grék tilida «Silerge shularni emr qilimenki, bir-biringlarni söyünglar».

15:18 1Yuha. 3:13.

15:19 «Silermu bu dunyadikilerdin bolghan bolsanglar, bu dunyadikiler silerni özimizningki dep, söygen bolatti» — grék tilida «Silermu bu dunyadin bolghan bolsa, bu dunya silerni öziningki dep söygen bolatti».

15:19 Yuh. 17:14; Gal. 1:10.

15:20 Mat. 10:24; 24:9; Luqa 6:40; Yuh. 13:16; 16:2.

15:21 Mat. 10:22; Yuh. 16:3.

15:22 Rim. 4:15; 5:20.

15:24 Yuh. 10:37.

15:25 «Ulargha tewe bolghan Tewrat qanuni» — hejwiý, kinayilik söz. 8:17 we izahatini körüng. «Héhqandaq sewebsizla mendin nepretlendi» — «Zeb.» 35:7, 19 we 69:4.

15:25 Zeb. 35:19; 69:4

15:26 «...Yardemchi, yeni Atining yénidin chiqquchi Heqiqetning Rohi kelgende, U manga guwahliq béridu» — mushu ayyettin Muqeddes Rohning shexs ikenliki körünüp turidu. Mesih Uni «Atining yénidin» ewetidu; mushu yerde Muqeddes Roh yene «Atining yénidin chiqidu» déyilidu. Grék tilida «chiqidu» dégen péil «hazirqi zaman» shekilde bolghachqa, Muqeddes Rohning herdaim shu heriketini qiliwatqini körsitilidu.

15:26 Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 16:7; Ros. 5:32.

15:27 Ros. 1:8, 21; 5:32.

kélduki, silerni öltürgüchi özini Xudagha xizmet qiliwatimen, dep hésablaydu...³ Ular bularni ya Atini, ya méni tonumighanliqi üçhün qilidu...⁴ Lékin men bu ishlarni silerge éyttimki, waqit-saiti kelgende, men shundaq aldin'ala éyqtinimni ésinglarga keltüreleysiler...

Muqeddes Rohning yétekchi we ustaz bolidighanliqi

⁵ — Men bashta bularni silerge éytmidim, chünki men siler bilen bille idim.

Lékin emdi méni ewetküchining yénigha qaytip kétimen. Shundaq turuqluq, aranglardin héchkim mendin: «Nege kétisen?» dep sorimaywatidu.⁶ Eksiche, silerge bularni éyqtinim üçhün, qelbinglar qayghugha chömüp ketti.⁷ Emma men silerge heqiqetni éytip qoyayki, méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen...⁸ U kelgende, bu dunyadikilerge gunah toghrisida, heqqaniyliq toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu.⁹ U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular manga étiqad qilmidi...¹⁰ Ularini heqqaniyliq toghrisida bilgüzidu, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler méni yene körelmeysiler.¹¹ Ularini axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi...

¹² Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler...¹³ Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüsida bolidighan ishlardin silerge xewer béridu...¹⁴ U méni ulughlaydu; chünki U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu.¹⁵ Atida bar bolghanning hemmisi hem méningkidur; mana shuning üçhün men: «U mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» dep éyttim...

Ghem-qayghuliringlar menggü xushalliqqa aylinidu

¹⁶ Az waqittin kéyin, méni körmeyilers; we yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisersiler, chünki men Atamning yénigha kétimen»...

16:2 «Ular silerni sinagoglarning jamaetliridin qoghlap chiqiriwétidu» — yuqiriqi bashqa izahatlarda éyqtinimizdek, Yehudiy xelqi birsini «sinagotdin chiqiriwetsen», kéyin uning bilen héchqandaq bardı-keldi qilmay, belki uninggha téximu ziyankeshlik qilishimu mumkin.

16:2 Yuh. 9:22, 34; 12:42.

16:3 Yuh. 15:21; 1Kor. 2:8.

16:4 «... waqit-saiti kelgende» — démek, Yehudiy xelqidin we kéyin bashqilar teripidin bolghan ziyankeshlikler kelgende.

16:4 Yuh. 13:19; 14:29.

16:7 Luqa 24:49; Yuh. 14:26; 15:26.

16:9 «U ularni gunah toghrisida bilgüzidu» — yaki «U ularni öz gunahı toghruluq bilgüzidu» yaki «U ularni gunahning néme ikenlikini bilgüzidu». Dégenderk üç terjimisi bolushi mumkin, lékin omumiy menisi asasen oxshash.

16:11 «bu dunyaning hökümdari» — Sheytan, Iblis. «...Ularini axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi» — 9-11-ayettiki «U (Muqeddes Roh)... gunah toghrisida... heqqaniyliq toghrisida... we axiret soriqi toghrisida... bilgüzidu...» dégenlerning üstide «qoshumche söz»de azraq toxtilimiz.

16:11 Yuh. 12:31; 14:30; Ef. 2:2; Kol. 2:15.

16:12 «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötürelmeysiler» — muxlislar qandaq sözlerni kötürelmeydu? Bu toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

16:12 1Kor. 2:7-10; Ef. 3:2-6; 1Tim. 3:16

16:13 «Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu» — «U (Mukeddes Roh)... némini anglighan bolsa» — démek, Muqeddes Rohning Xuda we Uning Kalamidin anglighini. «Muqeddes Roh,... némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüsida bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» — bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

16:13 Yuh. 12:49; 14:26

16:15 «Muqeddes Roh mende bar bolghanni tapshuruwélip, silerge jakarlaydu» — Bu muhim wede toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

16:15 Yuh. 17:10.

16:16 «yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisersiler, chünki men Atamning yénigha kétimen» — bezi kona köchürmilerde mushu yerde «chünki men Atamning yénigha kétimen» dégen söz tépilmaydu. Lékin bizningche 17-ayet uning eslide barliqini ispatlaydu.

16:16 Yuh. 7:33.

¹⁷ Shunga muxlislarning beziliri bir-birige:

— Bizlarga: — «Az waqittin kéyin, méni körmeyisiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni qayta körisiler» we yene «Chünki men Atamning yénigha kétimen» dégini néme déginidu?

¹⁸ «Az waqittin kéyin» dégen sözining menisi néme? Uning némilerni dawatqanlarini bilmiduq, — déyishidu.

¹⁹ Eysa ularning özidin némini sorimaqchi bolghinini bilip ulargha mundaq dédi:

— «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeyisiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» déginimning menisini bir-biringlardin sorawatamsiler?». ²⁰ Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, siler yigha-zar kötürüsiler, lékin bu dunyadikiler xushal bolushup kétidu; siler qayghurisiler, lékin qayghuliringlar shadliqqa aylinidu. ²¹ Ayal kishi tughutta azablinidu, chünki uning waqit-saiti yétip kelgen; lékin bowiqi tughulup bolghandin kéyin, bir perzentning dunyagha kelgenlikining shadliqi bilen tartqan azabini untup kétidu. ²² Shuninggaha oxshash, silermu hazir azabliniwatisiler, lékin men siler bilen qayta körüşhimen, qelbinglar shadlinidu we shadliqlinglarni héchkim silerdin tartiwalamaydu. ²³ Shu künde siler mendin héchnerse sorimaysiler. Berheq, berheq, men silerge shuni éytip qoyayki, méning namim bilen Atidin némini tilisenglar, u shuni silerge béridu. ²⁴ Hazirghiche méning namim bilen héchnéme tili-midinglar. Emdi tilenglar, érishisiler, buning bilen shadliqlinglar tolup tashidu!

Bu dunya üstidin ghelibe qilish

²⁵ Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, Ata toghruluq silerge ochuq éytimen. ²⁶ Shu küni tilekliringlarni méning namim bilen iltija qilisiler. Men siler üçün Atidin telep qilimen, dep éytmaymen; ²⁷ chünki Ata özimu silerni söyidu; chünki siler méni söyisiler we méning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishendinglar.

²⁸ Men Atining yénidin chiqip bu dunyagha keldim; emdi men yene bu dunyadin kétip Atining yénigha barimen».

²⁹ Muxlisleri:

— Mana sen hazir ochuq éytiwatisen, temsil keltürüp sözliming! ³⁰ Biz séning hemmini bil-giningni, shundaqla héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoqluqini emdi bilip yettuq. Shuningdin séning Xudaning yénidin kelgenlikimge ishenduq, — déyishti.

³¹ Eysa jawaben ulargha:

— Hazir ishendinglarmu? ³² Mana, shundaq waqit-saiti kéley dep qaldi, shundaqla kélip qal-diki, hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yolliringlarga tarqilip kétisiler. Biraq

16:19 «Méning «Az waqittin kéyin, méni körmeyisiler; yene bir'az waqit ötkendin kéyin, méni körisiler» — Mesihning mushu déginide közde tutqini, bizningche, uning ölumi, depne qilinishi we ölümdin tirilip muxlislarigha özini ayan qilishidin ibaret.

16:21 Yesh. 26:17.

16:23 Yer. 29:12; Mat. 7:7; 21:22; Mar. 11:24; Luqa 11:9; Yuh. 14:13; 15:7; Yaq. 1:5; 1Yuha. 3:22; 5:14.

16:25 «Silerge bularni temsiller bilen éytip berdim. Biraq shundaq bir waqit kéliduki, u chaghda silerge yene temsiller bilen sözlimeymen, ata toghruluq silerge ochuq éytimen» — temsillerdin bolghan birnechche misallar 10-babtin («qoylarning ishiki» we «yaxshi padichi» toghruluq) 13-babtin (ulargha «put yuyush» toghruluq temsil we ölge) 15-babtin («heqiqiy üzüim téli» toghruluq) we 21-ayettin («tughutta bolghan ayal» toghruluq) tépilidu.

16:27 Yuh. 17:8.

16:28 Yuh. 13:3.

16:29 «Mana sen hazir ochuq éytiwatisen, temsil keltürüp sözliming!» — muxlislarning heqiqiy chüshengen-chüshenmigini 31-ayettin körünidu.

16:30 «héchkimning sendin soal sorishining hajiti yoq» — menisi belkim Mesihning ularning özidin sorimaqchi bolghan soallirini téxi sorimay turupla, ularning sorimaqchi bolghinini alliqachan bilgenlikini közde tutidu.

16:30 Yuh. 21:17.

men yalghuz emesmen, chunki Ata men bilen billidur.³³ Silerning mende xatirjemlikke ige bolushunglar uchün bularni silerge éyttim. Bu dunyada turup azab-oqubet tartisiler, emma gheyretlik bolunglar! Men bu dunya üstidin ghelibe qildim!

Eysaning muxlisliri uchün dua qilishi

17¹Eysa bu sözlerni qilghandin kéyin, közlirini ershke tikip, mundaq dua qildi:
— I Ata, waqit-saet yétip keldi; Sen Oghlungni ulughlatquzghaysen; buning bilen Oghlungmu Séni ulughlatquzidu;² yeni, uning Sen uninggha tapshurghan insanlarga menggülük hayat ata qilishi uchün, uninggha pütkül et igiliridin üstün hoquq ata qilghiningdek, uni ulughlatquzghaysen.³ Menggülük hayat shuki, birdinbir heqiqiy Xuda — Séni we Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur.⁴ Men Séning emel qilishim uchün tapshurghan ishingni orundishim bilen Séni yer yüzide ulughlatquzdum.⁵ I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen.

⁶ Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim. Ular Séningki idi, Sen ularni manga berding we ular Séning söz-kalamingni tutup keldi.⁷ Ular hazir Sen manga bergen hemme nersilerning Séningdin kelgenlikini bildi.⁸ Chunki Sen manga tapshurghan sözlerni ulargha yetküzdüm; ularmu bularni qobul qildi, shuning bilen Sendin chiqqinimni heqiqeten bilip yetti hemde Séning méni ewetkenlikinggimu ishendi.⁹ Bulargha dua qilimen; bu dunyadiki ademlerge emes, belki Sen manga bergen ademlerge dua qilimen; chunki ular Séningkidur.¹⁰ Méning barliqim Séningkidur we Séning barliqing bolsa méningkidur we men ularda sherep taptim.

¹¹ Men emdi bu dunyada turiwermeymen; lékin ular bu dunyada qaldi we men Séning yéninggha kétiwatimen. I muqeddes Ata, Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki, biz ikkimiz bir bolghinimizdek, ularmu bir bolghay.¹² Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim; we muqeddes yazmilardiki besharetning emelge ashurulushi yolida, ularning ichidin halaketke xas bolghan kishidin bashqa biri-

16:32 «hemminglar méni yalghuz tashlap herbiringlar öz yollirlargha tarqilip kétisiler» — «öz yollirlargha» yaki «özünglarningkige» (démek, öz öyümlargha). «Matta» 26:56, «Mar.» 14:50ni körüng.

16:32 Zek. 13:7; Mat. 26:31; Mar. 14:27; Yuh. 8:29; 14:10.

16:33 Yesh. 9:5; Yuh. 14:27; Rim. 5:1; Ef. 2:13; Kol. 1:20.

17:1 Yuh. 12:23; 13:32.

17:2 «Sen uninggha tapshurghan insanlar...» — grék tilida «uninggha bergen barliq insanlar...» — démek, Mesihke étiaqad qilghuchilar.

17:2 Zeb. 8:6; Mat. 11:27; 28:18; Luqa 10:22; Yuh. 3:35; 5:27; 1Kor. 15:25; Fil. 2:10; Ibr. 2:8.

17:3 Yesh. 53:11; Yer. 9:22

17:4 Yuh. 4:34; 13:32; 14:13; 19:30.

17:5 «I Ata, Séning alem apiride bolushtin burun men Özüngning yéningda ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüngning yéningda ulughlatquzghaysen» — yaki bolmisia «I Ata, men Sen bilen birge ige bolghan shan-sherep bilen méni Özüng bilen teng ulughlandurghaysen».

17:5 Yuh. 1:1, 2; 10:30; 14:9.

17:6 «Sen bu dunyadin manga tallap bergen ademlerge Séning namingni ayan qildim» — Mesihning «Séning namingni ayan qildim» éytqini némini körsitidu? Tewrat-Zeburda Xudaning nurghun namliri (Perwerdigar (Yahweh), Xuda (Elohim), Reb (Adonay) qatarliqlar) ayan qilinghandin kéyin Mesih qaysi namni ulargha ayan qilghan? U «Ata» emesmu?

17:8 Yuh. 16:27.

17:10 «men ularda sherep taptim» — «ularda...» mushu yerde közde tutulghini belkim «Sen manga bergen ademlerde...» bolsa kérek.

17:10 Yuh. 16:15.

17:11 «Sen manga bergen naming arqiliq ularni saqlighinki...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen naming bilen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini saqlighinki...». Mushu yerde «Sen manga tapshurup bergen naming» bolsa yenila XudaAtining Öz Mesihige insanlarga ögitish uchün tapshurghan «Ata» (ibraniiy tilida «Abba») dégen qimmatlik namidur.

mu yoqalmidi...¹³ Mana emdi séning yéninggha barimen. Méning shadliqim ularda tolup tashsun dep, bu sözlerni dunyadiki waqtimda sözlidim.¹⁴ Men ulargha söz-kalamingni tapshurdum. Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin bolmighini üçün, bu dunyaning ademliri ulardin nepretlinidu...¹⁵ Ularni bu dunyadin ayriwetkeysen dep tilimeymen, belki ularni rezil bolghuchidin saqlighaysen, dep tileymen...¹⁶ Men bu dunyadin bolmighinimdek, ularmu bu dunyadin emestur.¹⁷ Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen, chünki söz-kalaming heqiqettur...¹⁸ Sen méni dunyagha ewetkinimdek, menmu ularni dunyagha ewettim...¹⁹ Ular mu heqiqette muqeddes qilinip Özüngge atalsun dep, özümni Sanga xas ataymen...²⁰ Men yalghuz ular üçünla emes, yene ularning sözi arqiliq manga étiqad qilidighanlar üçünmu dua qilimen.²¹ Ular ning hemmisi bir bolghay; i Ata, Sen mende, men Sende bolghandek, ularmu Bizde bir bolghay; shundaq bolghanda, bu dunyadikiler méni Séning ewetkenlikinge ishinidu...²² Sen manga ata qilghan shan-sherepni ulargha ata qildimki, biz ikkimiz bir bolghandek, ularmu bir bolghay;²³ yeni men ularda, sen mende bolup, ular birlikte kamil qilinghay. Shu arqiliq bu dunyadikiler méni ewetkenlikingni hem méni söyginingdek ularnimu söygenlikingni bilidu.²⁴ I Ata, Sen manga bergenliringning hemmisining men bolghan yerde men bilen birge bolushini, shundaqla méning shan-sheripimni, yeni Sen alem apiride bolushtin burun méni söygenliking üçün, manga bergen shan-sherepni ularning körüşini xalaymen...²⁵ I heqqaniy Ata, bu dunyadikiler séni tonumighan, emma men Séni tonuymen we bularmu méni Séning ewetkenlikingni bildi...²⁶ We men Séning namingni ulargha ayan qildim we yene dawamlıq ayan qilimen. Shuning bilen, Séning manga körsetken méhir-muhebbiting ularda bolidu we menmu ularda bolay...

Eysaning tutqun qilinishi

Mat. 26:47-56; Mar. 14:43-50; Luqa 22:47-53

18¹Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisiri bilen bille tashqirigha chiqip Kidron jilghisining u qétigha ötti. U yerde bir baghche bar idi. Eysa bilen muxlisiri u baghchige kirdi...

17:12 «Men ular bilen bille bolghan waqtimda, Sen manga bergen naming bilen ularni saqlidim hem qoghdidim;...» — bashqa birxil terjimisi: «Séning naming bilen ularni saqlidim; Sen manga tapshurup bergenlerning Sanga bolghan sadiqliqini qoghdidim;... ». Bu «nam» yenila yuqiriqi izahatta éytqinimizdek «Ata» bolsa kérektur. «halaketke xas bolghan kishi» — grék tilida «halaketning oggli» dégen söz bilen ipadilini, u Yehuda Ishqariyotni körsitidu, elwette. Meshige satqunluq qilghan kishining halaketke yüzlinishi toghruluq bésharetler belkim «Zeb.» 41:9, 109:1-20 we «Pend.» 24:22 (LXX)ni öz ichige alsa kérek.

17:12 Yesh. 8:18; Yuh. 6:39; 10:28; 18:9; Ibr. 2:13.

17:14 «men bu dunyadin bolmighinimdek...» — yaki «men bu dunyagha mensup bolmighinimdek...».

17:14 Yuh. 15:19.

17:15 «rezil bolghuchi» — Sheytan, Iblis.

17:17 «Ularni heqiqet arqiliq Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» — «Özüngge muqeddes qilip atighuzghaysen» grék tilida «muqeddesleshtürgeysen» dégen birla söz bilen ipadilini. Injilda hem Tewratda «muqeddes» dégen söz «pak» hem «Xudagha alayiten atalghan» dégen ikki uqumni bildüridu.

17:17 Zeb. 119:142; Yuh. 8:4.

17:18 Yuh. 20:21.

17:19 «Ular mu heqiqette muqeddes qilinip özüngge atalsun dep...» — «muqeddes qilinip Özüngge atalsun» grék tilida «ularmu heqiqette muqeddesleshtürilsun» dégen birla söz bilen ipadilini. Yuqiriqi izahatni körüng.

17:19 1Kor. 1:2,30; 1Tés. 4:7.

17:21 Yuh. 10:38; 14:11; Gal. 3:28.

17:24 Yuh. 12:26; 14:3; Mar. 3:14

17:25 Yuh. 15:21; 16:3, 27; 17:8.

17:26 «men Séning namingni ulargha ayan qildim» — 6-ayet we uningdiki izahatni körüng.

18:1 «Eysa bularni éytqandin kéyin, muxlisiri bilen bille tashqirigha chiqip...» — mushu yerdiki «tashqirigha chiqip...» ziyapet bolghan öydin yaki Yérusalém shehiring özidin chiqishni bildüridu. Kidron wadisi bolsa sheherning sirtida (sherq terepte) idi.

18:1 2Sam. 15:23; Mat. 26:36; Mar. 14:32; Luqa 22:39.

² Uninggha satqunluq qilidighan Yehudamu u yerni biletti, chünki Eysa muxlisleri bilen pat-pat u yerde yigihlip olturatti.³ Shuning bilen Yehuda bir top Rim leshkerleri bilen bash kahinlar hem Perisiyler ewetken qarawullarni bashlap bu yerge keldi. Ularning qollarida panus, mesh'el we qorallar bar idi.⁴ Eysa béshigha chüshidighanlarning hemmisini bilip, ularning aldigha chiqip:

— Kimni izdeysiler? — dep soridi.

⁵ Nasaretlik Eysani, — dep jawab bérishiti ular.

Eysa ulargha:

— Mana men bolimen, — dédi.

(Uninggha satqunluq qilghan Yehudamu ularning arisida turatti).⁶ Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti.⁷ Shuning bilen Eysa ulardin yene bir qétim:

— Kimni izdeysiler? — dep soridi.

— Nasaretlik Eysani, — déyishti ular.

⁸ Eysa: — Silerge éyttinghu, men shu bolimen. Eger izdigininglar men bolsam, bularni ketkili qoyunglar, — dédi.

⁹ Buning bilen özining: «Ata, Sen manga bergenlerdin héchqaysisini yittürmidim» dégen sözi emelge ashuruldi.¹⁰

¹⁰ Simon Pétrusning yénida bir qilich bolghach, u shuan uni sughurup, bash kahinning chakirigha birni urup, ong quligini shilip chüshürüwetti. Chakarning ismi Malkus idi.¹¹ Eysa Pétrusqa:

— Qilichni ghalapqa sal! Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim? — dédi.¹²

Eysaning Annasning aldigha élip bérilip, soraq qilinishi

Mat. 26:57-58; Mar. 14:53-54; Luqa 22:54

¹² Shuning bilen, leshkerler topi bilen mingbéshi hem Yehudiylarning qarawullari Eysani tutup baghlashti. ¹³ Andin uni aldi bilen Annasning aldigha élip bérishiti. Annas bolsa shu yili bash kahin bolup turghan Qayafaning qéynatisi idi.¹⁴ Burun Yehudiy kéngeshmisidikilerge: «Pütün xelqing halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi.

^{18:3} Mat. 26:47; Mar. 14:43; Luqa 22:47.

^{18:6} «Eysa: «Mana men bolimen» déwidi, ular arqisigha yénip yerge yiqilishti» — «Yuhanna»diki bashqa bezi yerlerdiki «Men bolimen» dégen söz Xudaning «Men ezeldin Bar Bolghuchidurmen» dégen namini bildüridu. Bizningche mushu yerde «Mana men bolimen» dégenmu shu menini bildüridu; chünki anglighuchilar uni anglapla «arqiligha yénip yerge yiqilishti».

^{18:9} «Buning bilen özining ... sözi emelge ashuruldi» — yaki «Buning bilen özining ... sözi emeliyette ispatlandi». Bu sözler asasen hem 6:39 hem 17:12de tépilidu.

^{18:9} Yuh. 6:39; 10:28; 17:12.

^{18:10} Mat. 26:51; Mar. 14:47; Luqa 22:50.

^{18:11} «Ata manga tapshurghan qedehni ichmemdim?» — bu «qedeh» özi tartish kérek bolghan azab-oqubetlerni körsitidu. «Mat.» 26:39, «Mar.» 14:36 we Luqa 22:42ni körüng.

^{18:11} Mat. 20:22; 26:39.

^{18:13} Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 3:2; 22:54.

^{18:14} ««Pütün xelqing halak bolushining ornigha, birla ademning ular üçün halak bolushi yaxshi» dep meslihet bergen kishi del shu Qayafa idi» — 11:49-50ni körüng.

^{18:14} Yuh. 11:50.

«Yuhanna»

Pétrusning Eysadin ténishi

Mat. 26:69-70; Mar. 14:66-68; Luqa 22:55-57

¹⁵ Emdi Simon Pétrus bilen yene bir muxlis Eysaning keynidin egiship barghanidi. U muxlis bash kahingha tonush bolghachqa, bash kahinning sariyigha Eysa bilen teng kirdi...¹⁶ Lékin Pétrus bolsa derwazining sirtida qaldi. Shunga bash kahingha tonush bolghan héliqi muxlis tashqirigha chiqip, derwaziwen qiz bilen sözlishop, Pétrusni ichkirige bashlap kirdi.¹⁷ Derwaziwen bolghan shu dédek Pétrustin:

— Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu? — dep soridi.

Yaq, emes, — dédi Pétrus...

¹⁸ Emdi hawa soghuq bolghanliqi üçün, chakarlar we qarawullar shaxardin gülxan yaqqan bolup, uning chöriside issininip turushatti. Pétrusmu ularning yénida turup issindi...

Bash kahin Annasning Eysani soraq qilishi

Mat. 26:59-66; Mar. 14:55-64; Luqa 22:66-71

¹⁹ Bash kahin bolsa Eysadin muxlisiri toghruluq we telimi toghruluq soal sorashqa bashlidi.

²⁰ Eysa uninggha jawaben mundaq berdi:

— Men xelq-alem aldida ashkara söz qilghanmen, barliq Yehudiylar yighilidighan sinagoglarda we ibadetxanida daim telim bérip keldim, men yoshurun héchnéme démidim...²¹ Bularni némishqa mendin soraysen? Éytqan sözlirimni angliqlanlardin sorighin; mana, ular néme dégenlikimni bilidu.

²² Eysa bu sözlerni qilghanda, yénida turghan qarawullardin biri uni bir kachat urup:

— Bash kahingha mushundaq jawab qayturamsen? — dédi...

²³ — Eger yaman söz qilghan bolsam, uning yaman ikenlikini köpchilikning aldida körsetkin. Emma éytqanlirim durus bolsa, méni néme üçün urisen? — dédi Eysa uninggha.

²⁴ Buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi...

Pétrusning Eysadin yene ikki qétim ténishi

Mat. 26:71-75; Mar. 14:69-72; Luqa 22:58-62

²⁵ Simon Pétrus otning aldida issininip turuwatqanidi. Yénidikiler:

— Senmu uning muxlisiridin emesmiding? — déyishti.

— Yaq, emesmen, — dep tandi Pétrus...

²⁶ U yerde bash kahinning chakarliridin, Pétrus quligini késip tashliqlan kishige tughqan birsi bar idi. U Pétrusqa:

18:15 «yene bir muxlis...» — «yene bir muxlis» grék tilida «héliqi muxlis». Yuhanna bayanida pat-pat özini namsiz körsitip «héliqi muxlis» deydu (18:16, 20:2, 3, 4 we 8ni körüng). «U muxlis bash kahingha tonush bolghachqa...» — alimlar namsiz «u muxlis»ni Yuhanna dep bilidu. Chünki ushbu bayanda bolghandek u daim dégüdek peqet «öz közümlerim bilen körgenlirim»nila asas qilidu. 21:24ni körüng.

18:15 Mat. 26:58; Mar. 14:54; Luqa 22:54.

18:17 «Senmu bu ademning muxlisiridin emesmu?» — «senmu» dégen söz belkim birinchi muxlis özining Eysaning muxlisi ikenlikini bu qizgha étirap qilghanliqini körsitidu.

18:18 Mat. 26:69; Mar. 14:67; Luqa 22:55.

18:20 Yuh. 7:26.

18:22 Yer. 20:2; Ros. 23:2.

18:24 «buning bilen Annas uni baghlaqliq péti bash kahin Qayafagha yollidi» — bu ayetke qarighanda ikki bash kahin bar idi. 22-ayette Annasmu «bash kahin» déyilidu. Mumkinchiligi barki, ular nöwet boyiche bash kahinliq wezipisini ötewatqan. 19:21nimu körüng.

18:24 Mat. 26:57; Mar. 14:53; Luqa 22:54.

18:25 «yénikiler» — grék tilida «ular».

18:25 Mat. 26:71; Mar. 14:69; Luqa 22:58.

— Baghchide séni uning bilen bille kōrgenidimghu?! — dédi.

²⁷ Pétrus yene tandi. Del shu chaghda xoraz chillidi.

Eysaning waliy Pilatus aldida soraq qilinishi

Mat. 27:1-2, 11-31; Mar. 15:1-20; Luqa 23:1-25

²⁸ Andin ular Eysani Qayafaning yénidin rimliq waliyning ordisigha élip keldi (shu chaghda tang atqanidi). Uni élip kelgen Yehudiylar bolsa özimizni napak qilib bulghimayli dep, ordigha kirmidi. Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti...

²⁹ Shunga waliy Pilatus sirtqa chiqip, ularning aldigha béríp ulargha:

— Bu ademning üstidin néme erz qilisiler? — dep soridi.

³⁰ Ular:

— Bu adem jinayetchi bolmisa, uni sizge tapshurmighan bolattuq, — dep jawab bérishiti.

³¹ — Uni özünglar élip kétip, öz qanununglar boyiche höküm chiqiringlar! — dédi Pilatus ulargha.

Yehudiylar:

— Bizning héchkimni ölümge mehkum qilish hoquqimiz yoq tursa, — déyishti.

³² Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldin éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi...

³³ Andin Pilatus yene ordisigha kirip, Eysani chaqirtip, uningdin:

— Sen Yehudiylarning padishahimu? — dep soridi.

³⁴ Eysa uninggha:

— Bu soalni özüng sorawatamesen, yaki bashqilar men toghruluq sanga shundaq éytqanmu? — dédi.

³⁵ — Men bir Yehudiyumu?! Séni manga tapshurghanlar öz xelqing we bash kahinlarghu! Néme jinayet ötküzgeniding? — dédi Pilatus.

³⁶ Eysa jawaben: — Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur. Eger bu dunyagha tewe bolghan bolsa, xizmetchilirim méning Yehudiylargha tapshurulmasliqim üçün jeng qiliwatqan bolatti. Halbuki, méning padishahliqim bu yerge tewe emestur, — dédi.

³⁷ Shunga Pilatus uninggha:

— Undaqta, sen padishahmu?

18:27 Yuh. 13:38.

18:28 «...Bolmisa ötüp kétish héytining dastixinidin ghizalinalmaytti» — mushu ayyettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi kuni (yeni birxil «shabat kuni» dep hésablinatti)ni kōrsitidu. 19:14diki izahatni kōrüng.

— «Özimizni napak qilib bulghimayli». Ularining kōzqarishi: «Yehudiy emeslerning öyige kirsek bolmaydu; chünki ular belkim «napak bir nerse» (mesilen bir jeset yaki ölük nerse)ge tegken bolushi mumkin; biz ulargha tegsek ulardiki «napakliq» bizgimu yuqturulushi mumkin» dēgendek idi. Démisekmu, ular kōngül bölgen bu «taharetler» Tewrattiki muqeddes qanundiki «napakliq» toghruluq belgilimilerdin kōp éship ketkenidi. Qiziq yéri shuki, ular «bulghinish»tin qorqup öz «pakliqini» bulghimasliqqa qizghinliq bilen tirishqini bilen, yene Xuda ewetken Qutquzghuchi-Mesihni öltürüş aldida turatti.

18:28 Mat. 27:1; Mar. 15:1; Luqa 22:66; 23:1.

18:30 «bu adem jinayetchi bolmisa...» — yaki «bu adem rezil qilghuchi bolmisa...».

18:32 «Bu ishlar Eysaning özi qandaq ölüm bilen ölüdighini toghrisidiki aldin éytqan bésharetlik sözining emelge ashurulushi üçün yüz berdi» — oqurmenlerning éside barki, Mesih birnechche qétim Yehudiy xelqining özini öltürüş üçün étiqadsiz Yehudiy emeslerning qoligha tapshuridighanliqini we shuningdek özining rimliqlar ijad qilghan kréste ölidighanliqini éytqanidi (mesilen, «Mat.» 20:19, 26:2, «Luqa» 18:32-33, «Yuh.» 3:14, 12:32-33).

18:32 Mat. 20:19; Yuh. 12:32.

18:33 Mat. 27:11; Mar. 15:2; Luqa 23:3.

18:35 «men bir Yehudiyumu?» — Pilatusning bu sözi: «Men Yehudiy emes, xelqing sen toghruluq birnéme démigen bolsa, menmu héchnéme démeymenghu!» dēgen puriqi bar soaldur.

18:36 «Méning padishahliqim bu dunyagha tewe emestur» — yaki «méning padishahliqim bu dunyadin emestur».

18:36 Yuh. 6:15; 1Tim. 6:13.

Eysa javaben: — Shundaq, éytqiningdek, padishahmen. Men shuninggaha tughulghanmen, we shuninggaha dunyagha keldim: — heqiqetke guwahliq bérishim üçündin ibarettur. Heqiqetke tewe bolghan herbir kishi bolsa méning awazimgha qulaq salidu, — dédi..

³⁸ Pilatus uningdin:

— «Heqiqet» dégen néme? — dep soridi.

Pilatus mushularni dep, yene tashqirigha, Yehudiylarning aldigha chiqip ulargha:

— Men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim..³⁹ Lékin her yili ötüp kétish héytida siler üçün mehbuslardin birni qoyup bérish qaidem bar. Shunga bu «Yehudiylarning padishahi»ni silerge qoyup bérishimni xalamsiler? — dédi..

⁴⁰ Ularning hemmisi jawab béríp:

— Bu ademni emes, Barabbasni qoyup béring! — dep qiyqas-süren sélishti (Barabbas bolsa bir qaraqchi idi)..

Eysaning ölümge höküm qilinishi

19¹ Shuning bilen, Pilatus Eysani élip béríp qamchilatti..² Leshkerler tikenlik shaxlarni örüp, bir taj yasap, uning béshigha kiydürüshti we uninggha shahane sösün renglik bir ton kiydürüp,³ uning aldigha kélip:

— Yashighayla, i Yehudiylarning «padishahi!» — dep mesxire qiliship, uning yüzige qayta-qayta kachat saldi.

⁴ Pilatus bolsa yene ordisdin chiqip, xalayıqqa:

— Mana! Uningdin héchqandaq jinayet tapalmighanliqimni bilishinglar üçün, uni silerning aldinglarga élip chiqtim, — dédi.

⁵ Buning bilen Eysa béshigha tikenlik taj we uchisigha sösün ton kiygüzülgen halda tashqirigha élip chiqildi. Pilatus ulargha:

— Qaranglar, u ademge! — dédi..

⁶ Bash kahinlar we qarawullar uni körüp:

— Uni kréstleng, kréstleng! — dep warqirashti.

Pilatus ulargha: — Uni élip béríp özünglar kréstlenglar! Chünki men uningdin héchqandaq jinayet tapalmidim! — dédi.

⁷ Yehudiylar uninggha javaben:

— Bizde shundaq bir qanun bar. Shu qanunimizgha asasen u ölümge mehkum qilinishi kérek, chünki u özini Xudaning Oghli dep atiwaldi..

⁸ Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,⁹ yene ordisigha kirip, Eysadin:

— Sen zadi qeyerdin kelgen? — dep soridi.

18:37 «Shundaq, éytqiningdek» — Eysaning bu jawabning grék tilida «Shundaq, lékin ehwal del séning oylighiningdek emes» dégen puriqi chiqidu.

18:38 Mat. 27:24; Luqa 23:4.

18:39 «...mehbuslardin birni qoyup bérish qaidem bar» — yaki: «...mehbuslardin birni qoyup bérish bir aditim bar».

18:39 Mat. 27:15; Mar. 15:6; Luqa 23:17.

18:40 Mat. 27:16; Mar. 15:7; Luqa 23:19; Ros. 3:1.

19:1 «Shuning bilen, Pilatus Eysani élip béríp qamchilatti» — mushu xil «qamchilash» adette kréstlinishtin awwalqi jaza idi. Jaza eswabi tömür yaki söngék parchiliri baghlaqliq nechche taniliq qamcha idi. Bu jazaning özi shunche éghirki, jazalanghuchi gahi waqitlarda téxi kréstlenmey turupla, uningdin ölip kettetti.

19:1 Mat. 27:26; Mar. 15:15.

19:5 «Qaranglar, u ademge!» — Pilatus mushu yerde bilmigen halda Zekeriya peyghemberning shu bésharitini aghzigha alghan idi: «Qaranglar, «Shax» dep atalghan adem!» («Zek.» 3:8, 6:12).

19:7 Law. 24:16; Yuh. 5:18; 10:3.

19:8 «Pilatus bu sözni anglap téximu qorqup,...» — Pilatus némishqa qorqti? Eger birsi özini rimliq impérotor Qeyserge barawer qilib «Men Xudaning Oghli» dése, «Qeyserning düşimini» dep hésablinishi mumkin; shunga gerche uning Eysani qoyuwetküsi bolsimu, yenila shundaq qilishtin qorqatti. U yene bir tereptin, yeni ayalining Eysa toghruluq agahlاندurushidin qorqishimu mumkin idi («Mat.» 27:19).

Lékin Eysa uninggha jawab bermidi.

¹⁰ Shunga Pilatus uninggha: — Sen manga gep qilmamsen? Séni qoyup bérishke hoququm barliqini, shundaqla kréstleshkimu hoququm barliqini bilmamsen? — dédi.

¹¹ Eysa jawaben: — Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququm bolmighan bolatti. Shuning üçün méni sanga tapshurup bergen ademning gunahi téximu éghirdur, — dédi..

¹² Shu chaghdin tartip, Pilatus uni qoyuwétishke amal izdeytti. Lékin Yehudiylar warqiriship: — Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz! Özini padishah dégen her bir kishi Qeyserge qarshi chiqqan bolidu! — dep chuqan sélishti..

¹³ Pilatus bu sözlerni anglap, Eysani tashqirigha chiqardi we «tash taxtayliq hoyla» dep atalghan, ibraniy tilida «Gabbata» dep atalghan yerde «soraq texti»ge olturdi ¹⁴ (u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi). Pilatus Yehudiylargha: Mana bu silerning padishahinglardur! — dédi..

¹⁵ Lékin ular warqiriship: — Yoqiting, yoqiting, uni kréstleng! — dédi.

Pilatus ulargha: — Méni padishahinglarni kréstlugin, demsiler? — dédi.

Bash kahinlar jawaben:

— Qeyserdin bashqa héchqandaq padishahimiz yoqtur! — dep towashti.

Buning bilen Pilatus uni kréstleshke ulargha tapshurup berdi..

Eysaning kréstlinishi

Mat. 27:32-44; Mar. 15:21-32; Luqa 23:26-39

¹⁶⁻¹⁷ Leshkerler Eysani élip mangdi. U öz kréstini yüdüp, «Bash söngek jayi» (ibraniy tilida «Golgota») dégen yerge bardi. ¹⁸ Ular uni shu yerde yene ikki kishi bilen teng kréstke tartti; bu teripide birsi, u teripide birsi we Eysa ularning otturida kréstke tartildi.

¹⁹ Pilatus taxtigah élan yézip kréstke békitip qoydi. Uninggha: — «Nasaretlik Eysa — Yehudiylarning padishahi» dep yézilghanidi. ²⁰ Eysa kréstlinidighan yer sheherge yéqin bolghachqa, nurghun Yehudiylar taxtidiki sözlerni oqudi. Taxtidiki sözler ibraniyche, latinche we grékche yéziqta yézilghanidi. ²¹ Shunga Yehudiylarning bash kahinliri Pilatusqa: — «Yehudiylarning padishahi» dep yazmang, belki «U özini men Yehudiylarning padishahi, dégen» dep yézing, — déyishti.

²² Biraq Pilatus jawaben:

— Yazidighanni yézip boldum! — dédi.

²³ Leshkerler Eysani kréstligendin kéyin, uning kiyimlirini élip, tötke bölüp, her bir leshker bir ülüshtin élishti; ular hem ichidiki uzun köngleknimu élishti; lékin bu könglek tikilmigen, üstidin ayighighiche bir pütün toqulghanidi. ²⁴ Shuning üçün leshkerler bir-birige:

19:11 «Sanga ershtin bérilmigen bolsa, méning üstümdin héchqandaq hoququm bolmighan bolatti» — «ershtin» dégen söz grék tilida «yuqiridin». Mushu yerde shübhisizki, ershning özini körsitidu. «... méni sanga tapshurup bergen adem» — mushu yerde Yehuda emes, belki bash kahin Qayafa idi. Qayafa Yehudiylarning özlirining Qutquzghuchi-Mesihini étiqadsiz rimliqlargha tapshurghanda, emeliyette u pütkül Yehudiy xelqining wekili bolghanidi.

19:12 «Bu ademni qoyuwetsingiz, siz Qeyserning dosti bolmighan bolisiz!» — «Qeyser» Rim impérorining unwani. «Qeyserning dosti» — bu mexsus bir unwan idi. Pilatus belkim ming teslikte shu alahide unwangha érishken bolushi mumkin. U yene shundaq yuqiri unwandin mehrum bolushtin intayin qorqatti.

19:12 Ros. 17:7.

19:14 «u waqit ötüp kétish héytining teyyarliq künining altinchi saiti etrapida idi» — mushu ayettiki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti)ni körsitidu. Bu kündiki héyt «Chagigah» dep atilati («Qan.» 16:1-13, «2Tar.» 35:1, 2, 6 we 18ni köring).

—«Altinchi saet» bashqa izahatlimizda éytqinimizdek, Rim waqtini körsitidu. Bu etigen saet alte idi.

19:15 Yar. 49:10.

19:16-17 Mat. 27:26; Mar. 15:22; Luqa 23:24,25; Mat. 27:31, 33; Mar. 15:22; Luqa 23:26, 33.

19:19 Mat. 27:37; Mar. 15:26; Luqa 23:38.

19:23 Mat. 27:35; Mar. 15:24; Luqa 23:34.

«Yuhanna»

— Buni yirtmayli, belki chek tartishayli, kimge chiqsa shu alsun, — déyishti.
Bu ishlar muqaddes yazmildiki munu sözler emelge ashurulush üçhün yüz berdi: —

«Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti,
Méning könglikimge érishish üçhün chek tashlashti».
Derweqe, leshkerler shundaq qilishti...

²⁵ Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti... ²⁶ Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp, anisigha:

— I xanim, mana séning oghlung! — dédi.

²⁷ Andin u bu muxlisqa:

— Mana séning anang! — dédi.

Shundin étibaren, u muxlis uni özining öyide turghuzdi.

Eysaning ölümi

Mat. 27:45-56; Mar. 15:33-41; Luqa 23:44-49

²⁸ Andin Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip (muqaddes yazmildiki bésharet emelge ashurulush üçhün):

— Ussap kettim! — dédi...

²⁹ U yerde sirke sharab bilen toldurulghan bir koza bar idi. Ular bir parche bulutni sirke sharabqa chilap, bir lépekgül gholigha baghlap, Eysaning aghzigha tenglidi. ³⁰ Eysa sirke sharabni ichkendin kéyin:

— Tamam boldi! — dédi-de, béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi.

Eysaning biqinigha neyze sanjilishi

³¹ U küni ötüp kétish héytining teyyarliq küni bolghachqa, kréstlengenlarning jesetlerini shabat künide kréstte qaldururmasliq üçhün (shabat küni «ulugh kün» hésablanghachqa) Yehudiylar Pilatustin kréstlengenlarning putlirini chéqip andin jesetlerini krésttin tézrek chühürüwétishni telep qildi... ³² Shuning bilen leshkerler béríp Eysa bilen bille kréstlen-

19:24 «Méning könglikim» — bashqa birxil terjimisi: «méning chapinim». Zeburda («Zeb.» 22:15) ibranij tili boyiche «chapan» yaki «könglek»ni körsitidu. «Ular méning kiyimlirimni öz arisida üleshti, méning könglikimge érishish üçhün chek tashlashti» — «Zeb.» 22:15.

19:24 Zeb. 22:18

19:25 «Eysaning kréstining yénida anisi, anisining singlisi, Klopasning ayali Meryem we Magdalliq Meryemler turatti» — bu ayetni «Mat.» 27:56 bilen birleshtürüp qarighanda, «Eysaning anisining singlisi», yeni Meryemning singlisi bolsa Zebediyning ayali, shundaqla rosullardin Yuhanna bilen Yaqupning anisi bolush mumkinchiligi bardur. «Mar.» 15:40de u «Salomi» dep atilidu.

19:25 Mat. 27:55; Mar. 15:40; Luqa 23:49.

19:26 «Eysa anisi bilen özi söyidighan muxlisining birge turghanliqini körüp...» — «özi söyidighan muxlisi» belkim bu bayanning muellipi Yuhanna bolushi mumkin. «Kirish söz»imizni körüng.

19:28 «Eysa hemme ishlarning tamam bolghinini bilip muqaddes yazmildiki bésharet emelge ashurulush üçhün: — Ussap kettim! — dédi» — «Zeb.» 22:15, 31- yaki 69:21ni körüng.

19:28 Zeb. 22:15; 69:21

19:30 «Eysa... béshini töwen qilip, rohini tapshurup berdi» — Eysa «béshini töwen chühürdi» andin, «rohini tapshurup berdi». Adettiki adem bolsa, awwal «rohini béridu» andin «béshini töwen chühüridu». Démek, Eysa özi ölüshining deqisqisini talliwaldi, özlükidin öldi (10:17-18ni körüng).

19:31 «U küni ötüp kétish héytining teyyarliq küni bolghachqa,...» — mushu ayettki «ötüp kétish héyti» bolsa «pétir nan héyti»ning birinchi küni (yeni birxil «shabat küni» dep hésablinatti). 14-ayet we izahatini körüng.

—Yuqirida éytqinimizdek, «pétir nan héyti»ning birinchi küni «shabat küni» dep hésablinatti. Shuningdek bu küni adettiki bir shabat küni (heptining yettinchi küni, yeni shenbe küni) bolghan buloshimu mumkin. Ikki tereptin «shabat» küni bolghachqa, belkim «ulugh kün» déyilishi mumkin idi. «kréstlengenlarning jesetlerini shabat künide kréstte qaldururmasliq üçhün shabat küni «ulugh kün» hésablanghachqa Yehudiylar Pilatustin kréstlengenlarning putlirini chéqip andin jesetlerini krésttin tézrek chühürüwétishni telep qildi» — «Qan.» 21:22-23 we «Yeshua» 8:29de

gen birinchi andin ikkinchi ademning putlirini chaqti. ³³ Lékin Eysagha kelgende, uning al-liqachan ölgenlikini kördi, shuning bilen uning putini chaqmidi. ³⁴ Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti.

³⁵ Buni körgüchi silerning ishinishinglar üçhün guwahliq béridu; körgüchining guwahliq he-qtur, u özining éytqanlirini heq dep bilidu. ³⁶⁻³⁷ Bu ishlarning hemmisi muqeddes yazmilar-da: «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» we yene bir bésharette: «Ular özliri sanjighan ademge qaraydu» dep aldın éytılghanlarnı emelge ashurush üçhün yüz berdi.

Eysaning depne qilinishi

Mat. 27:57-61; Mar. 15:42-47; Luqa 23:50-56

³⁸ Bu ishlardin kéyin, Arimatıyalıq Yüsüp Pilatustın Eysaning jesitini élip kétishni telep qildi (Yüsüp Eysaning muxlisiridin idi, lékin Yehudiylardin qorqqını üçhün buni mexpiy tutatti); Pilatus ruxset berdi, shuning bilen Yüsüp bérıp Eysaning jesitini élip ketti. ³⁹ Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodimmu murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip, uning bilen ille keldi. ⁴⁰ Ikkiylen Eysaning jesitini Yehudiyl-arning depne qilish aditi boyiche dora-dermanlarnı chéchip, kanap rextler bilen orap képen-lidi. ⁴¹ Eysa kréstlengen yerde bir bagh bolup, baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi. ⁴² Bu Yehudiylarning héytining teyyarlıq kúni bolghachqa hem bu yerlik yéqın jayda bolghanlıqı üçhün, ular Eysanı shu yerlikke qoydı.

Eysaning tirilishi

Mat. 28:1-10; Mar. 16:1-8; Luqa 24:1-12

20 ¹ Heptining birinchi kúni tang seher, Magdallıq Meryem qebrige bardı we qebrining aghzidiki tashning éliwétılgenlikini kördi. ² Shunga u yügürginiche kélip Simon Pétrus we Eysa söygen héliqi muxlisning yénigha kélip, ulargha:
— Ular Rebni qebriidin yótkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq! — dédi.

Yehudiy xelqi üçhün békitilgen qanun boyiche, ölüm jazası bérilgen birsining jesiti tüwrük yaki derexke kechkiche ésiqlıq turmaslıqı kérek idi; bolmısa «zémininglar napak bolıdu» dep békitilgen. Kréstke tartılghanlar bezi waqıtlarda ikki-üch kün ésilghandin kéyinla öletti. Eger putiliri sunulghan bolsa, köksini toluq kötürelmeslikı tüpeylidin nepes alalmay tézla öletti.

19:34 «Emma leshkerlerdin biri uning biqinigha neyzini sanjiwidi, shuan qan we su éqip chiqti» — «1Yuh.» 5:6-8ni köring. «Qan we su»ning teng chiqishi ademning heqiqiy ölgenlikini körsitidu.

19:36-37 «Uning bir tal söngikimu sundurulmaydu» — «Mis.» 12:10, (LXX) , 12:46, «Chöl.» 9:12, «Zeb.» 34:20. «Ular özliri sanjighan ademge qaraydu» — «Zek.» 12:10.

19:36-37 Mis. 12:46; Chöl. 9:12; Zeb. 34:20; Zek. 12:10.

19:38 Mat. 27:57; Mar. 15:42; Luqa 23:50; Yuh. 12:42.

19:39 «Burun bir kéchisi Eysaning yénigha kelgen héliqi Nikodim» — «Yuh.» 3:1-15ni köring. «murmekki bilen sebre arilashturulghan xushbuy dora-dermandin yüz jingche élip,...» — shu chaghdiki «jing» belkim 0.325 kilogram idi, shunga dora-dermanlar 32 kiloche idi.

19:39 Yuh. 3:1; 7:50.

19:41 «baghning ichide téxi héchkim yerlenmigen yéngi bir bosh yerlik bar idi» — Injildiki bashqa bayanlardan éniqli, bu qebre (yerlik) tash öngkür idi. «Héchkim shu yerge qoyulmıghan» bolghachqa, shu yer Tewrat qanunı boyiche pütünley «pakız bir jay» (héch ölük tégip baqmıghan) dep hésablinatti.

19:42 «Yehudiylarning héytining teyyarlıq kúni bolghachqa,...» — «héyt» bolsa «pétir nan héyti». Uning birinchi kúni bilen shabat kúni oxshashla shu kúni kech saat 6-de bashlinatti, shunga tézrek depne qilinish kérek idi.

20:1 «heptining birinchi kúni» — yeni yekshenbe kúni. «Magdallıq Meryem... qebrining aghzidiki tashning éliwétılgenlikini kördi» — qebre öngkür idi («Mat.» 27:60, «Luqa» 23:53).

20:1 Mat. 28:1; Mar. 16:1; Luqa 24:1.

20:2 «Ular Rebni qebriidin yótkiwétiptu, uni qeyerge qoyghinini bilmiduq!» — mushu ayettiki «biz» ispatlayduki, Injildiki bashqa «bayanlar»da éytılghandek, eslide Meryem bilen bille yene bashqa ayallarmu bar idi («Mat.» 28:1, «Mar.» 16:1-2. «Luqa» 23:54-24:1ni köring).

20:2 Yuh. 13:23; 21:7,20.

³ Pétrus bilan héliqi muxlis tashqirigha chiqip, qebrige qarap yol aldi... ⁴ Ikkiylen teng yügürüp mangdi, lékin héliqi muxlis Pétrustin téz yügürüp, qebrige birinchi bolup yétip bardi. ⁵ U éngiship ichige qarap, kanap képenlarning u yerde yéyiqliq turghanligini kördi, lékin ichkirige kirmidi... ⁶ Uninggha egiship kelgen Simon Pétrus yétip kélip, qebrige kirdi we u yerde yéyiqliq turghan kanap képenlerni, ⁷ shundaqla Eysaning béshigha oralghan yaghlighimu kördi. Yaghlıq képenler bilen bir yerde emes, belki ayrim yerde yögeklık tu-ratti...

⁸ Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körüp ishendi.

⁹ (chünki ular uning ölümün qayta tirilishining muqerrerlikı heqqide muqeddes yazmı-lardiki bésharetnı téxiche chüshenmeytti)... ¹⁰ Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti...

Eysaning Magdallıq Meryemge körünüşı

Mar. 16:9-11

¹¹ Emma Meryem bolsa qebrining sirtida turup yighlawatatti. U yighlap turup qebrining ichige éngiship qariwıdı, ¹² mana aq kiyim kiygen ikki perishte turatti; ularning biri Eysaning jesiti qoyulghan yerning bash teripide, yene biri ayagh teripide olturatti.

¹³ Ular Meryemdin:

— Xanim, némishqa yighlaysen? — dep sorıdı.

— Rebbimni élip kėtiptu, uni nege qoyghanlıqını bilelmeywatimen, — dédı u ulargha.

¹⁴ U shu sözlernı qılıpla, keynige buruluwıdı, Eysaning shu yerde turghanlıqını kördi. Lékin u uning Eysa ikenlikini bilmıdı.

¹⁵ Eysa uningdin — Xanim, némishqa yighlaysen, kimni izdeysen? — dep sorıdı.

Meryem uni baghwen shu, dep oylap:

— Teqsir, eger uni siz shu yerdin yötikiwetken bolsingiz, qeyerge qoyghanlıqingizni éytip ber-gesiz. Men uni élip kétimen, — dédı.

¹⁶ Meryem! — dédı Eysa uninggha.

Meryem burulupla, ibraniy tilida:

— Rabboni! — dédı (bu söz «ustaz» dégen menide).

¹⁷ Eysa uninggha: — Manga ésilminghin! Chünki men téxi atamning yénigha chiqmidim. Bérip qérindashlırimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni méning Atamning, silerning Xu-dayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin, dédı...

20:3 Luqa 24:12.

20:5 Yuh. 19:40.

20:7 Yuh. 11:44.

20:8 «Andin qebrige awwal kelgen héliqi muxlismu qebrige kirip, ehwalni körtüp ishendi» — «héliqi muxlis» (Yuhanna) némige ishendi? U shu képenlernı we yaghlıqning shundaq retlik qoyulghanlıqını körüp, Eysaning jesitini héchkim oghrilimıdı, belki u choqum ölümün tirildi, dep ishendi.

20:9 «uning ölümün qayta tirilishi...» — grék tilida «uning ölgenlerning arisidin tirilishi...». «uning ölümün qayta tirilishining muqerrerlikı heqqide muqeddes yazmılardiki bésharet...» — biz bashqa yerlerde körsetkinimizdek, Tewrat-Zeburda Mesihning ölümün tirilishini körsitidighan nurgun bésharetler bardur.

20:9 Zeb. 16:10; Ros. 2:25,31; 13:35.

20:10 «Shuning bilen ikkiylen öz turalghulirigha qaytishti» — «öz turalghulirigha» grék tilida «özlıriningkige» yaki «özlıriningkilerge».

20:11 Mat. 28:1; Mar. 16:5; Luqa 24:4.

20:14 Mat. 28:9; Mar. 16:9.

20:17 «Eysa uninggha: — Manga ésilminghin!.. dédı» — «manga ésilminghin!» yaki «manga qol tegküziwerme». Kéyinki sözler buning menisining «ésilminghin» ikenlikini éniq körsitidu.

«Bérip qérindashlırimgha: Méni «Silerningmu atanglarning, yeni méning atamning, silerning Xudayinglarning, yeni méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin» — Eysaning Magdallıq Meryemge körünüşı toghruluq we uninggha éytqan bu muhim sözliri toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

20:17 Zeb. 22:22; Mat. 28:10; Yuh. 16:2; 1br. 2:11.

¹⁸ Shuning bilan Magdalliq Meryem muxlislarning yénigha béríp, ulargha: «Rebni kördüm!» dédi we shundaqla Eysa özige éytqan u sözlerni ulargha yetküzdi..

Eysaning muxlislirigha körünüshi

Mat. 28:16-20; Mar. 16:14-18; Luqa 24:36-49

¹⁹ Shu küni kechte, yeni heptining birinchi küni kechte, Yehudiylardin qorqqanliqı üçün muxlislar yighilghan öyde ishiklirini him taqiwalghanidi; shu waqitta, Eysa kélip ularning otturisida körünüp, öre turghan halda ulargha:

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi..²⁰ Buni dep, qollirini we biqinini ulargha körsetti. Shuning bilen muxlislar Rebni körginidin shadlandi..²¹ Shunga Eysa ulargha yene:

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! Ata méni ewetkinidek, menmu silerni ewetimen, — dédi..

²² Bu sözni éytqandin kéyin, u ularning üstige bir püwlep:

— Muqeddes Rohni qobul qilinglar. ²³ Kimning gunahlririni kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlririni tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu! — dédi.....

Eysaning Tomasqa körünüshi

²⁴ Emma on ikkiyenning biri, yeni «qoshkézek» dep atalghan Tomas Eysa kelgende ularning yénida emes idi..²⁵ Shunga bashqa muxlislar uninggha:

— Biz Rebni kördüq! — déyishti. Lékin Tomas ulargha:

— Uning qollirida mixlarning izini körmigüche, mixlarning izigha öz barmiqimni we biqinigha öz qolumni tiqip baqmighuche, hergiz ishenmeymen, — dédi.

²⁶ Sekkiz künden kéyin, muxlislar yene shu öy ichide jem bolghanda, Tomasmu ular bilen bille idi. Ishikler taqaqliq tursimu, Eysa kélip ularning arisida turup:

— Silerge aman-xatirjemlik bolghay! — dédi. ²⁷ Andin u Tomasqa:

— Barmiqingni bu yerge tegküzüp, qollirimgha qara. Qolungni uzitip, biqinimgha tiqip, gumanda bolmay, ishengüchi bolghin! — dédi..

²⁸ Tomas uninggha: — Méning Rebbim hem méning Xudayimsen! — dep jawab berdi..

²⁹ Eysa uninggha:

— Méni körgenliking üçün ishending. Körmey turup ishengüchiler bextliktur! — dédi..

20:18 Mat. 28:8; Mar. 16:10; Luqa 24:9.

20:19 «Silerge xatirjemlik bolghay» — ibranıy tilida «Shalom eleyqum!» dégen söz bilen ipadilinidu, ereb tilida «essalamueleykum».

20:19 Mar. 16:14; Luqa 24:36; 1Kor. 15:5.

20:20 Yuh. 16:22.

20:21 Yesh. 61:1; Mat. 28:19; Mar. 16:15; Luqa 4:18; Yuh. 17:18.

20:23 «Kimning gunahlririni kechürsenglar, uning gunahi kechürüm qilinidu; kimning gunahlririni tutuwalsanglar, shuning gunahi tutuwélinidu!» — bu rosullarning kishilarning gunahini toluq kechürüm qilish hoquqi bar, dégenlik emes. Undaq hoquq peqet Xudaghila tewedur. «Mat.» 16:19 we 18:18ni körüng. Bizningche, bu «gunahlarni kechürüm qilish» jamaetning tertipige baghliqtur. Éghir gunah sadır qilghan étiqadchilar jamaetke qatnishiweremdu? Rebbimiz «Mat.» 18:15-20de bu mesile toghruluq emr béridu; bu emr boyiche jamaetning gunah sadır qilghan emma towa qilmighan qérindashlririni jamaettin chiqirish hoquqi bardur. «Korintliqlargha (1) we (2)»diki «qoshumche söz»imizni körüng, bolupmu «2Kor.» 2:11 toghruluq chüshendürishimizni körüng.

20:23 Mat. 16:19; 18:18.

20:24 ««qoshkézek» dep atalghan Tomas» — grék tilida ««Didimus» dep atalghan Tomas».

20:27 1Yuha. 1:1.

20:28 «Méning Rebbim hem méning Xudayimsen!» — grék tilida «Méning Rebbim hem méning Xudayim!». Hazir barlıq muxlislar Mesihning toluq salahiyitini tonup yetkenidi.

20:29 1Pét. 1:8.

Ushbu kitabning meqsiti

³⁰ Eysa muxlislarining aldida bu kitabda xatirilenmigen bashqa nurghun möjizilik alametler-nimu körsetti. ³¹ Lékin mushular silerni Eysaning Mesih, shundaqla Xudaning Oghli ikenlikige ishensun hem bu arqiliq uninggha étiqad qilip, uning nami arqiliq hayatliqqa érishsun, dep yézildi.

Eysaning yette muxlisigha körünüshi

21 ¹ Bu ishlardin kéyin, Eysa Tibériyas déngizining boyida muxlisirigha yene bir qétim köründi. Uning bu qétimqi körünüshi mundaq boldi: ² Simon Pétrus, «qoshkézek» dep atalghan Tomas, Galiliyediki Kanaliq Nataniyel, Zebediyning oghulliri we bashqa ikki muxlis bille idi. ³ Simon Pétrus:

Men béliq tutqili barimen, — dédi.

Köpchilik:

Bizmu sen bilen bille barimiz, — déyishti.

Ular tashqirigha chiqip, kémige olturdi, lékin shu bir kéche héchnerse tutalmidi. ⁴ Tang atay déginide, Eysa qirghaqta turatti, biraq muxlislar uning Eysa ikenlikini bilmidi. ⁵ Shunga Eysa: — Balilar, silerde yégüdek bir nerse yoqu? — dep soridi.

— Yoq, — dep jawab berdi ular.

⁶ Eysa ulargha — Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler, — dédi. Shuning bilen ular torni shu yaqqa tashlap, shundaq köp béliq tuttki, hetta torni tartip chiqiralmay qaldi. ⁷ Eysa söygen muxlis Pétrusqa:

— Bu Rebqu! — dédi.

Simon Pétrus uning Eysa ikenlikini anglap, tonini özige yögep (chünki bélining asti yalingach idi) özini déngizgha tashlidi. ⁸ Qirghaqtin anche yiraq emes bolup, texminen ikki yüz gez yiraqliqta bolghachqa, qalghan muxlislar béliq bilen tolghan torni tartip kichik kémisi bilen qirghaqq keldi. ⁹ Ular qirghaqqa chiqqanda, shaxardin yéqilghan, üstide béliq qoyuqluq gülxanni we nanni kördi. ¹⁰ Eysa:

— Emdi tutqan béliqlinglardin ekélinglar, — dédi.

¹¹ Simon Pétrus kémige chiqip, torni qirghaqqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemi bir yüz ellik üç béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilen, tor yirtilmighanidi. ¹² Eysa:

— Kélinglar, nashta qilinglar, — dédi. Muxlisarlarning ichidin héchkim uningdin:

— Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi. ¹³ Eysa nanni ekilip ulargha berdi hem béliqlarnimu shundaq qildi. ¹⁴ Mana bu Eysaning ölgendin kéyin tirilip, özini muxlisirigha üçinchi qétim ayan qilishi idi.

20:30 Yuh. 21:25.

21:1 «Tibériyas déngizi» — Galiliyede bolup, «Galiliye déngizi» we «Xinneseret köli» depmu atilidighan chong köldür.

21:2 Mat. 4:21; Mar. 1:19; Yuh. 1:46.

21:5 «silerde yégüdek bir nerse yoqu?» — grék tilida «béliq tuttuqlarmu?» dégeni puritidu.

21:6 «Torni kémining ong teripige tashlanglar, shundaq qilsanglar tutisiler» — Galiliye déngizidiki béliqlar kündüzi déngiz astigha chüshüwalidighini tüpeylidin, shu waqitta béliq tutush zadi mumkin emes idi.

21:6 Luqa 5:4, 6, 7.

21:7 Yuh. 13:23; 20:2.

21:8 «texminen ikki yüz gez» — yüz métrdek.

21:10 Luqa 24:41.

21:11 «Béliq shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi» — buning ehmiyiti toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

21:11 Luqa 5:5-6

21:12 «Muxlisarlarning ichidin héchkim uningdin: — Sen kim bolisen? — dep sorashqa pétinalmidi. Chünki ular uning Reb ikenlikini bildi» — Reb Eysa ulargha tonush bolghan qiyapettin bashqa birxil qiyapette ulargha körüngen bolsa kérek.

21:14 «Eysaning ölgendin kéyin tirilip» — grék tilida «Eysaning ölgenler ichidin tirilip,...». «özini muxlisirigha üçinchi

Eysaning Pétrusning özidin üç qétim ténishidin kéyin uni eslige keltürüshi

¹⁵ Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:

— Yunusning oghli Simon, sen méni bulardinmu chongqur söyemsen? — dep soridi.

— Shundaq Reb, méning séni söyidighanliqimni sen bilisen! — dédi Pétrus.

Eysa uninggha:

Undaқта, qozilirimni otlitip baq! — dédi..

¹⁶ U ikkinchi qétim yene uningdin:

— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.

Pétrus yene:

— Shundaq, Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen, — dédi.

Eysa uninggha:

— Undaқта, qoylirimni baq, — dédi..

¹⁷ Üchinchi qétim uningdin yene:

— Yunusning oghli Simon, méni söyemsen? — dep soridi.

Pétrus Eysaning üçinchi qétim özidin: «Méni söyemsen?» dep sorighanliqigha köngli yérim bolup:

— Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen, — dédi.

Eysa uninggha:

— Undaқта, qoylirimni otlat..¹⁸ Berheq, berheq, sanga shuni éytip qoyayki, yash waqtingda bélingni özüng baghlap, qeyerge baray déseng shu yerge mangatting; lékin yashanghanda, qol-liringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu, — dédi..

¹⁹ Eysa bu sözni Pétrusning qandaq ölüş arqiliq Xudagha shan-sherep keltüridighanliqini éniq bildürüş üçün éytti. Andin, uninggha yene:

— Manga egeshküchi bolghin, — dédi..

²⁰ Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi (bu muxlis kechlik tamaқта Eysaning quchiqigha yölinip: «I Reb, séni tutup bérighan kimdu?» dep sorighan muxlis idi)..²¹ Pétrus uni körüp, Eysadin:

— I Reb, bu adem kéyin qandaq bolar? — dep soridi.

²² Eysa uninggha: — Eger men qayta kelgüche uning turup qélishini xalisammu, séning buning bilen néme karing?! Manga egeshküchi bolghin, — dédi.

qétim ayan qilishi» — belkim on bireylenning jem bolghan waqtida ulargha nisbeten üçinchi qétimqi körünüşini körsitidu. **21:15** «Yunusning oghli Simon» — «Yunus» — grék tilida we ibraniy tilida «Yonah» (erebche «Yunus»). Bezi kona köchürmilerde «Yuhanna» déyilidu. «méni bulardinmu chongqur söyemsen» — mushu soalda «bular» kimni bildüridu? Bizningche eyni yerde turghan bashqa muxlisarni körsitidu. «Qoshumche söz»imizde yene toxtilimiz. «**méning séni söyidighanliqimni sen bilisen!**» — «söyidighanliqim» mushu yerde adette «dost tutush» dégen bir péil bilen ipadiliniidu. Bu sözning menisi grék tilidiki «söyüş»tin ajiz bolghachqa, bezi alimlar Pétrusning sözi «méning sanga bolghan muhebbitimni «söyüş» dégili bolmaydu, peqet «dost tutush» dégili bolidu» dégendek kichik péilliqni bildüridu yaki bolmisa Pétrusning özining Eysagha bolghan muhebbitige gumani barliqini bildüridu, dep qaraydu. Biz bu közqarashqa qayliliz.

21:15 Mat. 26:33-34

21:16 «..Reb, méning séni söyidighanliqimni bilisen» — «söyidighanliqim» dégen söz -15-ayettikidek «dost tutush» dégen péil bilen ipadiliniidu.

21:17 «Yunusning oghli Simon, méni söyemsen?» — «söyemsen» — Eysa bu qétim «söyüş»ni bildürüş üçün (15-ayettiki) «dost tutush» dégen péilni ishlitidu. «Reb, sen hemmini bilisen, séni söyidighanliqimnimu bilisen» — bu ayettiki «söyemsen?» we «söyidighanliqim» ikkisi yuqirida tilgha élinghan «dost bolush» dégen péil bilen ipadiliniidu.

21:17 Yuh. 16:30; Luqa 22:31-34

21:18 «yashanghanda, qolliringni uzitisen we bashqa birsi séni baghlap, sen xalimaydighan yerge élip kétidu» — bezi kona tarixlar boyiche, rosul Pétrus axirida Rebbi Eysadek kréstlengen (Rim shehiride).

21:18 Yuh. 13:36; Ros. 12:3; 2Pét. 1:14.

21:19 2Pét. 1:14.

21:20 «Pétrus keynige burulup, Eysa söyidighan muxlisning egiship kéliwatqanliqini kördi..» — yuqirida éytqinimizdek, «Eysa söyidighan muxlis» rosul Yuhannadur.

21:20 Yuh. 13:23; 20:2; 21:7.

«Yuhanna»

²³ Buning bilen qérindashlar arisida «Héliqi muxlis ölmeydu» dégen gep tarqaldi. Lékin Eysa Pétrusqa: «U ölmeydu» démigenidi, belki peqet: «Eger men qayta kelgüche uning turup qéli-shini xalisammu, séning buning bilen néme karing?!» dégenidi.

Xatime

²⁴ Bu ishlargha guwahliq bergüchi hemde bu ishlarni xatiriligüchi ene shu muxlistur. Uning guwahliqining heqiqet ikenlikini bilimiz..

²⁵ Eysa bulardin bashqa nurghun ishlarnimu qilghanidi; eger ularning hemmisi bir-birlep yézilghan bolsa, méningche yézilghan kitablar pütkül alemning özige sighmaytti!.

Qoshumche söz

1:1 «Kalam»

«Hemmidin burun «Kalam» bar idi; Kalam Xuda bilen bille idi hem Kalam Xuda idi».

Rebbimiz némishqa «Kalam» yaki «Xudaning Kalami» dep atilidu?

Yalghuz mushu ulugh témining özi üstide hetta minglighan kitab yézilghan dések, ashuruwetken bolmaymiz. Muqeddes Kitabning birinchi jümlisidin Xuda barliq mewjudatlarni söz qilishi arqiliq, qisqiche sözi bilen yaritidu, dep öginimiz: —

«Xuda: — «Nur bolsun» dédi. We nur boldi».

Sulayman padishah «Xuda barliq shey'lerni öz danaligi bilen yaratqan» dégen wehiyni bizge yetküzidu. «Pend-nesihetler»diki 8-9-bablarda bu «danaliq»ning emeliyette bir zat ikenligi bizge ayan qilinidu. Yuhanna mushu yerde bu zatning yene «Kalam» dep atilidighanligini uqturidu.

«Yuhanna»diki mushu 1-babta «Xudaning kalami»ning xudaliq tebiiti ayan qilinidu. U özi héch yaritilghan emes, belki Xuda bilen ezeldin bille bolup kelgendur. Bu ish bolupmu 3-ayettin körünüdu: — **«U arqiliq barliq mewjudatlar yaritildi we barliq yaritilghanlarning héchbiri uningsiz yaritilghan emes».** Bundaq déyishining meqsiti, «kalam»ni héch yaritilghan emes, dep chüshinishimiz üçün, shundaqla 1-ayetni bizge chüshendürüş üçündür: —**«Hemmidin burun «kalam» bar idi; kalam Xuda bilen bille idi hem kalam Xuda idi».**

Bu bayan bizge chüshinish tes yaki chüshinish mumkin emes tuyulghini bilen, lékin uninggha: — «Hemmige Qadir qachan Öz Sözisiz bolghan?» dégen bu soalni qoysaq, belkim chüshinishlikrek bolidu. «Xuda melum waqitlarda héchnéme oylamaydu» dégili bolmighinigha oxshash «Xuda Öz sözisiz mewjut turidu» déyishke bolmaydu.

Qandaqla bolmisun, chüshensekmu, chüshenmisenekmu, addiy insan bolghan bizler Xudaning Rohi bilen tolghan rosulliri arqiliq éytqan özi toghrisidiki barliq bayanlirini shertsiz qobul qilishimiz hem shu bayanlarga toluq ishinishimiz lazimdur. Ishensek, andin kéyin chüshinishimiz, dep qaraymiz.

«Ibraniylargha»ning muellipi mushu ishlarni mundaq ipadileydu: — **«Xuda burunqi zamanlarda ata-bowilargha peyghemberler arqiliq türküm-türküm boyiche we nurghun yollar bilen söz qilghan bolup, mushu axirqi künlerde bolsa bizge Oghli arqiliq sözlidi. U Oghlini pütkül mewjudatning mirasxori qilip béketken, Uning arqiliq kainatlarni yaratqan»** («Ibr.» 1:1-2).

Bu ishlardin hem sözlerdin Xuda biz bilen shexsen alaqa qilishni xalaydighanligini körimiz. Öz peyghemberlirining aghzi bilen éytqan sözler arqiliq U «insanlar Méning bilen toluq alaquide bolsun» dégen meqsitige yételmigenligi üçün, U hetta Özini bizge «tirik kalam» bilen ipadilimekchi boldi. Bu tirik kalam «insan boldi» (1:14) we U: **«Méni körgen kishi atini körgen bolidu»** (14:9) dégenidi. Uning barliq sözliri hemde barliq ish-heriketliri, emelliri Xudaning del qandaq bir Xuda ikenlikini roshen körsitip béridu.

3-bab 3-8-ayetler

«Yuqiridin tughulush» yaki «Qaytidin tughulush» yaki «Sudin hem Rohtin tughulush»

Bashqa yerlerde (mesilen Ezakiyal we Yeremiya peyghemberlerdiki «qoshumche sōzimizde) biz Xudaning qedimki xelqige wede qilghan, ular bilen tüzmekchi bolghan «yéngi ehde»si toghruluq tepsiliy toxtalduq. Shu «yéngi ehde» boyiche ademler rohiy hayatta ige bolup, shu hayat arqiliq Xudaning alaqsida yashiyalaytti. Undaq yéngi hayatta Xudani xursen qilish üçün, insanlarning tiriship-tirmishishi kérek emes bolidu; Xuda Ōzi bizlerde yashishi bilen Ōz-Ōzini xursen qilidu. Rosul Pawlus bu ehdining özide bolghan emeliyitini körsitip: — **«Men Mesih bilen bille kréstlengenmen, lékin mana, yashawatimen! Lékin yashawatqini men emes, belki mende turuwatqan Mesihdur. We méning hazir etlimde yashawatqan hayat bolsa, méni sōygen we men üçün Ōzini pida qilghan Xudaning Oghlining iman-étiqadidindur»** — deydu («Gal.» 2:20).

Yuhanna 3-babta xatirilengen, Rebbimizning Nikodimga éytqan sözliri shu rohiy hayatning ademde bashlinishini körsitidu; bundaq «tughulush» jismaniy tughulushqa oxshash emeliy we roshen bolidu; peqet u ademning ténide emes, belki uning rohida yüz béridu. Shu tughulush bolghandin kéyin bir kishini «yuqiridin tughulghan» yaki «qaytidin tughulghan» dégili bolidu.

Rebbimiz **«Berheq, berheq, Men sanga shuni éytip qoyayki, hem sudin, hem Rohtin tughulmighiche, héchkim Xudaning padishahliqigha kirelmes!»** dégen ibare bilen némini körsetti? Bu söz qaritilghan kishi Nikodim idi. U kim? U Perisiy, yeni Yehudiy xelqi ichide muqeddes qanunda eng qattiq turidighan mezheptin idi. Rebbimizning uni **«Sen Israilning ölimasi turup ...sen?»** dégini uning az dégendimu Yehudiy ölümaliri we Tewrat ustazliri ichide eng bilimlik ademlerdin biri (hetta eng bilimlik ademning özi) ikenlikini körsitidu. Emdi Eysaning uninggha éytqan sözlirige yene qarayli: —

«Sen Israilning ölimasi turup, bunimu bilmemsen? Berheq, berheq, Men sanga shuni éytip qoyayki, biz bilginimizni éytimiz we körginimizge guwahliq bérimiz, lékin siler bizning guwahliqimizni qobul qilmaysiler. Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinisiler?».

Birinchi soal, 11-ayettiki «biz» kimni körsitidu? Bizningche Rebbimiz mushu söz bilen Ōzining aldida mangghan ulugh «jar qilghuchi» Yehya peyghember (we shundaqla belkim bashqa iliriki peyghemberler) bilen birlikini ipadilewatidu, dep oylaymiz.

Ikkinchi soal, némishqa Rebbimiz dangqi chiqqan bu ölima Nikodimga shundaq qattiq tenbih teleppuzi bilen söz qilidu? Biz Rebbimizning Yehudiy aqsaqallar we bash kahinlar bilen bolghan sözlishishliridin («Mat.» 21:23-27) éniq körimizki, bu ademler Yehyaning **«gunahlargha kecherüm élip kélidighan, towa qilishni bildüridighan sugha «chömlüdürüş»**» xewirini («Luqa» 3:3) ret qilip, uning «chömlüdürüş»ini qobul qilmighanidi. Ular birinchidin, özlirini heqqaniy ademler dep qarap, «yene néme ishlargha towa qilishimizning hajiti bar» dep oylaydu. Ikkinchidin, «Xuda Musa peyghember arqiliq békitken, muqeddes ibadetxanidiki «qurbanliq tüzümi»din halqip, sugha chömlüdürülüşning néme hajiti bar?», «Insan gunah qilsa, Xuda eslide békitken bu qurbanliqlar arqiliq kechürümge ériship, pak qilinedighu?!», dep oylap, ibadetxanidin chiqip, Yérusalénni tashlap, chöl-bayawangha uzun seper qilip töge

«Yuhanna»

térisi bilan kiyingen, chéketke we here hesili yeydighan mushundaq yawayi bir kishini izdep, uning aldida özini töwen qilishning néme hajiti? — dégenidi.

Nikodimni Yehyaning guwahliqigha ishenmigen bu türküm adamlarning ichide bar, dep qaraymiz; shuning bilen Rebbimiz bu eng asasiy xewerni qobul qilmighanliqi üçhün uninggha tenbih béridu: —

«**Silerge zémindiki ishlarni éytsam ishenmigen yerde, ershtiki ishlarni éytsam qandaqmu ishinisiler?**»

Shu sewebtin «**sudin we Rohtin tughulush**» tiki suni bolsa, mushu yerde Yehya peyghember élip kelgen «chömüldürüş» süyi dep qaraymiz. Bu su towa qilishni we Xudaning sözige itaet qilishni bildüridu (Xudaning sözi bezi waqtida «**«dasning süyi» bolghan söz-kalam**» dep atilidu «Ef.» 5:26). Nikodim «Israilning ölimasi» bolup, Xudaning Yeremiya we Ezakiyal peyghemberler arqiliq ayan qilghan «yéngi ehde»sidiki rohiy hayat toghruluq wedilirini, shundaqla shu rohiy hayatning mutleq zörür ikenlikini chüshinelishi kérek idi. Birsu bu heqiqetni intayin addiy sözler bilen ipadiligen: —

«**Eger shu deslepki ehde (yeni Musa arqiliq kelgen muqeddes qanun) kem-kütisiz bolsa idi, keyinkisi** (ikkinchisi, yéngisi) **üchün orun izdeshning héchqandaq hajiti bolmighan bolatti**» «Ibr.» 8:7.

Nikodim yéngi ehdidiki rohiy hayatqa érishishke «suda chömüldürüş» dégen birinchi qedemni bésishqa razi bolmighan yerde, qandaqmu uningda ehdinging ikkinchi qismi, yeni «Rohtin tughulush» bolsun?

Emeliyet бүгүнкү күндиmu shundaq. Rohta tughulush, yeni rohiy hayatqa érishish towa qilmighan yaki Xudaning söz-kalamigha kemterlik bilen boysunmighan kishide hergiz bolmaydu. Xuda «Rohimni sugha chömüldürülmigen kishige bermeymen» démigen; lékin Özi emr qilghandek sugha chömüldürüşni qobul qilishqa, shundaqla xelq-alem aldida Mesihke bolghan étiqadini étirap qilishqa narazi bolghan kishige bolsa U menggülik hayatni hergiz ata qilmaydu, dep ishinimiz («Mar.» 16:16).

«Efesusluqlargha», «Kolossiliklerge» we «Pétrus (1)»diki «qoshumche söz»imizde «chömüldürüş» toghrisida qilghan bayanlirimiznimu körüng.

(Izahat: — 11-ayettiki «biz» toghruluq bezi alimlar Eysaning bu sözi Özini hem Atini körsitidu, dep qaraydu. Özi hem Xuda toghruluq sözligen kishi «biz» dep éytsa, undaqla U Özini Xudagha hemrah qilghan bolidu, elwette. Hetta Musa peyghembermu özini Xuda bilen yéqin alaqla qoyup «biz» (yeni, «Xuda we men», démekchi) dése bolmaytti («Chöl.» 20:10-12 we «Qan.» 32:51). Halbuki, Rebbimiz shundaq déyeleytti, dep qaraymiz («Yuh.» 17:20-22). Shundaqtimu, Rebbimiz xizmitining bu awwalqi basquchlirida «biz» dégen söz bilen Özi bilen Xudani körsetken bolsa, Nikodimgha chüshinishlik bolattimu? Biz uninggha chüshinishlik bolmaytti, dep qaraymiz).

Mol hosul üçhün kim «tériguchi»? (4:35-38)

«**Siler: «Hosul yéghishqa yene töt ay qaldi» dewatmamsiler? Mana, silerge éyтайки, béshinglarni kötürüp étizlarga qaranglar, ziraetler sarghiyip orushqa teyyar boldi! We ormichi ish heqqini alidu we menggülik hayatqa toplanghan hosulni yighidu, shuning bilen tériguchi bilen ormichi teng shadlinidu. Chünki bu ishta «Biri tériydu, yene biri yighidu**»

«Yuhanna»

dégen söz emelge ashurulidu. Men silerni özünglar emgek singdurmigen hosulni yighishqa ewettim; bashqilar emgek qildi we siler ularning emgikining méwisini élishqa nésip bolduglar».

Bu ayetke bergin izahatimizni qaytilaymiz: — Mesihning bu sözi boyiche, kim «téřighan»? Bzningche ular: (1) Tewrat dewridiki Xudaning muqeddes bendiliri, bolupmu peyghemberler; (2) peyghemberlarning bésharetlirini etiwarlap ularni köchürgen we Israillargha (shundaqla Samariyeliklergimu) hem ögetken, Xudagha sadıq bolghan Tewrat ustazliri; (3) Yehya peyghember we muxlisiri bolsa kérek. Bu üç türküm kishilerning hemmisi xelqge Xudaning söz-kalamini amanet qilip qaldurup, ularni Mesihning kélishige, shundaqla Uninggha étıqad qilishqa teyyarlighanidi. (4) Bulardin bashqa yene Mesihning Özimu «téřighuchi» idi.

Mesihning téřighini (1) Israilgha Xudaning söz-kalamini téřishi; (2) Özini «uruq»tek pida qilip, qurbanlıqqa téřishi idi. Ikkinchi «téřish» eng chong we eng ulugh «téřish» bolup, pütkül dunya üçün Xudagha yéqin munasiwette bolushqa yol achqanidi. «Yuh.» 12:24de körsitilgenki — **«Berheq, berheq, Men silerge shuni éytıp qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, u özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul bérıdu».**

Muqeddes Roh özlirige kelgendin kéyin rosullar bu «téřish» dégen sözning menisini téximu chongqur chüshengen bolsa kérek. Chünki ular xush xewerni deslepki waqıtlarda jar qilishliri bilenla, zor «hosul»ni orghan. Mesilen, «Ros.» 2:41de 3000 kishi, 4:4de 5000 erkek kishi étıqad qilghanlıqi bayan qilinghan. Rebbimizning «téřighuchi»lar toghruluq bu sözliri «Yuhanna» 4-babta xatirilengen weqeler bilenmu zich munasiwetlik bolsa kérek, elwette. Kéyin Samariye shehiride we etrapida Filipning xush xewerni yetküzüshining wasıtisi bilen köp ademler Mesihke étıqad qilishi bilen shu yerdimu «mol hosul» bolghan («Ros.» 8:1-25).

Samariyede bolghan bu «mol hosul»ning téřighuchisi shübhisizki, Rebbimiz Özıdur. «Yuhanna» 4-babta xatirilengende, hosulning uruqi bolsa del Uning yalghuz bu hajatmen Samariyelik ayal bilen bolghan sözlishishidin ibaret, xalas.

10:11, 14 «Yaxshi padichi Özımdurmen»

«Yaxshi padichi» we bashqa «qoychilar» toghruluq

Grék tilini ögengenler biliduki, bu sözler Rebbimizning **«Men birdinbir yaxshi qoychi»** dégen menini roshen körsitidu. Uning bu sözliri bilen Özining Tewrattiki «Yer.» 23:1-8 we «Ezakiyal» 34-babta éytilghan bésharetlerde del aldin éytilghan padichi bolghanlıqini körsetken, dep ishinimiz. Tewrattiki bu ikki qisimda Xuda «Israilni béqish» wezipisini Öz üstige élishi kérek bolghan «qoychilar»ni, yeni ularning padishahliri, kahinliri we peyghemberlirini eyibleydu. Ular béqishning ornida hoquqlirini özining menpeeti üçün ishletkenidi. Bu ehwalgha asasen, Xuda Yeremiya peyghember arqiliq: (1) Özining Israilni béqish üçün Dawutning neslidin bolghan «Heqqaniy Shax» dep atilidighan birisini turghuzidighanlıqini; (2) shundaqla, Israilning bu kishini «Perwerdigar Heqqaniyliqimiz» dep ataydighanlıqini körsitidu. Ezakiyal arqiliq Perwerdigar Özining kélip Israilni baqidighan qoychi bolidighanlıqini körsitidu.

Shunga, Rebbimizning **«Yaxshi qoychi Özımdurmen»** dégen mushu bayani: —

(1) Israilgha qoychi bolushqa téğishlik bolghanlarni (Israilning kahinliri we ustazliri, yeni Perisiyler hem Saduqiylarni) eyiblesh;

(2) Shuning bilen bir waqıtta Özining Xudalıq tebiitini körsitishi idi.

Masihning sözliri yene «heqiqiy qoychi» we uning emelliri, shundaqla uning bëshigha chüshidighan pajieliq weqelerni körsetken Tewrattiki bashqa bësharetler bilen baghliqtur — «Zebur» 23-küy, 80:1, «Yesh.» 40:11, «Mik.» 5:1-4 we «Zek.» 13:7 we bashqilar. Oqurmenler özi mushularni körüp yételeydu.

(11:35) Némishqa Eysa Lazarusning qebrisini aldida köz yéshi qildi?

Biz Rebbimizning köz yashlirining seweblirini chüshensekmü, chüshenmisekmü, her bir héssiyat igisi Uning dosti Lazarusning qebrisining aldigha kelginide köz yéshi qilghanliqini oqughinida tesirlenmey qalmaydu. Bu ishta Rebbimizning heqiqiy insan ikenlikini sézimiz we shundaqla qelbimizde Xuda bizning derd-elemlirimizni biz oylimighan derijide chongqur chüshinidu, dégen bir ümid peyda bolidu.

Bundaq sézimge kélishimiz toghridur. 11:33de we 38de Rebbimizning «**rohida qattiq pighan chékip, köngli tolimu biaram bolghanliqi**» toghruluq oquymiz. Grék tilida «**pighan chékish**» bezide «zor ghezeplinish» dégen menini bildüridu. Shunga bezi alimlarning: «Rebbimiz Lazarusning ölüshi we depne qilinishida pütkül insaniyetning pajieliq ehwalini körgen — démek, ularning Sheytanning aldanchiliqi bilen gunahqa téyilip kétishi we buningdin chiqqan barliq gunahliri, azab-oqubetliri we ölümini bir deqiqila körüp, bu pajiege qattiq ghezeplengen» dégini shübhisiyki, xata emes. Insanlarning téyilip kétishini tügitish, ularni qutquzush Mesihning pütkül ömrining tüp türtkisi we meqset-muddiasi idi. Kréttiki ölümi bolsa bularning ulugh emelge ashurulushi we ghelibisidir.

Emma Uning köz yashlirida yene bashqa amillar barmidu?

Beziler Eysaning köz yéshi Marta, Meryem we matem tutqan bashqa Yehudiylarning qelbidiki étiqadsizliqidin bolghan azab-oqubiti tüpeylidin idi, deydu. Ularning démekchi bolghini, Marta, Meryem qatarliqlar Xuda kelgüsida öziye sadıqlarni ölümdin tirildüridighanliqigha toluq ishenmidi. Emma bizningche, Martaning sözlirige qarighanda (24-ayet) u bu heqiqettin gumanlangan emes.

Derweqe, bashqa birsining ölümige yüzliginide, yeni Yairusning kichik qizini ölümdin tirildürüşke mangghanda («Matta» 9-, «Markus» 5-, «Luqa» 8-bab) Eysa haza tutquchilardin «**Némishqa yighlaysiler? U uxlawatidughu**» dep eyib terzide sorighan we shuning bilen ular uni mazaq qilghan («Mar.» 5:39). Shu sorundikilerde, shübhisiyki, sebiy balilar ölgende, rohliri Xudaning dergahigha hayalsiz baridighanliqidin guman qilidighan imansizliq mewjut idi.

Chünki insanlarning qebrisining yénida ikki xil yighlash bardur. Beziliri ümidsizlikdin «ölgüchi zadi qeyerge baridighandu?» dep yigha-zar qilishidu. Yene beziler «Söyümlük adimimiz Mesihge étiqadini baghlighan, shuning üçün uning rohi bu dunyadin ketkende Mesih bilen bille aramda bolidu» dep bilip, yighlishi mumkin. Bu her ikkiliside normal judaliq elimi mewjuttur. Bundaq ishni rosullirimizda körmemduq? Pawlus qedirlik dosti Épafroditning sekratqa chüshüp qalghanliqi toghruluq sözlep: —

«U derweqe késel bolup ejelge yéqinlaship qaldi; lékin Xuda uninggha rehim qildi; hem méning derdimning üstige derd bolmisun dep yalghuz uningghila emes, belki mangimu rehim qildi» — deydu («Fil.» 2:27). Épafrodit ölüp ketken bolsa, Pawlus uning kétishige yighlimasmidi? Öziye yéqin bolghanlardin, hetta qisqa waqit ayrilipmu, u derd-elemde qalmighanmidi? («1Tés.» 2:17) we egerde bundaq ayrilish qebre bilen bolghan bolsa qandaq bolatti?

«Yuhanna»

Tésalonikaliqlarning jamaitige özlirining bu dunyadin ketken söyümlük qérindashliri toghruluq rosul Pawlus mundaq yazidu: —

«**Ey qérindashlar, ümidsizlik ichide yashawatqan bashqa hemmisidek, aranglardiki ölümde uxlap qalghanlarga qayghurup hesret chekmeslikinglar üçün ularning hali toghruluq xewersiz qélishinglarni xalimaymiz**» (4:13). Shuning bilen bu sözlerdin uning «héch matem qilip yighlimanglar» dep emes, belki «étiqadsizlardek matem qilip yighlimanglar» dégenlikini chüshinimiz. Chünki ularning rohi Mesihning huzurida menggülik shadliq we aramliqqa ötti, dep bilip étiqadta ölgenler üçün xushal bolushimizgha toghra kélidu; lékin özimiz ulardin waqitliq juda bolghachqa elwette qayghurimiz. Biz köp bashqa ehwallarda oxshashla köz yéshi qilghan halda xushal bolushimiz mumkin; xuddi rosul Pawlusning bir qétim éytqinidek: «**Derd-elem tartqinimiz bilen, emma daim shad-xuramda turimiz**» («2Kor.» 6:10).

Emdi Rebbimizning köz yashliri néme sewebtin chiqqan? Yuqirida éytqinimizdek, Uning bu köz yashliri Uning Marta, Meryem qatarliqlarning Xudaning muqeddes bendilirini qaytidin tirildürimen dégen wedisige bolghan qandaqtur birxil ishenmeslikidin emes idi. Biz Eysa «**Sen söygen dostung késel bolup qaldi**» dégen xewerni anglighandin kéyin, Lazarusning ehwali, shundaqla Uning ikki söyümlük hedisining hali Eysaning könglidin bir deqiqe chiqip ketken, dep xiyal qilip qalamduq? Halbuki, biz bizge ghelitte tuyulidighan mundaq sözlerni oquymiz: — «**Eysa Marta, singlisi we Lazarusni tolimu söyetti. Shunga U Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, Özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi**» (5-6-ayet).

U muxlisilirigha chüshendürüp: —

«**Bu késeldin ölüp ketmeydu, belki bu arqiliq Xudaning oghli ulughlinip, Xudaning shan-sheripi ayan qilinidu**», deydu (4-ayet). U Özi néme qilidighanliqini biletti. Shuning üçün 6-ayette: «**Shunga u Lazarusning késel ikenlikini anglighan bolsimu, Özi turuwatqan jayda yene ikki kün turdi**» dégenlerni oquymiz. U: «Marta we Meryemning inisini ölümدين tirildürüşümdin bolidighan xushalliqi Men hazir béríp, inisini késeldin saqaytishimdin bolidighan xushalliqidin köptin köp ziyade bolidu» dep biletti. Halbuki, U dostining késel azabliri, Uninggha qarap turuwatqan ikki hedisining derd-elemliri, dostining sekratta bolghan azabliri we axirda hede-singilning uni yerlikke qoyghanda bolghan qayghusini oylisa, Uninggha éghir kelmemti? Emdi hazir söyümlük Marta we Meryemning yénigha kelgende, ularning béshidin ötküzgen ghem-qayghu we inisidin juda bolghinidin hazir bolghan qayghusini sezgende u tesirlenmey qalamti? Eysaning yighlishi Uning ularning qayghusi bilen toluq bir ikenlikini bizge körsetmemdu? Gerche ular hazirla zor xushalliqqa chömüp kétidighan bolsimu, shu xushalliq yéрге yétish üçün ular «yighlash jilghisi»din ötken ememsu?

Undaqla, Xuda gerche Özining namelum, hetta chüshendürgüsiz sewebliiri bilen Öz muqeddes bendilirini herxil azab-oqubetler we sinaqlardin ötküzidighan bolsimu, U bizning tartqan barliq oqubetlirimizde biz bilen bille bolup, biz bilen teng azablinidu (hetta biz azablanghan derijidin artuq azablinidu) dep ishenmemduq? («Yesh.» 63:5). Chünki Mesihni körgen adem Atini körgenmu bolidu. We bundaq étiqadta bibaha teselli bolmamdu? Bundaq étiqadta Lazarus, Marta we Meryem körgendek, Xudaning yolida «**bizning bir deqiqilik we yénik japa-musheqqetlirimiz**»ningmu ulugh, shan-shereplik netijisi bolidu, dégen ümidimiz bar bolmamdu? («2Kor.» 4:17).

«Yuhanna»

12:20-21 Némishqa Eysa Özini izdep kelgen Grékler bilen körüşhüşni layiq körmey, shu waqitta mundaq sirlig sözlerni éytti: —

«**Insan’oghlining shan-sherepte ulughlinidighan waqit-saiti yétip keldi. Berheq, berheq, Men silerge shuni éytip qoyayki, bughday déni tupraq ichige chüshüp ölmigüche, u özi yenila yalghuz qalidu; lékin ölse, mol hosul béridu**» (23-24)?

Rebbimizning ötüp kétish héytigha kelgen bu Grékler (shühbiziski, Tewrat étiqadini qobul qilghan Grékler)ning Özini izdiginini anglap könglide xushal bolghanliqigha guman qilmaymiz. Lékin Uninggha nisbeten bu ish Uning waqit-saiti kelgenlikige yene bir isharet idi. Chünki U ilgiri: «**Men peqet yoldin ténigen qoy padiliri bolghan Israil jemetidikilerge ewetilgenmen**» dégenidi («Mat.» 15:24). Shunga bu ish Uning wezipisining hazir tamamlinishqa az qalghanliqini bildüridu. Peyghemberlerning bésharetliridin éniqki, Mesihning wezipisining «yat eller» (Yehudiy emesler)ge bolghan ikkinchi qismi Uning ölümün tirilishi bilen bashlinidu; démek, Mesih Rohi bilen xizmetkarlari arqiliq nijatni yat elliklerge jakarlaydu. «Ef.» 2:17, «Zeb.» 22:21-31, 96-, 98-, 100-küy, «Yesh.» 42:6-12, 49:1-5 we bashqilarni körüng.

Shuning bilen Eysa Xudaning shu nijat pilanining ikkinchi qismining emelge ashurulushi üçün Özining ölüş waqtini yétip keldi, dep bilgechke, «**Bughday déni tupraq ichige chüshüp... ölüshi kérek...**» dégen sözlerni éytti. U ölse, Roh kélidu; Roh kelse rosulliri we muxlisiliri nijatni barliq ellerge (jümlidin hazir «**biz Eysa bilen körüşsek...**» dégen mushu Gréklerge) jakarlashtin ibaret ulugh wezipini bashlaydu. Mushu Grékler derweqe «Eysa bilen körüşidu» — biraq rohiy jehettin éytqanda, peqet Mesih Xuda Özige tapilighinigha ölüm arqiliq toluq itaet qilsa, andin bu imkaniyet bolatti.

Mushu yerde yene éytmaqchimizki, Rebbimiz mushu yerde bashqilarni Sheytanning padishahliqidin qutquzush we ularni Xudaning padishahliqida rohiy hayatta mustehkem qilishqa birdinbir yolni bizge ashkare qilidu. Biz bashqilarning nijat tépishi üçün Mesih Özi qilghandek, özimizni pida qilip «**bughday déni yerge chüshüş**»ke razi bolushimiz lazimdur.

12:31 «Emdi dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi»

Qaysi terepte «**Dunyaning üstige höküm chiqirilish waqti keldi**» we shundaqla «**Hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi**»? Sheytan hazirmu dunyada köp heriketlerni qilidu emesmu? U téxiche özining «ellerni azdurush»tin ibaret rezillikini dawam qilmamdu? Uning axirqi soraqqa tartilishi muqeddes yazmilarda, bolupmu Injilning «Wehiy» qismida ayan qilindi, elwette; biraq roshenki, uning Mesihning ming yilliq selteniti üçün «baghlinish»i we axir béríp «ot köli»ge tashlinishi peqet Mesihning dunyagha qayta kélishidin kéyinla bolidu.

Shühbiziski, Rebbimiz yuqiriqi bu bayani bilen kréstitki azabi we ölümünün netijisini közde tutidu. Mesihning bu bayanini chüshinishimiz üçün bizmu Uning ölümünü we netijisini közde tutushimiz lazim.

Birinchidin, Uning ölümü bilen «**dunyaning üstige höküm chiqirilish**» yüz béridu. Bundaq «höküm chiqirilish»ni Mesihning dunyagha qaytip kelgendin kéyinki «soraq texti» aldida insanlarning emellirining üstige chiqiridighan höküm we jaza chüshürüshi («Matta» 25-bab, «Wehiy» 19-bab) emes dep qaraymiz. Belki Mesihning ölümü arqiliq bu dunyaning Xudagha we

Uning shapaiti bilan qarshilashqanliqi we heqiqiy tebiiti pash qilinip, Xudaning dunyaning üstidiki hökümining tégishlik ikenliki ashkarilnidu. Mesihde Xudaning tüp méhribanliqi mujessemleshtürülüp insaniyetke yéqin keldi — «qol tegküdek yiqin» dégili bolidu — insan bolghan Mesih Eysadin Özige yoluqqanlarga peqet iltipat, rehim-shepqet we méhribanliq kéletti. U qeyerge barmisun ular shipa, teselli tapatti, türlük jin-sheytanlardin qutulup chiqatti. U Özi Xudaning insaniyetke baghliqan méhir-muhebbitining reddiyisiz ispatidur. Biraq omumen éytqanda, insaniyet («dunya») uninggha qandaq inkas bildürdi? — Ret qilip öltürüş, xalas.

Uni ochuq-ashkare ret qilghan Yehudiy xelqini hemmidin rezil bir türkümi dep qarimasliqimiz kérek — Muqeddes Kitab boyiche ular mushu jehette peqet pütkül insaniyetning wekili bolghan, xalas. Herqandaq bashqa milletmu shundaq qilmay qalmaytti. Pütkül dunyaning wekili bolghan Yehudiy xelqi barliq bésharetler, Chömlüdürgüchi Yehyaning guwahliqi we Mesihning Özining möjizilirini körüp turup, Uningda Xudaning méhribanliqining mujessemleshkinini bilip turup, Uni chetke qaqqan. Shuningdek, insaniyet öz wekili arqiliq Xudani, yeni Xudaning wekili Mesihni ret qilipla qalmay, belki Uni eng rehimsiz, eng adaletsiz, eng yirginchlik yol bilen ret qilghan. Yehudiylarning qanuni boyiche Mesihning soraqqa tartilishini ottuz terepte qanunsiz hésablash kérek idi; hetta Rim qanuni boyiche Mesihning soraqqa tartilishi mutleq qanunsiz idi.

Bu ishlarga qarap muqeddes yazmilarda daim uchraydighan «dunya» yaki «bu dunya» dégen atalghuning néme ikenlikini chüshinip yétimiz. «Dunya» Xudagha we xelqige, shundaqla Uning nijat nishanlirigha daim qarshi turidighan tüzümdur. Uninggha islahat élip bérish yaki uni özgertishning mumkinchiligi yoq; wehalenki, Xudaning xelqining sadiqliqi we guwahliqi bilen uningda bolghan rezillikni tizginlesh yaki bezide waqitliq chékindürüş mumkin bolidu. Mesilen, 18- we 19-esirde Yawrupa we Amérikidiki jamaetlerning ötünüşliri we heriketliri bilen dunyadiki qulluq tüzüm köp yerlerde yoq qiliwétilgen. Hazir bolsa qulluq tüzüm islamiyet dunyasidiki bezi yerlerdila yenila tépilidu; biraq gherbiy döletlerning ahaliliri Xudaning söz-kalamini dawamlıq ret qilsa (hazir qiliwatqinidek) u yerlerdimu bu tüzüm téz arida qaytidin peyda bolidu.

Emdi «**Hazir bu dunyaning hökümdarining tashqirigha qoghlinish waqti keldi**» dégenni qandaq chüshinishimiz kérek?

Biz bu bayanning menisini: — (1) Sheytanning shikayet we töhmet qilghili Xudaning dergahigha kirish pursetliri cheklendi; (2) uning insanlarning heqiqetni bilip yétishige tosqunluq qilish üçün oy-pikirlirini kontrol qilip baghliwélishi cheklendi, dep qaraymiz.

Birinchi jehettin Ayupning dewride Sheytanning Xudaning aldigha erkin halda kirip, muqeddes bendiliri (bolupmu Ayup)ning üstidin shikayet qilish hoquqi bolghan bolushi mumkin, dep esleymiz. Emeliyette Sheytanning shikayetliri Xudaning deslepte uni ershtin heydiwetkenlikining üstide qilinghanidi: «Qara, sen Ayupqa bashpanah bolisen, uni qoghdaysen. Lékin u sèni heqiqiy söymeydu. U bashqa insanlarga oxshash bir gunahkar, xalas. Uni kechürüm qilghan we bashqa insanlarni kechürüm qilghan yerde, méni ershtin qoghliwétishke néme hedding bar? Uningda néme heqqaniyliq bar?» — dégendek.

Mesihning kréste bolghan ölümi elwette bu shikayetke toluq reddiyidur. Xuda insanlarni kechürüm qilalaydu, chünki U heqqaniyliq bilen ularning tégishlik jazasini Mesih arqiliq Öz üstige élip bedel töligen. Krésttin kéyin Iblis Xudaning kechürümi toghrisida shikayet qilghudek héchqandaq bahane-seweb tapalmay qaldi. Hetta ershlarning özimu uning töhmet-shikayetliridin paklandi («Ibr.» 9:23).

Ikkinchi jehette, Mesihning kréstitiki ölümi Sheytanning qandaqtur «Adem'ata we Hawa'ana gunah sadir qilip manga boysunghan bolghachqa, pütkül insaniyet méningkidur» dégen aghzini tuwaqlap, uning oljisi bolghan insaniyetni uningdin tartiwalghan, dep ishinimiz («Kol.» 2:15). Shunga jamaet xush xewer jakarlighanda anglighuchilar heqiqiy chüshensun, Sheytanning oljisi Xudagha qayturulsun, dep dua qilishining asasi bardur. Bu ish 16:9-11de tilgha élinghan Muqeddes Rohning xizmitigimu baghliq, töwende u toghruluq toxtilimiz.

13-bab: Rebbimizning muxlisirining putlirini yuyushi — uning ehmiyiti néme?

8-ayette Pétrus Rebbimizning uning putlirini yuyushini ret qilidu. Rebning uninggha bolghan jawabi mutleq qet'iy idi: —

«Pétrus: — Sen méning putumni yusang hergin bolmaydu! — dédi.

Eysa uninggha jawaben: — Séni yumisam, Méning bilen teng nésiweng bolmaydu, — dédi».

Bu jawab bizge Rebbimizning bu qilghini peqet kichik péilliq birxil xizmetla emeslikini körsitidu. Peqet kichik péilliqqa ülge bolghan bolsimu, bu ish barliq mömin bendilirige kichik péilliq bilen bir-birimizning xizmitide bolushqa menggülik qimmetlik ülge bolatti. «**Aranglarda kim ulugh bolay dése, hemminglarga qul bolsun**» Dégüchi bolsa Özi bu sözining hemmidin üstün turidighan ülgisidir. Lékin Rebbimizning Pétrusqa: «**Séni yumisam, Méning bilen teng nésiweng bolmaydu**» dégen mutleq jawabi bizge bu ishta téximu chongqur bir gep bar, dégeni körsitidu. «Yuhanna»ning bayanidiki bu qisim «**Bu dunyadiki Öz ademlirige körsitip kelgen méhir-muhebbitini axirghiche toluq körsitip turdi**» dégen tonushturush sözi bilen bashlanghachqa, Uning bu jawabi we ularning putlirini yuyushini Uning ölümi bilen baghliq dep oylamay qalmaymiz. 12-ayette: «— **Silerge néme qilghinimni uqtunglarmu?**» dégen soali bu chongqur menini körsitidu. Shunga, Uning Pétrusqa: «**Bedini yuyulup, tamamen pakiz bolghan adem peqet putlirini yusila qayta yuyunushining hajiti bolmaydu**» (13:10) dégen sirliq gépini uning ölümi bilen baghlap chüshinish kérek.

U 15:3de ulargha: «**Siler men silerge yetküzgen sözüm arqiliq alliburun pak boldunglar**» deydu. Démek, ular Mesihning sözige ishinip qobul qilghanliqi tüpeylidin Xudaning aldida pak we heqqaniy dep hésablinatti. Lékin kamil bolush üçün yene bir qedem méngishi kérek idi — ular Uning özliri üçün xar qilinghan ölümünü qobul qilishi kérek bolidu. Buni qobul qilmisa Eysa dégendek ularning «**Méning bilen teng nésiwisi bolmaydu**».

We herbir insan oxshashla kishining ishengüsi kelmeydighan ashu ishqa ishenchini baghlishi kérekki, Xudaning Oghli bizni hemme dagh-nuqsandin paklandurush üçün Özini töwen qilip kréstitiki ölümide bizning xizmitimizde bolghan. Kréstlep öltürüş jazasi insanlar ijad qilghan barliq ölüm jazaliri ichide ademni eng xar qilghuchi jazadur. Rosul Pawlusning déginidek, hemmimiz «**krést bizarliqi**»ni ret qilmay, Xudaning shu yolda bizni söygenlikini qobul qilishimiz kérek; bolmisa, bizning «**uning bilen teng nésiwimiz bolmaydu**».

Rebbimiz axirda, hemmimiz oxshash yolda bir-birimizge xizmet qilishimiz kérek, deydu. Bu sözi bizni peqet kichik péilliq xizmet körsitipla qalmay, belki Özining biz üçün qilghinidek, bir-birimiz üçün pida bolup, hetta xarlinip ölüshke teyyar bolushimizni chaqiridu.

«Yuhanna»

13:31-32

«Yehuda tashqirigha chiqip ketkenden kéyin, Eysa mundaq dédi:— Emdi Insan'oghli ulughlinidighan waqit-saet yétip keldi we Xuda U arqiliq ulughlinidu. We eger Xuda Uningda ulughlansa, Xudamu Özide Uni ulughlaydu, shundaqla derhal Uni ulughlaydu».

Eysa qandaq yolda «ulughlinidu» we Xuda qandaq terepte «**Uningda ulughlinidu**»?

Bu sözlerni oqughinimizda xiyallirimiz belkim Mesihning ölümündin tirilishi we asmangha kötürilishige atlap ötüp, bu ishlar Uning ulughlinishi bolsa kérek déyishimiz mumkin. Lékin Uning kréstitiki ölümidimu birxil shan-sherep yoqmu? Xuda ezeldin Uning bu ölüm yolidikidek ulughlinip baqmighan we kéyin yene shu yolda ulughlinamdu?

Mesihning béshigha taqighan tikenlik taj we Uning üstige békitken taxtay, shübhisizki, Uninggha rehimsiz ahanet keltürüş üçün qilinghan; lékin Hemmige Qadir bu ishlarni pütünley bashqa menide alliqachan békitkenidi. Insanlar kéygen tajlar ichide Eysa kéygen tikenlik tajdin shereplik taj bolup baqqanmu? Tikenler bolsa insanning gunahining netijisi bolghan lenetni körsitidu («Yar.» 3:18). U bizni dep shu lenetni kötüridu — lékin padishah süpitide kötüridu. Herqandaq jeng meydanida Eysaning kréstte gunah, Iblis we ölümning üstidin qazanghan ghelibisidin ulugh bir ghelibe bolup baqqanmu? Shuningdek Mesihning kréstitidin herqandaq padashahning texti shereplik bolup baqqanmu? Mutleq xar qilinishqa yüzlengende shundaq salapet we shahanilik bilen Özini tutuwalghan Eysagha tengdash kishi bolup baqqanmu?

Xudaning kréstte ulughlinishigha kelsek, Uning méhir-muhebbitining uzunluqi, kengliki, chongqurluqi we égzlikli héchqandaq bashqa yerde undaq roshen namayan qilinip baqqan emes. Uning gunahqa qaratqan nepriti, Uning mukemmel pak-muqeddesliki we heqqaniyliqi bizning gunahlimizni Öz üstige alghan Oghligha qaratqan jazasidek shundaq roshen namayan qilinip baqqan emes. Uning heqiqeten Hemmige Qadir ikenliki Oghlining ölümide nechche yüzligen bésharetler we muqeddes qanunidiki bésharetlik belgilimilerning emelge ashurulghanliqi bilen shundaq mukemmel we ajayib halda körünüp baqqan emes. Uning kréstte körsetken sewr-taqiti bashqa yerde héchqachan shundaq ayan qilinip baqqan emes.

Eysa Mesihning ölümündin tirilishide Xuda derweqe uni ulughlaydu — muxlisleri, perishtiler we barliq ersh-asmanlarning küch-hoquq igilirining köz aldida Uni ulughlaydu. Andin Uni ershke kötürüshi bilen bu ulughlash jeryani yene bir basquch algha bésilidu («Fil.» 2:1-11). Rebbimizning ulughlinishi Uning insan süpitide Atigha bolghan mukemmel itaetmenliki tüpeylidin bolghanliqini hergiz untumayli — Rebbimiz we Akimiz Eysa Mesih Xudaning ong yénida olturghuzulghandur («Ibr.» 2:11). Uning üstige Muqeddes Roh jamaetke kelgende Uning shan-sherepliri we peziletlerini awwal bizge ayan qilip, andin biz arqiliq dunyagha körsetkinide, u dunya aldida yene bir yolda ulughlinidu.

Aldimizda Mesihning téxi ayan qilinmighan köp shan-sherepliri — ming yilliq selteniti we uningdin yiraq ötüp, «**yéngi asman, yéngi zémin**»da bolidighan, hazir insaniy közler yételmejdighan sherepliri bizni kütidu. Amin!

«Yuhanna»

14:2-4

«**Atamning öyide nurgun makanlar bar. Bolmighan bolsa, buni silerge éytqan bolattim; chünki Men herbiringlarga orun teyyarlash üçün shu yerge kétip barimen. Men silerge orun teyyarlighili baridighanikenmen, choqum qaytip kélip, silerni özümge alimen; shuning bilen, Men qeyerde bolsam, silermu shu yerde bolisiler. Siler Méning qeyerge kétidighanliqimni we u yerge baridighan yolni bilisiler.**».

Izahatimizda körsetkinimizdek, Rebbimizning bu sözliri étiqad qilghuchilar üçün Özining kréstitiki ölümidin kéyin wujudqa kelgen yéngi ehwalgha baghliq, dep qaraymiz. Herbir étiqad qilghuchi üçün hazir bir «rohiy turalghu» bar — Xuda bilen yéngi alaquide bolush. Bu alaqa herbir étiqad qilghuchi üçün bashqa-bashqa bolup, Xuda öyide turghandek bizde turidighan we biz Uningda turidighan halettin ibaret. Bu sözlerde közde tutulghini jennette bolghan melum bir jismaniy öy-orda emes, belki yéngi hayat, yéngi birxil hayatni ötküzüshtin ibaret. Derweqe, Xudaning tallighanliri üçün jennette mushundaq jismaniy ordilar bar bolushi mumkin; lékin mushundaq «ordilar» Eysa ölüp, Muqeddes Roh kelgendin kéyinki, Xuda bilen bolidighan yéngi munasiwetning chongqurluqi hem qimmatliki bilen sélishturghanda, hamam ikkinchi orunda turidu. Shundaq bolupla qalmay, bu köp «rohiy turalghu»lar jipsalashturulghanda Xudaning öyi (jamaet) bolidu; bizning Xuda bilen yéngi munasiwetimiz bardur, bir-birimiz bilen yéngi munasiwetimiz bardur.

14:12

«**Berheq, berheq, Men silerge shuni éytip qoyayki, Manga ishengen kishi Méning qiliwatqan emellirimni qilalaydu; we bulardinmu téximu ulugh emellerni qilidu, chünki Men Atining yénigha qaytip kétimen.**».

Rebbimizning «téximu ulugh emeller» déginide qandaq emellerni közde tutidu? Biz Uning yaratqan möjizilerdin téximu ulugh möjizilerni körsitimizmu? Uning sözlirige qarighanda jawabimiz «shundaq» bolushi kérektur. Injildiki «Rosullarning paaliyetliri»ge qarighanda, rosullar derweqe shu chaghlarda Xudaning küch-qudritini ayan qilghan köp karamet möjizilerni körsetkenidi we bu möjizilerning Rebbimiz yer yüzide yürgüzgen möjizilerge oxshap kétidighanliqi bizge ayan bolidu. Mesilen, ularning arisida késellerni saqaytish, jinlarni heydiwétish we hetta admemlerni ölümidin tirildürüş bar idi. Bu alamet-karametler rosullarning yetküzgen Eysa toghruluq xush xewirini testiqlighan ajayib ispat bolup, hemmimiz ularni minnetdarliq bilen qobul qilimiz, elwette. Halbuki, bu möjizilerni Rebbimizning emellirige «oxshap kétidighan» déginimiz bilen rasttin éytseq «téximu ulugh» dégili bolamdu? Shundaq bir xulasige kélishimiz kérekki, Rebbimizning bu sözliri pütünley bashqiche bir ishni — yeni Muqeddes Rohning küch-qudriti bilen xush xewerni yetküzüp, kishilerni yéngi hayatqa érishtürüş wasitisi bolushimizni körsitidu.

Rebbimizning derweqe telim béríp söz qilishi, shübbisizki, anglighuchilar üçün ömürwayet eng ajayib ish bolghan bolsimu, kréstitiki ölümidin ilgiri U héchkimni Özining Ata bilen bolghan munasiwiti ichige kirgüzelmeytti. Lékin Muqeddes Roh tökülgendin kéyin herbir xush xewerchi we telim bergüchining ademlerni Xuda bilen bille bolush üçün menggülük hayatqa kirgüzüş wasitisi bolushtek bibaha sheripi bardur. Buning sewebi «**chünki Men Atining yénigha qaytip kétimen**» — we U Atining yénigha barghanliqi tüpeylidin, Muqeddes Roh kélidu.

15:1 Rebbimiz «Heqiqiy üzüm téli» bolghandin kéyin, «saxta» yaki por-püchek üzüm téli bolamdu?

Rebbimizning «**Heqiqiy üzüm téli özümdurmen**» dep élan qilghini bizge Tewrat dewride Xuda eslide köp qétim Israilgha «**Sen Méning üzüm télimsen**» dégenlikini eslitidu. Xudaning Israilgha bolghan muhim bir meqsiti shübhisizki, ularning bashqiche ish-heriketliri arqiliq dunyadiki barliq ellerge Öz guwahchiliri we wekilliri bolushidin ibaret idi. U Ibrahimgha «**Sen arqiliq yer yüzidiki barliq el-jemetler bext-beriket tapidu**» («Yar.» 12:2) dégen emesmu? Bu wedige Ibrahimning ewladliri bolghan Israil warisliq qilghan emesmu? U eslide Israilgha «**Sen Méning qulum Israil, sende ulughlinimen**» démekchi bolghan emesmu? («Yesh.» 49:3). Bu témida yene «2Tar.» 6:32-33, «Mik.» 4:1-5, «Yesh.» 2:2-5, «Zek.» 8:23ni körüng.

Halbuki, Israil köp waqitlarda Xudagha ibadet qilip Uning üçhün yat ellerde guwahchi we ülge bolushning ornigha, eksiche butlarga choqunup, ish-heriketliri etraptiki butperes ellerningkidin téximu bulghinip ketkenidi. Shuning üçhün Xuda ulargha Ezakiyal peyghember arqiliq mundaq sözlerni qilishqa mejbur bolidu: — «**Men bu ishni silerni dep emes, i Israil jemeti, belki siler barghan eller arisida bulghighan Öz pak-muqeddes namim üçhün qilimen**» («Ez.» 8:23).

Démek, Israil Xudaning xursenliki üçhün méwe béridighan üzüm téli bolmidi («Yesh.» 5-bab, «Yer.» 2:21-22, «Ez.» 15-bab, «Hosh.» 10:1, «Zeb.» 80:8-18ni körüng). Halbuki, Israil gunahqa pétip Xudaning meqsitini orunlimighachqa, Mesih Özi Xudaning barliq arzu-isteklirini emelge ashuridu, Uningda turghanlar «**köp méwe bergüchiler**» bolidu («Yuh.» 15:5, 8). U «**heqiqiy üzüm téli**» bolidu.

Muqeddes Rohning xizmiti (16:7-11)

«**Emma Men silerge heqiqetni éytip qoyayki, Méning kétishim silerge paydiliqtur. Chünki eger ketmisem, Yardemchi silerge kelmeydu. Emma ketsem, Uni silerge ewetimen. U kelgende, bu dunyadikilerge gunah toghrisida, heqqaniyliq toghrisida we axiret soriqi toghrisida heqiqetni bilgüzidu. U ularni gunah toghrisida bilgüzidu, chünki ular Manga étiqad qilmidi. Ular ni heqqaniyliq toghrisida bilgüzidu, chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler Méni yene körelmeysiler. Ular ni axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi.**»

Eysaning: «**Méning kétishim silerge paydiliq**» dégini shübisizki, rosullargha (hem bizgimu) bek heyran qalarliq ish boldi. Chünki U ulargha hemrah bolghinida hemme ish ongushluq idi; «ustazimiz herqandaq qiyin ehwalgha taqabil turalaydu» dégendek ularda Uning arqiliq birxil ishench-xatirjemlik bar idi. Halbuki, U ulardin hetta qisqa bir waqit ayrilsa, ular küchsiz qalghandek bolatti. Mesilen, U ulardin ayrilip taghqa chiqip qaytip kelgende, ularning jin chaplashqan bir baligha medet yetküzelmigenliki körünüdu («Mat.» 17:1-22). Uning hazirliqi ularning barliqi idi — U ularning Ustazi, Yobashchisi, Bashpanahi, Righbetlendürgüchisi, Qutquzguchisi we hemmidin bek ularning Teselli Bergüchisi, Kücheytküchisi we Dosti idi. U qandaqsige «**Méning kétishim silerge paydiliq**» désun?

Elwette, U Özi bu ishni chüshendüridu. U «kétishi» kérek — awwal bir yolila insanlarning gunahining mesilisini bir terep qilghili kréstke kétishi kérek, andin Özige étiqad qilghuchilargha Muqeddes Rohni ewetkili krésttin qebr arqiliq ershke, Atisining yénigha kétishi kérek idi.

«Yuhanna»

Chünki Uning kréstitiki ölümi adamlarning Muqeddes Rohni qobul qilishigha imkaniyet yaritip béridu. Bu shuninggha bedel töligini idi. Biz mundaq bir xulasige kelmey qalmaymiz: —

(1) Xuda Mesihni Öz wekili bolushqa ewetti; U bolsa «Söz-Kalam»dur.

(2) Rebbimiz Muqeddes Rohni jamaitige Öz wekili bolushqa ewetidu. Eysa rosullirigha hemrah bolghanda ulargha néme bolghan bolsa Muqeddes Roh jamaetkimu shu bolidu. Uning déginidek: «**Men silerge bashqa bir Yardemchi ewetimen**» (14:16). Grék tilida «**bashqa bir...**» bolsa «Manga op-oxshash bashqa bir» dégen uqumni körsitidu. Démek, Muqeddes Roh ularghimu «Ustaz, Yolbashchi, Bashpanah, Righbetlendürgüchi, Saqaytquchi, Teselli Bergüchi, Kücheytküchi we Dosti bolidu. Chong perqi shu boliduki, Eysa ular «bilen bille» idi, lékin Muqeddes Roh «ulara» yeni «ularning ichide» yashaytti. Bu uningdin téximu cheksiz ewzel bolmamdu?

(3) Mesih jamaitini Özige wekil bolushqa we shundaqla Atigha wekil bolushqa «pütkül dunya»gha ewetidu.

Jamaet Mesihni dunyagha jakarlighanda Muqeddes Roh Rebbimiz 8-11de éytqan xizmetlerni qilip, ademlerge bu xewerning rast ikenlikige guwahliq we jezmlik yetküzidu: —

(1) U bu dunyadiki kishilerni gunah toghrisida bilgüzidu, «**chünki ular Manga étiqad qilmidi**». Adamlarni dozaxqa ewetidighan gunah del mushudur. Adamlarning dozaxqa chüshüshining birinchi sewebi gunahkar ikenliki emes, belki Eysagha étiqad qilishni ret qilghanliqi, yeni Xudaning nijatini ret qilghanliqi üçündür.

(2) U heqqaniylik toghrisida bilgüzidu, «**chünki Atamning yénigha qaytip barimen we siler Méni yene körelmeysiler**».

Rebbimiz bu dunyada bolghanda heqqaniyliqining mukemmel wekili idi. Lékin U bu dunyada bolmisa, adamlar Xudaning heqqaniyliqini qandaq chüshinidu? Xudaning bu mesilige bolghan jawabi birinchidin jamaet arqiliq Mesihning heqqaniyliqini ayan qilishtin ibaret bolidu. Eysa awwal «**Men dunyaning nurimen**» deydu («Yuh.» 8:12) biraq andin «**Siler dunyaning nurisiler**» deydu («Mat.» 5:14). Jamaet Muqeddes Rohqa tolghan bolsa Mesihning heqqaniyliqini ayan qilidu; uning üstige jamaet sadiqliq bilen Xudaning söz-kalamini jakarlighanda Muqeddes Roh Öz adamlarning wijdanlirida ishlep, ularni qayil qilip, «Xudaning heqqaniyliqi» bolghan Mesih toghruluq biwasite guwahliq béridu («1Kor.» 1:30).

(3) U dunyadiki kishilerni axiret soriqi toghrisida bilgüzidu, «**chünki bu dunyaning hökümdari üstige höküm chiqirildi**».

Yuqirida éytqinimizdek, «**bu dunyaning hökümdari**» (Sheytan) Mesihning kréstitiki ölümi arqiliq pash qilindi we shuningdek uning Xudagha we insanlarga qara chaplimaqchi bolghan barliq shikayetliri we bahanaliri élip tashlandi. Rebbimizning azab tartishi bilen Sheytan soraqqa tartilip üstige chiqirilidighan höküm-jaza hemmige éniq élan qilinghandur. We shundaq bolghanda, Sheytanning padishahliqi astida yashighanlar (yeni, Mesihning étiqadi arqiliq Xudaning padishahliqigha kirmigenler)ning hemmisi oxshash soraq hökümi astida turmaqta. Xudaning söz-kalami jakarlanghada, Muqeddes Roh anglighuchilargha bu kélidighan höküm-jaza toghruluq wijdanlirida guwahliq béridu.

«Yuhanna»

16:12-13

«Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötörelmeysiler. Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu».

Töwendikidek ikki soal mushu sözlerdin chiqidu: —

(1-soal) Ular anglap kötörelmeydighan ishlar néme? Biz bularni hazir bilimizmu?

Buninggha Injilning kéyinki qisimliridin jawab chiqidu. Rosullargha nisbeten bu ishlar bolupmu: — (1) Mesihning Öz shexsiyiti toghruluq toluq wehiy-heqiqetler; (2) Uning kréstitki qurbanliq xizmiti toghruluq wehiy-heqiqetler; (3) «yat ellikler» (Yehudiy emesler)ning jamaette Yehudiy qérindashliri bilen teng Mesihde bolghan bayliq we mirasqa ortaq mirasxorlar ikenlik toghruluq wehiy-heqiqetlerdin ibaret, dep qaraymiz. Bu ishlar toghruluq «Rosullarning paaliyetliri»diki «kirish söz»imizde bolghan bayanlirimiznimu körüng.

Bu ishlarning hemmisini rosullarning özliri salam xetliride bizge sherh qilip béridu; chünki Rebbimiz ulargha bularni jamaetke ögitish wezipisini qaldurghan (mesilen, «Ef.» 3:5ni körüng).

Uning üstige hemmimiz üçün Xudagha itaet qilghanséri we Uning bilen mangghanséri Uningdin kelgen chüshenchiler we bilimler chongqurlishidu; shuning bilen herbirimiz üçünmu «Silerge éytidighan yene köp sözlirim bar idi; lékin siler ularni hazirche kötörelmeysiler» dégen sözler belkim toghridur... Lékin könglimiz teyyar bolghanda «Muqeddes Roh ularni sanga körsitidu».

(2-soal) Rebbimizning bu ayetlerde: «Lékin U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu. Chünki U özlükidin sözlimeydu, belki némini anglighan bolsa, shuni sözleydu we kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu» dep bergen wedisi peqet birinchi esirdiki shu on bir rosullar üçünla (we belkim bashqa rosullar üçün) yaki barliq dewrdiki ishengüchiler üçün inawetlik bolamdu?

Bu axirqi soalgha Yuhannaning birinchi salam xétidin söz alsaq toluq jawab bolidu: —

«We siler bolsanglar, siler Uningdin qobul qilghan Mesihligüchi Roh silerde turiwéridu, siler héchkimning ögitishige mohtaj emessiler; belki ene shu Mesihligüchi Roh silerge barliq ishlar toghruluq ögitiwatqandek (U heqtur, héch yalghan emestur!) — hem ögetkendek, siler dawamlıq Uningda yashaydighan bolisiler» («1Yuh.» 2:27 — sel addiyalashturulghan).

Bu sözler birinchi esirdiki «addiy» ishengüchilerge we ulardin kéyinki herbir dewrdiki ishengüchilerge éytilghan (dégümüz kéliduki, Xuda aldida héchkim «addiy» emestur). Shühhisizki, Muqeddes Rohning birinchi rosullargha bolghan yétekchilik we telimi intayin alahide; biz ularning salam xetliridin ular qobul qilghan shu wehiy we telimlerden behrimen bolimiz. Lékin rosul Pawlus bizge éytqandek: — «Emma «jangha tewe» kishi Xudaning Rohining ishlirini qobul qilmaydu, chünki bu ishlar uninggha nisbeten exmiqaniliktur; u ularni héch chüshinip yételmeydu, chünki ular roh bilen perq étılıp bahalinishi kérektur. Rohqa tewe kishi hemme ishlargha baha béreleydu...» («1Kor.» 2:14, 15).

Xudaning söz-kalamini heqiqet bilen chüshinishimiz üçün, eslide shu heqiqetlerni qobul qilghan rosullargha shularni ögetken Muqeddes Rohqa tayanghandek, bizningmu Uninggha tayinishimiz lazim.

«Yuhanna»

Uning üstige Rebbimizning: «**U, yeni Heqiqetning Rohi kelgende, U silerni barliq heqiqetke bashlap baridu**» dégen wedisige qaytidin qarishimizga toghra kélidu. Démek, hemmimiz özimizning ögengüchilerning ornida bolghanliqimizni bilip yétishimiz kérek («muxlis» dégen söz «ögengüchi»dur). Mesihde bolup biz «alliqachan ögengenmen» dégen barliq ishlarni sebiy balidek bolup qaytidin öginishimiz lazim. Xuda Öz Rohi bilen peqet Uning söz-kalamini chüshinishkila emes, belki emeliyette qandaq qilip Uninggha emel qilishqa ögetmise bolmaydu. Razi bolsaq U bizge ish-xizmitimizni qandaq qilip Özining shan-sheripige keltürüş, ailidikilirimizni qandaq söyüş, bashqilargha qandaq söz qilish, balilirimizdin qandaq xewer élish, waqitlirimizni qandaq ishlitish, wedilirimizde qandaq turush we U bizge yoluqturghanlarning hemmisige qandaq muhebbet körsitishni ögitidu.

«**U... kelgüside bolidighan ishlardin silerge xewer béridu**».

Biz bu wedini birinchidin, Rohning rosullargha kelgüside bolidighan ishlarni — bolupmu jamaetke munasiwetlik ishlarni ashkare qilishini körsitidu, dep qaraymiz. Bu ishlar belkim jamaetning ösüp kéngiyishi, jamaet ichide «**chong yénish** (chékinish)»ning peyda bolushi we Mesihning téz arida dunyagha qaytip kélish waqtigha agah bolushni körsitidighan alametlerning körünüşini öz ichige élishi mumkin. Ikkinchidin, bu wedini Xudaning heqiqetke teshna bolghanlargha bolghan chaqiriqigha, shundaqla ularning Uning xizmitide qandaq rolda bolidighanliqigha qarita birxil chüshenchini öz ichige alidu, dep oylaymiz. Bu ish Xuda bizde kélecek toghruluq bolghan qandaqtur bir qiziqqaqligimizni qanaetlendürüş üçün emes (gerche U bezide xizmetkarlirigha kelgüside yüz béridighan bezi ishlarni körsetsimu), belki aldimizda tallaydighan yollargha eng yaxshi qarar chiqirishimiz üçündür.

Eysaning tirilgende Magdalliq Meryemge körünüşini we uninggha dégenliri toghruluq

«Eysa uninggha : — **Manga ésilminghin! Chünki Men téxi Atamning yénigha chiqmidim. Béríp qérindashlirimgha: Méni «Silerningmu Atanglarning, yeni Méning Atamning, silerning Xudayinglarning, yeni Méning Xudayimning yénigha chiqimen!» deydu, — dep yetküzgin — dédi**» (20:17).

Némishqa Rebbimiz Meryemge: «**Manga ésilminghin!**» (grék tilida «manga tegiwerme») dédi? Biz buni «méni kéchiktürmigin» dep terjime qilsaqmu bolatti. Rebbimizning bu gépini sözmüsöz chüshinish kérek, dep qaraymiz — démek, U qebridin chiqip del ersh-asmanlarni Sheytanning elmisaqtin buyanqi asiyligidin bolghan bulghashliridin we töhmet-shikayetlerdin pakizlash üçün atisigha qaytiwatqanidi («Ibr.» 10:23).

Bu pikir shu axshamdiki ishlar bilen testiqlinidu; chünki U muxlislirining yénigha kelgende ulargha «ésilma» (yaki «tegiwerme») dégendek sözni qilmay, belki Öz qollirigha we biqinigha qarashqa we tégishke tekliq qilidu («Luqa» 24:33-49, «Yuh.» 20:19-29). Buning üstige U shu kechte ularning üstige püwlep: «**Muqeddes Rohni qobul qilinglar**» dédi. U eslide ulargha chüshendürüp, Atamning yénigha qaytmisam Muqeddes Roh silerge kelmeydu, dégenidi; we Uning Meryemge bolghan sözliri boyiche U del Atining yénigha qaytiwatqanidi. Bu «rohni püwlep bergini»din kéyin u ulargha Muqeddes Rohning üstige toluq chüshüşini Yérusalémda kütüşni buyrudi («Luqa» 24:49, «Ros.» 1:4-8, 2:4). Shunga Uning ulargha bu «Muqeddes Rohni püwlep bérishi» (grék tilida we ibraniy tilida «roh» we «nepes» dégenler bir söz bilenla ipadilininidu) bolsa, belkim ulargha kélidighan Rohtin tétitip qoyush we ulargha Rohning «toluq kélishi» üçün ularni teyyarlighini bolsa kérek idi.

«Yuhanna»

Shunga biz étiqadchilar adette éytidighan «Rebbimizning asmangha kôtürülüshi» dégen ish («Luqa» 24:51, «Ros.» 1:9) emeliyette Tewrattiki peyghemberler béshareh qilghan Mesihning «asmangha kôtürülüshi» emes idi, dep qaraymiz. Rebbimiz alliqachan Meryemge éytqinidek asmangha chiqqan we **«Xudaning ong yénigha olturghuzulghan»** idi. Luqa biz üçün xatiriligening uning «asmangha kôtürülüshi» («Luqa» 24:51), rosullargha we muxlisirigha Uning derheqiqet «Xudaning ong yénigha olturghuzulghan»liqini ispatlash üçün boldi, dep qaraymiz.

Buning bilen intayin heyran qalarliq shu xulasige kelmey qalmaymizki, Rebbimiz Atigha qaytip kôtürülüshini Özi üçün qayghugha chömgen «erzimes» hésablinidighan bir xotungha, yeni **«uningdin yette jinni heydiwetken Magdalliq Meryem»**ge («Luqa» 8:2) gep qilish üçün toxtitip qoyghan. Bu muqeddes téma üstide köp sözlerni qilalaydighan bolsaqmu, mushu yerde peqet shuni bayqaymizki, Uning ölümün tirilishige birinchi guwahchi bolush imtiyazi Uning ulugh rosullirining héchqaysisigha emes, belki Uning muhebbitide köyüp pishqan bichare bir ayalgha teqdim qilinghan. Uning Mesihge bolghan muhebbiti shunche küchlükki, Uningsiz u özini yoqitip, barghudek héchyéri yoq bolup qalghanidi.

21:11

«Simon Pétrus kémige chiqip, torni qirghaqa tartip chiqardi. Tor chong béliqlar bilen tolghan bolup, jemi bir yüz ellik üç béliq bar idi. Béliq shunche köp bolghini bilen, tor yirtilmighanidi».

Némishqa Yuhanna mushu yerde diqqitimizni **«Béliq shunche köp bolsimu, tor yirtilmighanidi»** dégen pakitqa tartmaqchi bolidu? Jezmleshtürimizki, u bu ish bilen ilgiriki bir ishni uning ésige éniq keltürdi. Shu chaghda özi, inisi Yaqup, Simon we Andriyas Eysaning sözi bilenmu nurgun béliqlarni tutqan: —

«U kémilerdin birige, yeni Simonningkige chiqip, uningdin kémini qirghaqtin sel yiraqlitishni iltimas qildi. Andin U kémide olturup top-top xalayiqqa telim berdi. Sözi tügigendin kéyin, u Simongha:

— Kémini chongqurraq yerge heydep béríp, béliqlarni tutushqa torliringlarni sélinglar, — dédi.

Simon Uninggha jawaben: — Ustaz, biz pütün kéchiche japa tartip héch nerse tutalmiduq. Biraq séning sözüng bilen torni salsam salay, dédi.

Ular shundaq qiliwidi, nurgun béliqlar torgha chüshti; tor sökülshke bashlidi» («Luqa» 5:3-6).

Shu chaghda **«tor yirtilishqa bashlidi»**. Némishqa? Shu chaghda Mesih Pétrusqa **«torliringlarni»** («torunglarni» emes) **sélip, béliqinglarni tutunglar»** dégenidi. Pétrus bolsa: **«Ustaz, biz pütün kéchiche japa tartip, héch nerse tutalmiduq. Biraq sen dégenikensen, torni** (bir torni, démek) **salsam salay»** dégen jawabi bilen öz ishenchimni körsettí, dep oyliğan bolushi mumkin idi. Biraq emeliyette uning ishenchi toluq emes idi; u éhtimal Mesihning sözige anche diqqet qilmay «torlarni» dégeni «tor» dep angliğan yaki éhtimalgha téximu yéqin bolghini: «Bu kishining béliqchiliq toghruluq anche xewiri bolmighachqa, bir tornila tashlisam andin uni ispatliyalaymen» dégen oyda bolghan bolushi mumkin. Chünki Galiliye kölidiki béliqlar adette kündüzde chongqurluqqa shungghup kétidu, shunga kündüzde ularni tutush mumkin emes; kéche bolsa béliqchiliq waqtidir. (Izahat: — eng mukemmel we ishenchlik

«Yuhanna»

kona köchürmlerde «Luqa» 5:5-ayette «torni salsam salay» dep pütülgen. Bashqa az bir qisim tékistlerde «torlarni salsam salay» dep pütülgen).

Aldinqi qétim, u we hemrahliri Mesihning gépige toluq kirmey, béliqlarning köp bolushi tüpeylidin tori yirtilip kétip, peqet azraqla béliq turalighanidi. U choqum bu ishtin «Ustazimizning gépini toluq anglishimiz kérek» dep chong bir sawaq alghanidi.

Ikkinchi qétim torga chüshken béliqlar oxshash köp bolsimu, lékin ularning tori yirtilmighanidi. Torning yirtilmasliqi qérindishimiz Yuhannagha özlirining béliqni tutqinigha oxshash möjizilik bir ish körünetti we u buni biz üçün xatirileydu. Lékin Rebbimiz bu qétimda peqet «**Torunglarni** (bir tor) **sélinglar**» dégenidi. Halqiliq ish Uning sözidir.

Xuda bizge déginini toluq, toghra anglighudek qulaqlarni, shundaqla uning söz-kalamigha bolghan toluq iman-ishenchni bergeyl!

21:15

«Ular nashta qilghandin kéyin, Eysa Simon Pétrustin:— Yunusning oghli Simon, sen Méni bulardinmu chongqur söyemsen? — dep soridi».

Bu soalda «bular» kimlerni yaki némilerni bildüridu? Bu ular tutqan béliqlarni, yaki bolmisa Pétrusning esliy kespi bolghan béliqchiliqning özini körsitemdu? Biz undaq oylamaymiz. Emdi Rebbimizning menisi: «Séning Méni söygining séning bu muxislarni söyginingdin artuqmu?» dégendek bolushi kérekmu? Biz yene undaq oylamaymiz. Chünki Pétrusta Rebning birinchi orunda turidighanliqi üstide héchqandaq müjmelik yoq idi. Lékin ésimizde barki, Rebbimiz Özining tutup bérilishi toghruluq sözligende ulargha: «**Hemminglar бүгүн kéche méni tashlap qéchip kétisiler**» dep agahlandurghandin kéyin, Pétrus birinchi bolup reddiye bergen: -

«Lékin Pétrus uninggha:

— Hemmeylen tandurulup putlashsimu, men hergiz putlashmaymen, dédi.

Eysa uninggha: — Men sanga berheq shuni éytip qoyayki, бүгүн, yeni бүгүн kéche xoraz ikki qétim chillighuche, sen Mendin üç qétim tanisen, — dédi.

Lékin Pétrus téximu qet'iylik bilen uninggha:

— Sen bilen bille ölidighan ish kérek bolsimu, Sendin hergiz tanmaymen, — dédi.

Qalghan hemme muxlisarmu shundaq déyishti» («Mar.» 14:29-31).

Shuning bilen Pétrusning: «**Hemmeylen téyilip putlashsimu, men hergiz putlashmaymen**» dep turup, özidin üç qétim tanghinidin kéyin Rebbimiz uninggha bu addiy soalni qoyidu: — «**Sen méni bulardinmu chongqur söyemsen?**» — yeni, «Yunusning oghli Simon, séning Méni söyüshung (chong gep qilghining bilen) bularning Méni söyüshidin chongqurmu?».

Pétrus Uningdin üç qétim tanghandin kéyin Rebbimiz bu soalni uninggha üç qétim qoyidu.

Xuda Öz yollirida bizning öz ajiz tebiyitimiz toghruluq öz-özüimizni aldishimizgha yaki «ixlasmenlikimiz» yaki «sadiqliqimiz» toghruluq pochiliq qilishni dawamlashturushimizgha yol qoymaydu. Buninggha biz intayin minnetdarmiz. U hetta biz Pétrustek Uningdin ténip ketsekmu, bizni eslige keltüreleydu. Peqet Uning bizdin sorighan soallirigha semimiylik bilen jawab bérrip, gunah-sewenlikimizni ochuq iqrar qilsaqla, U bizni özgerteleydu. Injildiki

«Yuhanna»

«bayanlar»da uchrighan ikkilinip, temtirep ketken Pétrusni «Rosullarning paaliyetliri»de uchrighan jasaretlik dadil Pétrusqa Aylandurghuchi Xuda biz üçün oxshash ishni qilishqa Qadirdur.